

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Obraz muže-otce na stránkách Vlasty, ročníky 1971-1975

Bakalářská práce

Kristýna Jarolímková

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havelková, PhD.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce,

PhDr. Haně Havelkové, PhD., za pomoc při jejím vypracování.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne

.....

podpis

Anotace:

Tématem bakalářské práce je obraz muže-otce na stránkách časopisu Vlasta, ročníky 1971-1975. Otcovství v období socialistického Československa je zajímavé jednak tím, že ještě nebylo dostatečně probádáno, a jednak možností zkoumat roli otce v kontextu totalitní společnosti. Inspirací mi byla práce Lindy Božovské, která zkoumala otcovskou roli na stránkách Vlasty v letech 1976–1980. Hlavním úkolem teoretické části je zasazení práce do historického kontextu a prozkoumání otcovství v dobové odborné literatuře. Podrobněji se zde věnuji pojetí muže-otce sociologem Ivem Možným. V další části uvádím stručný pohled na rodinu a roli muže v ní, v 90. letech 20. století, tedy v období následujícím po pádu komunistického režimu. V závěru teoretické části zmiňuji poznatky Božovské a dalších, kteří se v poslední době stejným tématem zabývali. Analytickou část tvoří obsahová analýza časopisu Vlasta, ročníky 1971-1975. Prostřednictvím výsledků analýzy se snažím odpovědět na otázku, jak velké místo téma otcovství ve Vlastě zaujímal a která témata se ve spojitosti s otcovstvím ve Vlastě nejčastěji objevovala. V souvislosti s Božovské prací se snažím zjistit, zda i v první polovině 70. let lze obraz muže-otce na stránkách Vlasty charakterizovat jako „otce pomáhajícího“.

Klíčová slova:

Otec, role otce, domácnost, péče o děti, rodina, gender, socialismus, Vlasta

Annotation:

The theme of bachelor work is the image of man-father in a magazine *Vlasta*, years 1971-1975. Fatherhood in the socialist Czechoslovakia is interesting, because hasn't been sufficiently explored yet, and because there is a possibility to examine the role of father in the context of totalitarian society. My inspiration was the work of Linda Božovské who examined the paternal role in *Vlasta* magazine in 1976-1980. The main task of the theoretical part is placing the work in historical context and examination of fatherhood in contemporary literature. I deal with here in detail the concept of man-father of sociologist Ivo Možný. The next part is a brief look at the family and the role of man in it, in the nineties of 20th century, the period following the collapse of the communist regime. In the end of theoretical part I mention the knowledge of Božovská and others who recently discussed the same topic. The analytical part consists of content analysis of magazine *Vlasta*, years 1971-1975. Through the analysis results I try to answer the question, how much space the theme of fatherhood in *Vlasta* magazine has covered, and which themes associated with fatherhood were present in *Vlasta* most often. In connection with Božovská work I am trying to determine whether in the first half of the seventies is the image of man-father in *Vlasta* magazine described as "the father of helping".

Keywords: Father, father role, household, childcare, family, gender, socialism,

Vlasta magazine

Obsah

Poděkování	
Prohlášení	
Anotace	
1. Úvod	7
2. Teoretické pozadí.....	8
2.1. Historický kontext – Československo v 70. letech dvacátého století.....	8
2.2. Gender.....	12
2.3. „Nový otec“.....	13
2.4. Otcovství v socialistickém Československu.....	17
2.4.1. Charakteristika použité dobové odborné literatury.....	17
2.4.2. Muž, hlava rodiny?.....	19
2.4.3. Muž očima Iva Možného.....	22
2.4.4. Role muže v české rodině v 90. letech. 20. Století.....	29
2.4.5. Muž-otec let 70. jako téma dnešních výzkumů.....	31
2.4.6. Časopis Vlasta.....	36
3. Empirická část.....	37
3.1. Obsahová analýza (definice).....	37
3.2. Použití obsahové analýzy.....	38
3.3. Charakteristika proměnných.....	40
3.4. Analýza.....	43
3.4.1. Činnost otce.....	43
3.4.1.1. Činnost otce mimo domácnost.....	43
3.4.1.2. Pomoc partnerce - domácí práce.....	44
3.4.1.3. Výhradní výkon – domácí práce.....	48
3.4.1.4. Pomoc partnerce – péče o děti.....	49
3.4.1.5. Výhradní výkon – péče o děti.....	53
3.4.1.6. Motivace k pomoci.....	55
3.4.1.7. Shrnutí – Činnost otce.....	59
3.4.2. Doporučení činnosti otce.....	60
3.4.2.1. Doporučení činnosti otce mimo domácnost.....	60

3.4.2.2. Doporučení – pomoc s domácími pracemi.....	62
3.4.2.3. Doporučení – výhradní výkon domácí práce.....	63
3.4.2.4. Doporučení- pomoc s péčí o děti.....	64
3.4.2.4. Doporučení – výhradní péče o dítě.....	66
3.4.2.5. Shrnutí – Doporučení činnosti otce.....	67
3.4.3. Otcovská role.....	68
3.4.3.1. Hodnocení důležitosti otce při výchově.....	68
3.4.3.2. Emocionální vztah otce k vlastním dětem.....	71
3.4.3.3. Emocionální vztah otce k nevlastním dětem.....	73
3.4.3.4. Biologické otcovství.....	74
3.4.3.5. Role otce.....	75
3.4.3.6. Příprava na roli otce.....	78
3.4.3.7. Schopnost otce pečovat o děti.....	79
3.4.3.8. Schopnost otce vykonávat domácí práce.....	81
3.4.3.9. Pozice otce ve vztahu k matce dítěte.....	82
3.4.3.10. Otcova preference pohlaví dítěte.....	83
3.4.3.11. Shrnutí – Otcovská role.....	84
3.4.4. Rozvedený otec.....	86
3.4.4.1 Svěření dítěte do péče.....	86
3.4.4.2. Výživné.....	87
3.4.4.3. Snaha o svěření dětí do péče.....	90
3.4.4.4. Styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů.....	91
3.4.4.5. Bránění ve styku s dítětem.....	93
3.4.4.6. Shrnutí – Rozvedený otec.....	95
3.4.5. Autor článku.....	96
4. Závěr.....	97
5. Seznam použité literatury.....	105
6. Přílohy.....	107
6.1. Příloha teoretické části.....	107
6.2. Příloha analytické části.....	108

Obraz muže-otce v týdeníku Vlasta, ročník 1971-1975

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji tématu obrazu otcovské role v časopise Vlasta v letech 1971 – 1975. Inspirací pro mě byla práce Lindy Božovské, která analyzovala ročníky 1976 – 1980. Božovská nejprve sledovala rozdíl mezi otcovskou kulturou a otcovským chováním a poté provedla výzkum článků z časopisu Vlasta. Z jejích závěrů vyplývá, že otcovská kultura u nás byla dosti konzervativní, ale otcové se přesto do výchovy dětí, případně do starosti o chod domácnosti často zapojovali na dobrovolné bázi. Upozorňuje tak na, v 70. letech často se vyskytující, kategorii „pomáhající otec“.

Božovské práci bych ráda doplnila o obsahovou analýzu článků Vlasty z první poloviny 70. let s cílem zjistit, zda kategorie „pomáhající otec“ byla stejně často přítomna i v době počátků normalizace a teprve nastupující zvýšené vlny porodnosti, případně jaká jiná kategorie by pro toto období mohla být charakteristická. Jelikož se jedná o analýzu časopiseckých článků, je otázkou, zda její výsledky poskytnou skutečnou podobu otcovství v daném období, nebo jen obraz otcovství v časopise prezentovaný. Jelikož do Vlasty často přispívali sami čtenáři a vzhledem k uvedeným výsledkům Božovské, jsem vcelku optimistická a předpokládám, že praxi otcovské role bude možno alespoň zčásti vysledovat.

Jelikož je, dle mého názoru, pro pochopení tehdejší podoby rolí v rodině důležitá znalost celospolečenské situace, věnuji část práce historickému kontextu. Dále nahlédnu do dobové odborné literatury a budu se věnovat pojetí muže-otce ve vybraných textech sociologa Iva Možného. Možný se totiž, jako jeden z mála, tématem muže v sociologii rodiny zabýval již v době, kdy to u nás vůbec nebylo obvyklé, v době dlouho před vystoupením Československa z fyzické i myšlenkové izolace v roce 1989.

V poslední části teoretického pozadí práce se zaměřím na poznatky z doby polistopadové. Jednak shrnu výsledky výzkumů o podobě české rodiny v 90. letech a jednak se zaměřím na nové poznatky o roli muže v rodině v socialistickém Československu.

Doufám, že tak svou bakalářskou prací přispěji k, ještě ne zcela probádanému, tématu otcovské role u nás v období socialismu.

2. Teoretické pozadí

2.1. Historický kontext – Československo v 70. letech dvacátého století

Období 70. let v Československu (Československé socialistické republice) je obdobím takzvané normalizace. Ta může být charakterizována dle J. Maňáka (Maňák in Kárník, Kopeček; 2005) jako proces adaptace na situaci vzniklou díky vpádu intervenčních vojsk v srpnu 1968.

Pro pochopení této situace je tedy důležité alespoň stručně shrnout události předcházející vpádu intervenčních vojsk.

V Československu rostla nespokojenost obyvatelstva s komunistickým systémem. V 60. letech probíhaly snahy o jeho reformu částí komunistického vedení v čele s A. Dubčekem. Snahy reformistů podporovala jak velká část členů KSČ, tak i obyvatel. Konzervativní komunisté už neměli takovou sílu, aby vývoj v zemi nasměrovali zpět ke stalinismu. Změnit to měl vpád armády pěti zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Cílem vpádu byla okupace země a realizace Brežněvova plánu na zlikvidování dosavadního vedení Československa. Na jeho místo mělo být dosazeno nové vedení, které by ihned přijalo politické směrnice diktované z Moskvy. Ovšem plán byl zkomplikován odporem obyvatelstva i velké části KSČ. Moskva se musela smířit pouze s postupnou obnovou stalinského systému.

Prvním úkolem tak bylo ovládnutí KSČ. Sovětská okupace začala 21. srpna 1968. Díky masivnímu odporu většiny obyvatelstva musela Moskva začít s reformisty jednat. 23. – 26. srpna byli Dubček, Svoboda, Černík a další reformisté ve vedení strany přinuceni podepsat tzv. Moskevské protokoly, které legalizovaly pobyt vojsk Varšavské smlouvy v zemi. Na

oplátku Československé vedení doufalo v ponechání reformního kurzu alespoň v ekonomické oblasti. Jediné, čeho ale reformisté dosáhli, byla federalizace Československa.¹

A. Dubček byl 17. 4. 1969 nahrazen ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ G. Husákem, který byl dosazen Moskvou jako nejvhodnější pro realizaci jejích záměrů.

Po odstranění reformních členů z vedení strany následovaly čistky v její členské základně. *Dopis ÚV KSČ všem základním organizacím a členům strany k výměně členských legitimací KSČ*, přijatý v lednu 1970 na plenárním zasedání ÚV KSČ k nim otvíral cestu. Prověrky postihly demokraticky zaměřené jádro národa a potlačily veškerý svobodný projev. Během „očisty“ strany bylo vyloučeno přibližně půl miliónu členů KSČ.

Kromě již zmiňovaného G. Husáka byli i do dalších rozhodujících funkcí dosazováni komunisté podporovaní Moskvou. Předsedou Národního shromáždění se stal A. Indra, předsedou vlády L. Štrougal. Dalšími vlivnými v předsednictvu ÚV KSČ se stali V. Bílak a

J. Fojtík, kteří v prosinci 1970 předložili dokument nazvaný *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ*. Tento dokument odsoudil československou reformu socialismu jako kontrarevoluci.

Započaté období normalizace a důsledky normalizačního procesu ovlivnili podobu následujících dvaceti let až do pádu komunistického režimu v roce 1989. Nejvýrazněji se normalizace projevila v 70. letech.

Oblast politického života

Moskvou dosazené vedení KSČ i celé země drželo pevně v rukou celé politické dění v Československu. Uvnitř země potlačovalo veškeré projevy odporu nebo i jen nesouhlasu s linií své vlády. Umožňoval jí to zevnitř nedemokratický politický systém s ústavně zakotvenou vedoucí úlohou KSČ, zvenčí pak podpora a mocenský tlak Sovětského svazu. (Ježek, Likeš, Prokš; 1992).

---

¹ 27. Října 1968 přijalo Národní shromáždění zákon o Československé federaci; 20. Prosince 1970 přijalo Federální shromáždění tři ústavní zákony, které měnily a doplňovaly ústavní zákon o československé federaci z roku 1968 tak, že posilovaly pravomoci centrálních federálních orgánů na úkor národních republik /Ježek, Likeš, Prokš; 1992/

Již zmiňované čistky ze 70. let vyvolávaly v lidech strach postavit se proti státní moci, obavy z možné ztráty zaměstnaní anebo dokonce z trestního postihu.² „Státní bezpečnost měla v této době neomezené právo zatýkat a šikanovat kohokoli, kdykoli a kdekoli“ (Ježek, Likeš, Prokš; 1992: 17). Vše probíhalo za spolupráce s normalizačními prokurátory, soudci, uniformovanou policií, pasovou a kriminální službou. Jak dále zmiňují, k potlačovatelskému aparátu patřili i Lidové milice – v podstatě soukromá armáda KSČ.

Jelikož v totalitním režimu je stát i monopolním zaměstnavatelem, mohli odpůrci režimu pracovat pouze na místech, která jim znemožňovala styk s dalšími lidmi. Jak poznamenává Pokorný (Čornej, Pokorný; 2003), jednalo se o místa topičů, nočních hlídačů, apod. Za tragické považuje J. Gál, že důsledky odporu k režimu nenesli jen vyloučení členové KSČ, pronásledovaní samotní, ale i jejich rodinní příslušníci, především děti, jimž úřady znemožnily studovat (Gál; 1991).

Ekonomika

Reformní snahy v ekonomice byly zapomenuty a naopak byly obnoveny direktivní a byrokratické metody ekonomického řízení. Veškerá hospodářská činnost tak sestávala z plnění shora nařízeného lánu. Tyto metody neumožňovaly flexibilní změny výrobních programů ani zavádění moderní techniky. Vyloučeny byly i nové formy organizace práce.

Téměř veškeré výrobní prostředky byly ve vlastnictví státu. To přineslo do společnosti takovou představu, že národní majetek patří všem a tudíž nikomu, a jak dále doplňují Ježek, Likeš a Prokš, jeho rozkrádání se stalo normou společenské morálky a heslem doby se stalo heslo „kdo nekrade, okrádá rodinu“ (Ježek, Likeš, Prokš; 1992).

Rysem hospodářského vývoje v letech 1970 – 1989 byla snaha o stabilitu, ale za cenu stálého zvyšování dluhu.

Společenské poměry

---

² Právě všudypřítomnost strachu považuje J. Gál za jeden z tragických znaků tzv. normalizační politiky. Píše „záměrně se zapomínalo na solidaritu, každý si chránil svojí kůži. Lidé se obávali o svůj osud, postavení, nechtěli mít nic společného s těmi, které zastihl krutý úděl pronásledování.“ (Gál; 1991)

Životní úroveň, příjmy řadových občanů si byli velmi podobné, proto je těžké hovořit o sociálních rozdílech. Oficiálně se však rozlišovalo na dělníky, družstevní rolníky a pracující inteligenci. Během normalizace ovšem vznikla zvláštní sociální skupina z okruhu vysokých stranických, státních a hospodářských funkcionářů. Životní úroveň i příjmy byly u této skupiny na mnohem vyšší úrovni, než byl společenský průměr.

J. Měchýř (Měchýř in Česká a slovenská společnost v období normalizace – Liberecký seminář 2001; 2003) ovšem hovoří o novém rozdělení společnosti během normalizace.

První takovou skupinou jsou *Normalizátoři*, skupina, která se otevřeně hlásila k normalizačnímu systému a budovala si v jeho rámci svou kariéru.

Na opačném pólu stáli *Disidenti*. Jednalo se o malou skupinu několika set osob, které dodržovaly zákony, právní normy, ale odmítly přijmout běžné a oficiální morální normy, „vzory“ či „kulturní vzory chování“. Tito lidé směli být zaměstnáni jen ve špatně placených profesích, kde neměli kontakt s širší veřejností. Někteří byli pod nejrůznějšími záminkami vězněni.

Šedá zóna je skupina čítající několik tisíc osob, které neprojevovaly jakékoli sympatie s režimem, ale ani nepřekročily hranici, za níž hrozila ztráta zaměstnání a možnost odborné práce. Při četných kontaktech s disentem se obou stran zachovávala maximální diskrétnost.

Poslední a nejpočetnější skupinou jsou *Obyvatelé a občané*. Tedy většina populace v Československu, která přistoupila na způsob soužití, dle Měchýře nepřesně pojmenovaný jako „společenská smlouva“. Jejím předmětem byla, jak poznamenává Prokš (Prokš; 1993), vnucená dohoda, že lidé strpí výrazné omezení své osobní svobody, občanských a lidských práv a nebudou otevřeně kritizovat totalitní režim. Na oplátku jim pak stát poskytne určité jistoty: trvalý pracovní poměr, pravidelný příjem, tolerování nízké pracovní morálky a drobného rozkrádání společenského majetku. Dále i bezplatné vzdělání a zdravotní péči.

Kromě výše uvedeného omezení svobody za toto „pohodlí“ platili lidé ještě svým volným časem – ve „frontách“ na veškeré zboží či jeho pokoutným sháněním.

Stranické a státní orgány nepodceňovaly ani oblast kultury a důsledně zasahovaly proti „nepřizpůsobivým“ umělcům. Reakcí zakázaných autorů bylo vytvoření, spolu s distributory svých děl, oblasti paralelní kultury.

Veškeré výše uvedené nedemokratické poměry vedly k tomu, že si lidé pěstovali dvojí morálku. Navenek, v zaměstnání naoko s režimem souhlasili, ale v soukromí rodiny či okruhu přátel se vyjadřovali opačně, nesouhlasně. Přetvářka jako způsob života i rozpory mezi slovy a činy představitelů státní moci pokřivili osobní i společenskou morálku.

Po událostech roku 1968, na počátku normalizace, se jako poslední pokus o zvrácení situace upálili dva mladí lidé – Jan Palach (19. 1. 1969) a Jan Zajíc (25. 2. 1969). Ani jejich čin však nepomohl, lidé už na snahy o reformu a demokratizaci země postupně rezignovali, vzrůstala apatie lidí a většina společnosti se stáhla do soukromí.

2.2. Gender

Kulturní symbolický životní prostor člověka je, kromě jiného, organizován na základě binární opozice muž/žena. Pokud se na tuto dvojici pojmů díváme z čistě biologického hlediska, hovořím o mužském (samčím) a ženském (samičím) pohlaví (anglicky sex).

Už od narození působí na jedince obou pohlaví společnost a kultura. Během tohoto působení, procesu socializace, se má dítě naučit hodnotám, postojům a očekáváním té společnosti, ve které vyrůstá. Součástí je i tzv. genderová socializace. Anglický pojem gender, česky rod, pak označuje kulturně vytvořená rozdílná očekávání, hodnoty a charakteristiky mužského a ženského. Na jedince obou pohlaví je od dětství působeno různě. Skrze toto působení, které je uskutečňováno na základě podmíněných očekávání rodičů a okolí, se chlapci učí být mužského rodu a dívky rodu ženského.

Univerzální je existence rozlišení na mužský a ženský rod, avšak obsah se v různých kulturách liší. Svému genderu se pak každý muž i žena učí v průběhu celého života.

Už od dětství se tak nacházíme v prostředí, kde jsou zakořeněny genderové stereotypy, tady zjednodušující představy a očekávání toho, jaký má být (vzhled, chování, pocity, myšlení...) správný muž či správná žena.

Existenci genderové stereotypizace datujeme od dob industrializace. Tehdy vznikl pracovní trh, ve kterém se uplatňovali muži coby živitelé rodin a ženám zůstala na starost domácnost a rodina. Životní prostor se tak rozdělil na veřejnou sféru obývanou muži a soukromou sféru obývanou ženami. Ve vztahu k mužům se tak od této doby zdůrazňují charakteristiky důležité

pro potřeby sféry pracovní a veřejné (výkon, racionalizace, atd....) a ženám charakteristiky vyjadřující potřeby sféry domácnosti a rodiny (pasivita, emocionalita, atd....). Avšak takoví „ideální“ muži a ženy nikdy neexistovali. Síla těchto stereotypů je ale natolik mocná a vytrvalá, že i v dnešní, již tolik odlišné situaci, se podle nich často řídíme.

Genderový pohled na problematiku je pak důležitý proto, že skrze něj dochází k odhalení a k zpochybnění oněch přetrvávajících stereotypů a je tak lépe umožněno poznání oblasti vztahů mezi muži a ženami.

2.3. „Nový otec“

V minulých sto až sto padesáti letech došlo na Západě ke změně povahy práce. Ta vzdálila rodiče od dětí a zejména se to týká otců.

Tehdejší postavení mužů jako živitelů rodiny bylo posíleno ekonomickým podřízeným postavením žen. Muži tak ve společnosti získali jistý exkluzivní status, ale zároveň byli stále více odděleni od svého domova. Během 19. století matky a další ženy postupně přebíraly každodenní funkce, které dosud otce k jejich dětem poutaly. Postupně tak péče o děti zůstává v rukou žen a profesionálů výchovy a vzdělávání.

Muž měl pro rodinu význam jako jediný živitel a pojítka s vnějším světem. V průběhu 20. století ale ženy začínají zastávat stejně zodpovědné funkce ve společnosti a stejně se i účastní dění vnějšího světa. Muži tak ztrácí výlučné postavení v těchto oblastech.

Muži se tak, dle slov A. Burgess, dostali v některých rodinách až do podřadného postavení (Burgess; 2004). K tomuto vývoji přispěla i jejich nepřítomnost (a úmrtí) v rodině během dvou světových válek, ale i zvyšující se procento rozvedených manželství. Roste tak procento dětí, se kterými jejich otec nežije vůbec.

K nárůstu otců „nepřítomných“ i když žijících s rodinou i zcela chybějících z důvodu rozvodu docházelo ve Spojených státech od 60. let. Až v letech 80. došlo ke zpomalení. Postupně lze ale sledovat vzrůstající počet otců, kteří se naopak ve výchově dětí značně angažují (Zoja; 2005).

Podle Johna Plecka otcovství na Západě prošlo čtyřmi etapami. První etapou je otec jako autoritářský učitel morálky a náboženství, ve druhé etapě se otec stává vzdáleným otcem-živitelem, ve třetí představuje hlavně mužský rolový model a v poslední, čtvrté etapě se stává „novým otcem“, který pečuje o děti a je aktivní v jejich výchově už od jejich nejnižšího věku (Dudová; 2007).

Ve Spojených státech bylo pro otcovství důležité meziválečné období, kdy se toto téma stává předmětem diskusí. Ve 20. letech se *kultura otcovství* mění v *kulturu tatíkovství*. Jednalo se o představu otce jako kamaráda a důvěrníka svých dětí. Byla to ale představa stále konzervativní, jelikož se nezabývala dělbou práce podle pohlaví, nepředpokládala, že by otcové měli převzít některé role matek a zároveň otcům ponechávala jejich roli živitele rodiny (Šmejkalová in Filipowicz, Królak, Zachová eds.; 2008).

Ve 30. letech, v období hospodářské krize, přichází mnoho mužů o roli živitele rodiny a musí se snažit o udržení své role v rodině. Na místo otce-kamaráda nastupuje otec-vzor, ve smyslu vůdčí osobnosti pro syny i dcery. V dalším období se pak otec stává v rodině nepřítomný, ať už z důvodu války, nebo později vysoké pracovní angažovanosti či z důvodu rozvodu a následného odstěhování od matky s dětmi.

V poslední době se pozornost stáčí k tzv. „novému otcovství“, které je charakterizováno vysokou angažovaností otců v péči o děti, a to už i o ty nejmenší. Takoví otcové samozřejmě existovali už i dříve, ale pohled společnosti na jejich zapojení byl odlišný od pohledu dnešního. V 50. letech se například hovořilo o tom, že tito „submisivní“ otcové se stávají příčinou rozvinutí schizofrenie a homosexuality u jejich dětí. V 70. letech byli tito otcové spíše zesměšňováni. V poslední době se už běžně přijímá, že otcové mohou pečovat o děti a nijak se nedostanou do konfliktu se svou mužskou identitou. Hovoří se i o tom, že péče o malé děti by měla stát v centru pozornosti mužských nároků na otcovství.

Zoja hovoří v souvislosti nového stereotypu „nových otců“ o přechodu otcovské role k primárnímu pečovatelskému. Hovoří o přesunu kulturního konstruktů ideálu otce k primární fázi a „materství“. Zoja takové muže nazývá „primární otcové“. Za nejisté považuje to, zda k utváření tohoto typu otcovství napomůže pud nebo zavedení nových povinností. Otce oddané *přirozené péči* o dítě pak považuje spíše za kulturní fantazii snící o lepším muži. Tvzení podepírají výzkumy, ze kterých plyne, že takových otců je jen velmi málo (Zoja; 2005: 217).

Veřejné mínění o rodičovském chování se začalo měnit v 70. letech spolu s počátkem boje za ženská práva a posilováním mírových hnutí. Do tohoto období spadá i proměna anglického pojmu *gender* (česky rod). Tato gramatická kategorie se díky teoretickým diskusím od počátku let 70. proměnila v kategorii, která umožňuje sledovat veškeré stránky organizace společnosti na základě pohlavních rozdílů. Přidává se k analytickému pojmu *žena* a od 80. let se přidává i kategorie *maskulinita*, o níž stoupá zájem zejména v letech 90. V souvislosti se zmíněnými změnami probíhajícími od 70. let, začalo být považováno sociální podmiňování jako to, co odlišuje matky od otců. Odborníci na problematiku rodiny začali věřit, že brzy nebude možné rozlišit otcovské a mateřské chování a místo slov „otec“ a „matka“ se začal používat termín „rodič“.

Na základě studií z poslední doby se zdá, že ženské a mužské vnímání, mozkové funkce či intelektuální schopnosti nejsou nijak významně rozdílné. Nebyly zjištěny ani žádné významné fyziologické rozdíly v chování rodičů (Burgess; 2004).

Navíc s příchodem účinné antikoncepce a bezpečné umělé kojenecké výživy bylo rodičům umožněno svobodně si zvolit, kdy budou mít děti a kdo je bude krmit. Antikoncepce je výhodou hlavně pro ženy, umělá výživa je ale výhodou pro ženy i pro muže. Umožňuje totiž rozdělit práci i radost související s péčí o děti mezi lidi bez ohledu na jejich biologické pohlaví. (Oakley; 2000)

Nicméně sociální systém je tvořen především muži a pro muže. V oblasti rodičovství je to však matka, kdo je na vrcholu mocenské struktury a na muže je v této oblasti často pohlíženo jako na „neinformované ignoranty“ (Šmejkalová in Filipowicz, Królak, Zachová eds.; 2008: 15).

O problému se uvažuje i tím způsobem, že muži vytvořili kulturní rámec, v němž jsou ženské role považovány primárně za mateřské, a tak se muži v této oblasti v jistém smyslu zbavili odpovědnosti a povinností a mohou se tak věnovat „zábavnějším“ činnostem. Muži ale na druhou stranu trpí nedostatkem pozornosti rodiny a dětí, ženy pak hájí svůj prostor a privilegia v rodině (Šmejkalová in Filipowicz, Królak, Zachová eds.; 2008).

Na to, do jaké míry se otec bude o své děti starat, má tak vliv i chování matek. Mnoho výzkumů ukazuje, že je to právě jejich dobrá vůle, co, kromě jiného, ovlivňuje angažovanost otců. Mnohé ženy si ale větší zapojení partnera do péče o dítě nepřejí. Ankety v 80. letech ukázaly, že 60 až 80% manželek nestálo o partnerovy snahy a ani je v tom nepodporovaly.

Svůj odmítavý postoj mnoho žen zdůvodnilo neschopností manžela, který jim prý spíš přidělá práci, než pomůže. Ženy ale svou mateřskou převahu podvědomě pociťují jako moc, o níž se nechtějí dělit (Badinter; 2005).

A jaké je konkrétní chování dnešních otců? Jsou to „noví otcové“? Badatelé se zde zaměřují na tři hlavní oblasti. Na dobu strávenou s dětmi, na typy činností, které otcové s dětmi vykonávají a na rodičovský styl. Karsten tvrdí, že se u mužů projevuje jistý posun v postojích otců týkajících se toho, zda a nakolik se mají podílet na výchově dětí a pracích v domácnosti. I s takovými „novými otci“ jsou ale ženy na většinu práce samy. Děti se otcové skutečně zabývají déle, ale jedná se spíše o herní aktivity a realizaci společných nápadů. Ostatní činnosti spojené s péčí o děti spadají stále do pole působnosti žen (Karsten; 2006).

Pokud se na rozložení činností podíváme podrobněji, vidíme, že otcové většinou tráví nejméně času s nejmenšími dětmi. Například v Británii bylo zjištěno, že s devítiměsíčním dítětem tráví otec průměrně čtvrt hodiny v pracovní den. Se staršími dětmi je stráveného času o něco více. Stále je ale běžné, že i když oba rodiče chodí do zaměstnání, jsou to matky, kdo zprostředkovává otcům kontakt s dětmi. A i když někde otec tráví s dětmi více času, má většinou k dispozici seznam instrukcí sepsaný manželkou. Otcové se tedy v průměru podílejí na péči o dítě malou mírou. Každý otec, který dělá alespoň něco je oceňován za vysokou účast, a to jak sám sebou, tak partnerem – a dokonce i mnohými badateli. Mezi činnostmi, které otcové se svými malými dětmi vykonávají, patří hry, koupání, krmení a přebalování. Většina otců přiznává, že se takto podílí na péči občas, necelá polovina pak velmi často (Burgess; 2004).

V oblasti základní péče o malé dítě i o dalších činnostech lze sledovat nárůst podílu otce na jejím vykonávání v Evropě, Austrálii i Severní Americe. Zapojují se jak muži zaměstnaných matek, tak i matek, které zůstávají s dětmi doma. Klesá věk dětí, o které se otcové starají, a stoupá čas, který s dětmi stráví. Dlouhou dobu se ale předpokládalo, že otcové se nemohou o dítě postarat z důvodu jejich menší citlivosti, vnímavosti či tolerance. Ovšem už studie ze 70. let a počátku let 80. prokázaly, že otcové mohou být stejně dobrými pečovateli jako matky. Tito otcové se tak sice dělili o péči o dítě s matkami, ale ne tak o zodpovědnost.

Později se badatelé začali zajímat, jak už jsem se zmiňovala, o další skupinu otců - „primárních pečovateli“. To jsou odlišní zejména tím, že mají děti ve výhradní péči a jsou tedy jedinými osobami nesoucími za děti odpovědnost a většinu času, který s dětmi tráví, tráví

s nimi o samotě. Tito otcové, jak bylo zjištěno, jednají se svými dětmi téměř stejným způsobem jako matky.

Rodičovské styly tedy nejsou determinovány pohlavím, ale situací, a rozdíly vznikají nikoli na základě času, který otec s dětmi tráví, ale na základě času, který s dětmi tráví o samotě, a na základě stupně odpovědnosti, kterou nese za jejich každodenní život.

Ovšem nejběžnější chování otce v našem kulturním okruhu je jeho nepřítomnost v rodině. Velmi rozšířený názor, že otec ve své rodové roli nemá žádný vliv na nejranější vývoj dítěte, pak může být pravdivý z toho hlediska, že průměrný otec-živitel nemá o moc větší přínos než naprosto nedosažitelný otec. Teprve pokud je muž schopen důvěrné a pozorné péče o dítě, stává se v jeho vývoji nepostradatelným (Burgess; 2004).

2.4. Otcovství v socialistickém Československu

Tato kapitola má tři části, jejichž hlavním účelem je postihnout základní směry vývoje otcovské role či obecněji role muže v rodině od konce 60. let po léta devadesátá. Na konci připojuji ještě část čtvrtou, která obsahuje shrnutí prací vzniklých v posledních letech (po roce 2000), ale zaměřených právě na otcovství v podmínkách socialistického Československa.

V první části se věnuji otázce, do jaké míry přežívala role muže, jako „hlavy rodiny“, která byla zákonem zrušena s nástupem vlády KSČ, v 60., 70. a 80. letech. Další část je celá věnována českým mužům a mužům-otcům očima sociologa Iva Možného. Doplním tak předchozí poznatky o slábnutí role muže jako „hlavy rodiny“ o konkrétnější poznatky měnící se mužské (i ženské) role v rodině. Dále shrnu i výsledky několika výzkumů z 90. let, které přiblíží vývoj rolí v rodině v prvním desetiletí po Sametové revoluci.

2.4.1. Charakteristika použité dobové odborné literatury

Ve své práci se zabývám tématem muže-otce a jeho rolí v rodině tak, jak je obojí prezentováno v časopise *Vlasta*, ročnících 1971 – 1975.

Práce, ať už teoretické nebo empirické, pocházející z konce 60. a průběhu 70. a 80. let, s hlavním zaměřením na roli muže v rodině či přímo na roli muže – otce, nelze téměř dohledat. Výjimkou je monografie I. Možného *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů* z roku 1983, které se věnují v další kapitole. Ostatní práce se vztahují převážně k rodině obecně, případně k rodině s hlavním důrazem na roli ženy v ní a na změny, které se v oblasti rodiny a postavení ženy zde i v pracovní sféře udály (např. Bauerová, Bártová; 1987).

Mohu zde sledovat, jak upozorňuje Možný, že problematika rodiny, rodičovství je zkoumána hlavně jako záležitost ženy, matky. Jaksi samozřejmě je zde opomíjen ten fakt, že i muž, otec má zde svou funkci, že i on je nedílnou součástí rodiny a výchovy dětí. Je nedostatek prací, které by se zabývaly otázkami vztahu práce a rodiny, manželství a rodičovství z pohledu muže – otce.

Mnoho textů vzniklých v 70. letech, kterými jsem se probírala, hovoří o nové podobě rodiny, o nástupu moderní rodiny, která nahrazuje předchozí model patriarchální. Hovoří se zde o manželství rovnoprávném, partnerském (Bartošová, 1979). To nahrazuje tu formu manželství, kde vystupuje muž jakožto „hlava rodiny“, „chleboďárce“, ten který živí rodinu a jejím jménem se obrací k vnějšímu světu. Žena je zde uzavřena v soukromé sféře, její doménou je výchova dětí a veškeré práce v domácnosti. Obrat od tohoto modelu patriarchálního k modelu partnerskému, obrat od podrobení ženy k jejímu zrovnoprávnění ve veřejné i soukromé sféře, je hlavním tématem těchto textů. Hybatelem změny je hojně zmiňované socialistické zřízení. Jeho role, role komunistické vlády na veškerých žádoucích změnách (vyrovnání mužů a žen ve vzdělání a v zaměstnání i v rodině, ulehčení domácích prací technickými novinkami, podpora veřejných institucí, různé finanční dávky rodině, v polovině sedmdesátých let i vlna zvýšené porodnosti) je často zmiňována a zdůrazňována. Hrdinkou se, kromě komunistické vlády, stává na stránkách těchto knih, žena-matka. Rodí děti, pracuje v zaměstnání, zastane i celou domácnost a výchovu dětí. Muži, muži-otcové jsou zmiňováni jen okrajově. Například v péči o děti se počítá s péčí matky, babičky, tchýně či dalších žen v rodině, ale muži-otcové (či jiní muži v rodině) v souvislosti s péčí o děti zmiňováni nejsou, nebo jen ve velmi malé míře.

2.4.2. Muž, hlava rodiny?

Cesta k rovnoprávnosti mužů a žen byla formálně zahájena roku 1948, kdy byl novým zákonem o rodině odstraněn institut „hlavy rodiny“. Došlo tak k formálnímu zrovnoprávnění obou manželů a k vytvoření základního předpokladu pro partnerské soužití mezi mužem a ženou v rodině (Maříková;1999b). 70. léta, pokud jde o českou rodinu, byla dobou změn. Vzrůstala vzdělanost žen, i jejich zaměstnanost, častěji se ženy uplatňovaly ve stále kvalifikovanějších pozicích (masové zapojení žen do pracovního procesu započato již v 50. letech, jednalo se ovšem převážně o méně kvalifikované práce, stále ještě méně kvalifikovaných žen).

Jelikož je ve středu mého zájmu obraz muže-otce v rozšířeném ženském časopise *Vlasta* v první polovině 70. let, je pro mě zajímavé podívat se, i když jen v krátkosti, na odrazy této změny v dobové odborné literatuře.

Sociologie neměla jako „buržoazní pavěda“ v této době na růžích ustláno a publikace z konce 60. let a ze 70. let (pokud měly štěstí a byly vydány) jsou zasaženy nutnou propagandistickou rétorikou, ale i tak jsou pro mě zdrojem důležitých informací.

Pohled na rodinu 60. let mi zprostředkovává text Vlasty Fišerové *Rodina v sociální struktuře společnosti* (Fišerová in Machonin a kol.; 1969). Tento text zmiňuji zejména pro to, abych poukázala na přežívání pojmu „hlava rodiny“.

I přesto, že 60. léta patří do období, kdy už patriarchální podoba rodiny, mající kořeny v 19. století, v období industrializace, ustupuje a, jak poznamenává Možný (Možný; 1983), dochází k vyrovnávání vzdělanosti žen a mužů a také k vytváření předpokladů pro radikální oslabení rozdělení dělby prací na mužské a ženské, i přesto je předmětem textu výzkum vlivu rodiny na status individua, vztahu statusu rodiny a statusu hlavy domácnosti, tj. muže, jako osoby se zpravidla nejvyšším a tedy určujícím statusem v rodině. I když autorka připouští, že i žena může dosáhnout vysokého statusu, který má vliv na status celé rodiny, jejími respondenty jsou pouze muži. Muž je automaticky ztotožněn s rolí „hlavy rodiny“ a jako takový vystupuje za celou rodinu a vyjadřuje její postavení. Není zde reflektována změna ve vzdělanosti žen, jejich stále se zvyšující zaměstnanost či častější obsazování kvalifikovanějších pozic ženami než tomu bylo v 50. letech. Stranou tak zůstává postupné

vyrovnávání žen ve veřejné sféře i ve sféře soukromé, kde už ženy začínají být spíše v pozici spoluživitelky rodiny.³

Druhý text, který by mi měl pomoci v pohledu na proměnu rodiny v 70. letech, je *Československá populační politika včera a dnes* z roku 1979 Milady Bartošové.

Zde už pojem „hlava rodiny“ nenalzáme. Bartošová hovoří o moderní rodině, která je postavena na zásadách spolupráce manželů a rovnoprávného vztahu. Úplné dovršení cesty k rovnoprávnosti však brzdí do jisté míry rozdíly v kvalifikaci mužů a žen, a také nižší mzdy žen ve srovnání se mzdami mužů.

O ženách se zde hovoří jako o ekonomicky činných členech společnosti, v čemž je spatřován základ pro jejich zrovnoprávnění s muži i v rodině. Avšak většina činností spojených s chodem domácnosti je stále na bedrech žen. Tradiční dělba práce v rodině trvá i nadále. Ženám je sice ulehčována práce moderními vymoženostmi, ale k jejich rovnoměrnému rozdělení mezi muže a ženu zatím nedošlo.

Bartošová hovoří o nezastupitelné úloze ženy jako matky, ale věří v další vývoj směřující k rozdělování rodinných povinností mezi manželi ne již podle tradičního vzorce (mužské/ženské práce), ale k dělbě podle možností obou partnerů.

Zjišťuji tedy, že oproti textu z 60. let, ve kterém ještě silně přetrvával tradiční (patriarchální) pohled na rodinu, novější text z konce 70. let již reflektuje posun k zrovnoprávnění žen v ekonomické i soukromé sféře. Nedostatkem je opomíjení podoby a charakteru změny s ohledem na muže a prezentace vysoké zaměstnanosti žen jen jako pozitivního kroku socialistického zřízení k rovnoprávnosti žen aniž by byla reflektována faktická povinnost do zaměstnání nastoupit nebo diskriminace žen v této oblasti. Vzhledem k nutné propagandistické rétorice vynucené politickým zřízením je to ovšem pochopitelné⁴.

---

³ Fišerové text pochází z roku 1969, ovšem to, že model rodiny s mužem jako „hlavou rodiny“ je vzhledem k probíhajícím změnám společnosti již neadekvátní, bylo patrné, jak poznamenává Možný již na počátku sedmdesátých let: „Prudký nástup žen do výdělečných zaměstnání, vzestup počtu rozvodů a zvyšující se podíl rodin se ženou na místě „přednosta domácnosti“ i vzestup ženského sebevědomí však učinil ztotožnění statusu muže se statusem rodiny neudržitelným. Od počátku sedmdesátých let bylo zjevné, že je třeba vážně uvažovat, jak překročit toto stále nepřiměřenější zjednodušení.“ (Možný; 2006: 96)

⁴ „Rovnoprávnost ženy byla a je a priori legislativně uzákoněna... Faktická nerovnoprávnost či diskriminace byly v pracovním a veřejném sektoru bagatelizovány, falšovány a utajovány. Pracovní, veřejný a rodinný svět

Bohužel podrobnější sledování těchto změn z hlediska mužů nenalézám ani v dalším textu, který se, jako mnoho dalších věnuje zejména postavení ženy ve společnosti.

Jedná se o text J. Bauerové a E. Bártové *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě* z roku 1987.

Jak už jsem zmínila na začátku kapitoly, ženy v Československu byly, na rozdíl od západních zemí, masově zapojovány do pracovního procesu již od 50. let. Dělo se tak na základě ideologie vzniku socialistické společnosti⁵, která říká, že teprve po jejím vzniku je možná likvidace tradičních pout a skutečné rozvinutí rodinných vztahů. A právě až socialistická společnost, dle této ideologie, zlikviduje i třídně antagonistický základ nerovnosti žen.

Autorky se opírají o výzkum ÚVVM⁶ z roku 1980, kde se pouze jedna třetina obyvatelstva přiklání k tradičnímu, patriarchálnímu, typu rodiny. Vidím zde tedy, že představa o muži, jako o hlavě rodiny, která se vyskytovala ve zmiňovaném textu z konce 60. let, je téměř opuštěna. Nejsilněji přežívá pouze u starší věkové kategorie mužů.

Tabulka č. 1 (příloha 5.1) dle autorek „dokumentuje již existující převahu demokratické dělby rozhodování“. Z tabulky tak vyplývá, že asi ve třech čtvrtinách případů, rozhodují o vyjmenovaných rodinných záležitostech manželé společně. Ve čtvrtině případů rozhoduje pouze muž nebo pouze žena.

Zajímavá je pro mě i další tabulka č. 2 (příloha 5. 1.) , která srovnává celkový časový fond i objem času vynaložený na domácí práce mužů a žen. Je patrné, že na práci vynakládají ženy asi o 1 hodinu méně času než muži. Avšak jejich „nutný“⁷ čas je přibližně o 3 až 3 a půl hodiny delší, než „nutný“ čas mužů. Muži těmto pracím nevěnují zdaleka tolik času. Ovšem oproti 4 hodinám v roce 1960, věnují v roce 1981 ženy těmto pracím v průměru 2-3 a půl hodiny denně.

Zatímco tedy muži považují zátěž domácími pracemi zpravidla za střední a malou, většina žen všech věkových skupin ji považuje za velkou a střední.

ženy byl redukován a interpretován jako *konflikt rolí*, kterému se nemůže vyhnout dokonce ani tak vyspělá společnost, jako je socialistická“ (Čermáková; 1992)

⁵ Dle dobové ideologie. Z dnešního pohledu můžeme předpokládat i nutnost doplnit počet pracujících mužů, kteří padli během 2. světové války.

⁶ Československý ústav pro výzkum veřejného mínění; založen 1946

⁷ Nutný čas zahrnuje cestu do zaměstnání a zpět, všechny nutné domácí práce, péči o sebe a děti, pochůzky, konzumaci jídla.

Shrnutí

Na základě prostudovaných textů mohu konstatovat, že postavení muže, jako „hlavy rodiny“ je v 60. letech ještě celkem silně přítomno. Ovšem později, v textech ze 70. a 80. let už tato výsadní pozice muže mizí.

Žena a její měnící se postavení v soukromé i veřejné sféře se stává předmětem mnoha odborných výzkumů a publikací. Musíme ale počítat s propagandistickou rétorikou zkreslující reálné příčiny a důsledky vysoké zaměstnanosti žen jako toho, co dle dobové ideologie má vést k osvobození ženy a k rovnoprávnému postavení mužů a žen ve společnosti i v rodině. Nedostatkem je také absence jakékoliv reflexe výše uvedených změn z pohledu mužů.

Výjimkou je v tomto zkoumaném časovém období monografie I. Možného *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů* z roku 1983, i některé jeho další texty. Proto se v další části budu věnovat vybraným Možného textům a jeho pohledu na proměnu nejen ženské, ale hlavně mužské roli v rodině i celé společnosti

2.4.3. Muž očima Iva Možného

Ivo Možný významně přispěl k bádání na poli sociologie rodiny svým přístupem, kterým zviditelnil, dosud téměř neviditelného, muže, muže-otce v rodině. Nejvýznamněji přispěl (ze zde zmíněných textů) prací *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů* z roku 1983 či prací *Moderní rodina (mýty a skutečnost)* z roku 1990. Zachycuje zde ten fakt, že změny v socioekonomickém postavení ženy z období 60. – 80. let mají dopad nejen na ně, na definici jejich role ve společnosti a v rodině, ale i na muže. Poukázal na to, že se vyrovnává úroveň vzdělanosti žen a mužů, že zaměstnanost žen je velmi vysoká, a vznikly tak předpoklady k

radikálnímu odklonu od tradiční dělby práce ve veřejné i soukromé sféře⁸. Zdánlivě by vše mohlo směřovat k egalitárnímu modelu (zejména ve zkoumaných manželstvích dvou vysokoškolsky vzdělaných, a tedy vysoce pracovním exponovaných manželů). Do jisté míry tomu tak i je. Ženy se staly kolegyněmi mužů ve veřejné a pracovní sféře, spoluživitelkami rodin, muži a ženy spolu v rámci rodiny spolurozhodují o mnoha záležitostech a snaží se rovnocenněji si rozdělit i veškeré povinnosti související s péčí o děti a s domácností. Ovšem patriarchální model, dominující společnosti od 19. století a přítomný ještě v polovině 20., se hluboko vryl do kulturní tradice naší kulturní oblasti. Muži si podvědomě chtějí (a také to dělají) udržet převahu v socioekonomické sféře a ženy ve sféře soukromé. Dominance v těchto sférách je totiž považována za základní atribut ženské a mužské sociální role. Charakteristiky ženské i mužské sociální role jsou hluboce vryty v elementárních kulturních strukturách, které se mění a vyvíjejí jen velmi pomalu. V oblasti výchovy dětí Možný poukazuje na tzv. „tichý spor o roli otce“, který lze rozšířit i na jiné rodinné role a spočívá v ambivalentním postoji žen k zapojení muže do výchovy dětí (potažmo do chodu domácnosti). Ženy deklarují nutnost mužova zapojení, ale přitom stále stojí o udržení své dominance, a tak mužům omezují podíl na výkonu rodičovství (či se snaží o udržení své rozhodující role v chodu domácnosti). Stále je nereflexivně ovládají, dnes bychom řekli, „genderové stereotypy“. Společenské vědomí přijímá muže jako toho, kdo je ekonomicky odpovědný za životní úroveň rodiny a kdo je i výrazněji orientován do sféry práce. Ovšem v rodině pracovním exponovaných partnerů není u žádného z nich ekonomicky výhodnější věnovat se domácnosti.

I když se situace na začátku druhé poloviny minulého století (zejm. v 70. letech) dosti změnila a vyžadovala (a stále vyžaduje) posun v chápání ženských i mužských rolí, je tento žádoucí proces nového definování ženy a muže, potažmo matky a otce, velmi pozvolný.

Možný poukázal na to, že v této době změn na poli veřejném i soukromém, je muž stále považován za normu obecnosti, ve vědě tak panuje nereflexivovaný etnocentrismus muže - vědce (jehož stanovisko přebírá nereflexivovaně i žena – vědkyně), a tak je zkoumáno hlavně

---

⁸ Možného členění procesu ženské emancipace v tehdejším Československu:

1. fáze – období 50. let 20. stol.: ženy masově vstupují do zaměstnání; prozatím mají minimální kvalifikaci.
2. fáze – období 60. let 20. stol.: ženy postupně získávají stejnou úroveň vzdělání jako muži a vytvářejí se tak základní předpoklady pro silné zpochybnění dělby povolání na mužská a ženská.
3. fáze – započata v 70. letech 20. stol.: období je charakterizováno snahou o vyrovnání žen a mužů v profesionální sféře, snahou o to, aby stejně kvalifikované ženy zastávaly stejně funkčně náročná a stejně placená místa jako muži. Tato fáze je dosud nezavršená. (Možný; 1983)

to odlišné – žena. Zapomínalo se na to, že vztah zaměstnání a rodiny nebo rodičovství jsou stejně tak hodny zkoumání optikou muže jako ženy.

Ivo Možný zdůraznil význam rodiny a rodičovství pro muže. Stále je sice v utváření mužovi identity práce, povolání na hlavním místě, ale oproti minulosti se mu mnohem více otevřela oblast rodičovství.⁹ V socialistickém Československu 70. let, tedy ve společnosti, která hlásá osvobození ženy, cestu k rovnoprávnosti, dochází k masovému zapojení žen do sféry placeného zaměstnání, ale už nikdo nemluví o zapojení muže do sféry domácnosti a péče o děti. Dříve, v tradičních společnostech byl otec pro syna i učitelem řemesla či hospodářem, který synovi předával svou usedlost či dílnu, a také po svém vlastním otci zděděné a dále prohlubované schopnosti. Postupně však došlo ke specifikaci a diferenciaci pracovních dovedností, přičemž jejich předávání převzaly sociální instituce.

Úcta dítěte k otci se v tradičních společnostech strukturálně podobá úctě učedníka k mistrovi. Dnes tato úcta mění svou povahu. Je více zprostředkovaná, mnohem více se opírá o uznání, jehož se otci dostává od ostatních.

Možný poukazuje na skutečnost, že vlastní děti jsou jedním z nejvýznamnějších zdrojů sociální sebeidentifikace člověka. Rodičovství se tak stává stimulem otcovy pracovní angažovanosti. Muži také ale cítí (a často se podle toho řídí), že je třeba své zaměstnané manželce doma „pomáhat“. Možný dále zjišťuje, že otcové by rádi sdíleli se ženou rovným dílem péči o domácnost a dítě, zároveň by ale rádi dosáhli v profesi stejných výsledků jako muži v tradičních jednokariérových rodinách. Jejich chování se pak ve skutečnosti kloní spíše k plnění výkonu v profesi. Fakt, že obě pohlaví v případě nutné volby dávají přednost tradičnímu řešení, není dán biologii, ale spíše kulturou.

Z Možného výzkumu uskutečněného v roce 1983 vyplývá, že česká velkoměstská rodina s oběma rodiči zaměstnanými má za základ svého půdorysu vztah matka-dítě. Otec k němu vytváří třetí, avšak důležitou komponentu. Otcové tak mívají obvykle k dětem dál než matky, tyto děti, po založení vlastní rodiny, pak mají dál k němu než k matce.

Možný shromáždil výpovědi dospívajících respondentů a provedl srovnání výroků o matkách a o otcích. Pro otce je výsledek značně nepříznivý. Dospívající jmenovali častěji otce jen u rozhovorů o sportu a politice. Z výpovědí vyplynulo, že otec se méně zajímá nejen o

---

⁹ Pozvolné otevírání rodinného prostoru mužům je podle Možného stejně výraznou revoluční společenskou změnou, jakou je otevírání sféry společensky produktivní práce ženám. (Možný; 1983)

přípravu dítěte do školy, ale také méně než matky vypráví dítěti o svém zaměstnání. Dále otec méně zasahuje do volby povolání dětí, což podle Možného vypovídá o úpadku jeho autority. Ta se projevuje v rodině hlavně častějšími rozkazováními, oproti matčiným prosbám a žádostem.

Ve vztahu k dítěti se tak častěji projevuje zastupitelnost otcovských funkcí v rodině (jako je uvádění do profese a do veřejného světa) matkou, než úplná vzájemná zastupitelnost (mateřských funkcí otcem).

Možný dále uvádí, že jen asi v polovině jím zkoumaného vzorku funguje rovná dělba práce v domácnosti (nakupování, mytí nádobí, péče o obuv a šatstvo, úklid). Ve druhé polovině vzorku většinou zastává činnosti v domácnosti žena. Sotva ve čtvrtině případů se oba dělí o vaření a praní (ve zbytku to dělá žena). Zato drobné domácí opravy a péče o auto je doménou muže. Oba se na těchto činnostech podílejí ani ne v každé dvacáté rodině.

Možný tedy konstatuje, že jistá rovnost uvnitř domácností zasáhla oblast výkonů (ale i tam jsou na muže delegovány spíše obslužné a pomocné práce), nezasáhla však oblast rozhodování.

Po roce 1968 je pro všechny veřejná sféra a činnost v ní v podstatě znemožněná (až na politickou činnost v souladu s vládnoucí komunistickou ideologií), a tak se seberealizace mužů přesouvá do soukromí, do rodiny a okruhu přátel. Tradiční vymezení „správného muže“ a „správné ženy“ už nereflektuje realitu¹⁰, ale nová(é) definice také není připravena k použití.

Důležité je Možného zjištění o nevědomém vytváření „konfliktu ve sdělovateli“ oběma manželi. Muži přejí svým ženám úspěšnou kariéru, chtějí ji plně podpořit, ale podvědomě však zároveň očekávají, že jako matky se jejich ženy budou chovat jako ty v tradičních rodinách. Ženy zas u svých mužů předpokládají netradiční způsob sdílení péče o domácnost a děti, ale podvědomě očekávají, že jejich partneři vyniknou ve své profesi nad ně samé i své mužské kolegy. Je totiž velmi těžké narušit asociaci maskulinity se superioritou.

---

¹⁰ Novou, ve své době nereflektovanou, roli muži získávají s tím, jak se jim otevírala soukromá sféra. Na další problém s vymezením modelu mužství, s obrazem „správného muže“ upozorňuje Vodochodský. S nástupem socialismu totiž přišli muži o dosavadní zdroje své dominance a sebedůvěry. Znárodněním přišli o vlastní majetek, možnost podnikat a vůbec se svobodně realizovat. Reálnou moc měli v rukou straničtí funkcionáři, ale ne tak skutečnou autoritu, nebyli rozhodně vzorem mužství. Nejméně problematický se Vodochodskému jeví obraz mužství, který pojmenoval „mužství dobrého řemeslníka“, tedy obraz takového muže, který si nezádá s režimem a v rámci jím omezených možností seberealizace se snaží odvést, ve všem do čeho se pustí, dobrou práci. (Vodochodský; 2008)

V tomto ohledu byla zkoumaná doba 70. let dobou hledání nového vymezení rolí mužů a žen, matek a otců. A zcela tento proces není dokončen dodnes, i když už máme neocenitelnou možnost svobodné diskuse, která byla před rokem 1989 znemožněna. Ovšem i v 90. letech stále zůstává asociace ženské a rodinné problematiky. V sociologii rodiny (jak už Možný upozorňoval o 17 let dříve) je tak muž vytlačen na okraj zorného pole. Možný upozorňuje, že sociologie tak nereflektovaně přijímá perspektivu laické veřejnosti, kde je za fungování rodiny zodpovědná především žena. Ohledně mužů se klade jen otázka, jak moc ženě pomáhá. Do pozadí tak ustupuje jiný aspekt, tedy to, že za rodinu je stejně zodpovědný i muž a žena mu „jen pomáhá“. Postupně se tak vnitřní soukromý prostor rodiny otevíral moderní univerzalitě. Muži se však na změnu od tradiční komplementarity k moderní univerzalitě mužské a ženské role adaptují obtížně.

V novějších publikacích z roku 1999 a 2006 čerpá Možný v oblasti problematiky mužů, mužů – otců ze svých starších prací (hlavně z *Rodiny vysokoškolsky vzdělaných manželů* z roku 1983) a doplňuje je o komentář a vysvětlení, které je umožněno časovým odstupem od data jejich vzniku, dále uvádí i některé nové poznatky.

„Českou socialistickou anomálií“, tedy to, že oproti dříve běžnému západoevropskému typu utváření rodiny¹¹ začal být věk snoubenců při prvním sňatku nízký a těhotenství nevěst časté, vysvětluje nedostatkem příležitostí ve společnostech despotického socialismu a vysokou závislostí mladých lidí na rodině původu. Nástup komunistické moci znamenal, kromě jiného, konec individuálního vlastnictví. Nastávající manželé už nemuseli čekat na získání vlastní ekonomické samostatnosti, a tak klesl sňatkový věk v naší populaci u žen nízko nad dvacet a u mužů nad dvacet tři let.

Zajímavé jsou poznatky získané na základě rozhovorů s dospívajícími dětmi, ze kterých vyplývá, že otec se angažuje mnohem méně než matka. Možný zde poukazuje na projevující se zastupitelnost otcovských funkcí v rodině.

---

¹¹ John Hajnal v roce 1965 prezentuje dva typy historického utváření rodiny. Evropu rozděluje do dvou oblastí, ve kterých vždy převažuje jeden typ rodinného utváření. Dělicí linie probíhá zhruba na spojnici Petrohrad – Terst. Na severozápadě pak leží oblast, pro kterou je charakteristický relativně vysoký věk při prvním sňatku, přičemž sňatek nebyl dostupný všem a část obyvatelstva zůstávala trvale mimo manželství. Typická je zde i „jednoduchá rodina“. V oblasti jihovýchodně od uvedené linie je naopak sňatkový věk relativně nízký a i jeho dostupnost je obecně větší a rodinné vazby jsou zde komplikovanější. Stopy těchto rozdílů je možno nalézt i v dnešní době. (Horský, Seligová; 1997)

Uvnitř rodiny pak sleduje jistou rovnost v oblasti výkonů (v polovině sledovaného vzorku funguje rovná dělba práce v domácnosti), ale ne už tak v oblasti rozhodování (na muže jsou stále spíše delegovány obslužné a pomocné práce).

Muži také stále, dle konzervativního názoru autora, odvozují svou identitu na základě svého zaměstnání více než ženy (což už není tolik pravidlem), které by to měli chápat a nezvyšovat hladinu napětí v rodině vyžadováním jeho vyšší účasti na dění v domácnosti.

V 90. letech pak dochází k diferenciaci rodinných modelů a k modifikaci životního cyklu. Začalo se uvažovat i o možnosti zastoupení matky v domácnosti někým jiným. Možný zde zmiňuje švédský model, který tuto možnost spatřuje v otci.¹²

Zajímavé je také zjištění, že projekt egalitární dvoukariérové rodiny, jehož sledování Možný začal ve své monografii z roku 1983, se postupem času ukázal jako málo úspěšný, přičemž se k univerzalitě podařilo vyvinout model rodiny dvoupříjmové.

Na základě práce Billa Jordana *Rodina na první místo* (Putting the Family First) z roku 1994, uvádí Možný to, že muži jako velmi důležitý berou svůj ekonomický úspěch, dobývání vnějšího světa, ale neopomíjejí zcela ani kolonizaci budoucnosti prostřednictvím rodinného příběhu. Stejně jako ženy, jen v opačném pořadí. Pro oba je tedy rodina a pokračování jejich vlastních úspěchů v dětech to, co dává smysl jejich egoismu.

Ivo Možný je náš významný sociolog rodiny. Směřuje spíše ke konzervativnějším názorům a k feminismu se staví rezervovaně, genderový přístup mu ovšem, jak bylo doloženo výše, zcela cizí není.

---

¹² V roce 1974 se dosavadní systém mateřské dovolené změnil na systém rodičovské dovolené. Jasně deklarovaným cílem švédského systému je podporovat otce, aby zůstávali doma se svými dětmi. V praxi to pak znamená, že stát dovoluje matkám a otcům, aby si upravili čas, který stráví každý z nich s dítětem podle vlastních potřeb. V roce 1991, kdy ještě podle starších „štědřejších“ opatření pobírali otcové 90% platu (dnes je to 80% platu + 10% navíc pro státní zaměstnance) využilo rodičovskou dovolenou jen 7.7% mužů. Tato skutečnost byla vysvětlována zaprvé přetrvávající patriarchální kulturou ve společnosti, jejíž odstranění bude trvat ještě několik dekad a za druhé obavami mužů ze ztráty zaměstnání. Ačkoliv měli otcové právo zůstat doma s dítětem, jejich zaměstnavatelé je často „obviňovali“ z nedostatku ambicí. Ve Švédsku hrají velice silnou roli odbory, které sice dokážou zabránit zaměstnavateli, aby otce na rodičovské dovolené propustil, nicméně zaměstnavatel si dokáže najít zástupné důvody pro propuštění „tatínka“. Mnohem častějším případem ale bylo, že se rodičovská dovolená pro otce, ale i pro matku, stala překážkou pro případné povýšení. (www.rovneprilezitosti.cz)

Socioložka Jiřina Šiklová (Šiklová in Věšínová-Kalivodová, Maříková; 1999) dělí současné feministické směry do několika proudů – „asimilační“ zdůrazňuje stejné schopnosti a možnosti mužů a žen, „androgynní“ zcela potírá předsudky ohledně rozdílností mužů a žen a směřuje až k jakési neutrální bytosti bez rodového určení, „radikální“ feminismus naopak zdůrazňuje odlišnost žen a některé jeho směry vidí ženu jako lepší, nadřazenou muži. Nakonec jsem si nechala feminismus „komplementární“, který zdůrazňuje nesoutěživý vztah mužů a žen založený na vzájemném doplňování se ve svých vlastnostech, jednáních, sociálních rolích, které oba přijali, a na kterých se dohodli. Ten by, podle mého názoru, mohl být Možnému nejbližší. Ovšem i zde s výhradami. Tam, kde Možný hovoří o míře biologického a kulturního určení charakteristik mužů a žen, tam je znát jistá rezervovanost k míře vlivu kultury na utváření genderu, který je v současnosti mnohými (nejen) českými sociology spíše zdůrazňován. Než k univerzalitě člověka a z ní vyplývající možnosti svobodného, od genderových stereotypů osvobozeného, určení sebe sama jako ženy či muže, věří Možný v určitou fungující komplementaritu dvou rozdílných bytostí – muže a ženy. Nepopírá vliv kultury ani biologie.

„Přirozeně, že tradiční rodová dualita v reálu prosvítá skrze nový ideální obraz lidské univerzality (i jazyk se brání prosté změně gramatického rodu u výrazu *dětská sestra* či *politik*), ale naše sociologická teorie tvrdošijně toto konstatování uvádí slovem *zatím*, i když prosvítající kontury neslábnou, ba v některých liniích se opět zvýraznily“ (Možný; 1990: 114). Dnes, o dvacet let později, bych si dovolila tvrdit, že ve zmiňované profesionální a politické oblasti, spíše sílí tendence k univerzalitě. Mohu konstatovat, že například *politicka* už v českém jazyce vcelku zdomácněla. V publikaci *Sociologie jako umění Možného; K sedmdesátinám brněnského sociologa*, nalezneme větu, kterou sám I. Možný vystihuje svůj postoj „... a věřím, že ženy jsou ženy a muži jsou muži. A že by to byl smutný svět, kdyby se sobě podobali, neřku-li, ta hrůza, kdyby byli stejní (...)“. Myslím si, že Možnému feminismus není blízký z toho důvodu, že se téměř ve všech svých variantách odvrací od tradiční, tím myslím ještě předindustriální, role ženy, která je odlišná od role muže, a směřuje (feminismus) vesměs k univerzálnímu člověku. Možného muž a žena jsou odlišní a nespokojenost žen, která vyústila ve feministické hnutí, plyne ne z „utajované“ univerzálnosti člověka, kterou je nutno dostat na světlo světa, ale z degradace ženské práce. „Rovnosti v množství práce bylo dosahováno tak, že život v tradiční komunitě vyžadoval nasazení všech sil všech jejích členů, aby se dalo přežít.... *Dvojití břemeno* tedy existovalo od nepaměti – jen nebylo jako takové pocíťováno. Babičce Boženy Panklové prostě ani nenapadlo, že práce na

poli a péče o dobytek je jedním břemenem a práce v domácnosti i s péčí o děti je druhým břemenem.“ A dále: „S nástupem kapitalismu se stalo zřejmým (...), že výsledky práce v domácnosti nemají *tržní*, ale jen *užitnou hodnotu*.“ „Údržba domácnosti se zjednodušila natolik, že těch několik repetitivních úkonů bez jakéhokoli symbolického odkazu ke kulturní transcendenci muselo začít odpuzovat svou degradující primitivitou“(Možný; 1990, 120-121).

Raný feminismus vyrostl z myšlenek romantismu a humanismu, z myšlenek lidské rovnosti a svobody. Chtěl dosáhnout osvobození od „pravidel a limitů pragmatismu a instrumentálního racionalismu úspěšné liberální společnosti“ (Možný in Balon, Tuček; 2006). Po celé 19. století a i jistým způsobem ve 20. století se jeho duch udržel ve větvi feministického hnutí, kterou Možný nazývá proletářskou. Dělnice nerevoltovali proti mužům, ale proti podmínkám raného kapitalismu. Ve 20. století se ale hlavním proudem feminismu stal proud měšťanský. Měšťanské ženy, uzavřeny v domácnosti, spatřovaly cestu ke svému osvobození v placeném zaměstnání, v čemž jim bránili jejich muži. V dnešním hlavním feministickém proudu je, podle autora, duch kapitalismu již zcela internalizován. Převládá idea technicky rozvržitelného univerza a ženám radí i v oblasti rodiny a intimity nepřeborný počet „manuálů“. Zde je možno sledovat hlubokou změnu mentality ženství a velký úspěch tržního feminismu. V našem feminismu hlavního proudu a v z něj odvozených gender studies tak chybí Možnému kritická reflexe víry, že to nejlepší, co od života můžeme očekávat, je úspěch (Možný in Balon, Tuček; 2006).

2.4.4. Role muže v české rodině v 90. letech. 20. století

Podívám-li se do nedávného období 90. let a prvního desetiletí nového milénia, situace se na poli odborné i veřejné diskuse lepší. Dostávají se k nám myšlenky, které ve zbytku Evropy a v Severní Americe vznikaly ve veřejné diskusi už od 60., 70. let. 20. století. Mužům obecně i specificky mužům-otcům se už v odborné literatuře dostává mnohem více pozornosti. Po pádu komunistického režimu v roce 1989 se začínají čeští vědci a studenti zajímat o tzv. nového muže a nové otcovství. Ve studiu rodiny (nejen) se široce uplatňuje genderová optika vnímání (viz kap. 3. Gender.).

Díky pádu železné opony se tedy do Čech volně dostávají myšlenky západního feminizmu, genderových studií či mužských studií. Rodina už tak přestává být, oproti předchozímu období, považována za výlučnou doménu ženy, ženy – matky, ale otevírá se v odborné literatuře i v praxi mužům, mužům - otcům. Už i jejich optikou je zkoumáno manželství, rodina, domácnost, výchova dětí či vztah zaměstnání a rodiny.

Jak už jsem se zmínila, jeden z mála, kdo se o zkoumání této oblasti pohledem mužů pokusil už dříve, je sociolog Ivo Možný. Poukázal na to, že sociologii ovládá nereflektovaný etnocentrismus muže – vědce. Výzkumník (muž či žena) tak automaticky zastává mužské stanovisko. Normou obecnosti je muž, a pokud nezkoumáme obecně „jedince“, zkoumáme jeho „zvláštní“ variantu – ženu. Možný navrhnul, aby byla vědomě a systematicky věnována pozornost mužské zkušenosti a hodnotám, tématům jako je vztah zaměstnání a rodiny nebo rodičovství z pohledu muže-otce.

V předlistopadovém Československu se sice o genderovém přístupu nevědělo zhora nic, práce I. Možného (zejm. Možný 1983; 1990) ale do jisté míry k rodinné problematice tímto způsobem přistupují. Podrobněji se těchto pracích zmiňuji v předchozí kapitole.

Z období devadesátých let bych zmínila práci M. Čermákové, *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny* z roku 1997, práci H. Maříkové *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé* z roku 1999 a sborník *Společnost žen a mužů z aspektu gender* také z roku 1999.

Od politického převratu v roce 1989, od konce totalitního režimu, mohla sociologie opět začít svobodně plnit svojí funkci. První dvě práce a některé příspěvky ve sborníku, které výše zmiňuji, vychází z velké části z výzkumů, které byly provedeny v polovině devadesátých let¹³ a jejichž předmětem zkoumání jsou otázky dopadů práce ženy na rodinu, vnímání pracujících matek ženami samotnými i jejich muži, otázky skloubení ženiny práce a rodiny, otázky proměny role muže v rodině.

Bylo zjištěno, že pro české ženy je rodina na prvním místě, ovšem většina žen nestojí o návrat do domácnosti a naopak se snaží skloubit práci i rodinu. Práce je pro ně totiž i zdrojem sociálního kapitálu, má pro ně vysokou seberealizační hodnotu. Muži už tedy od nástupu

---

¹³ Jedná se o výzkum a) „RODINA 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny“, který proběhl v rámci dlouhodobého výzkumného projektu ISSP v roce 1994, b) „Pracující žena rodina“ realizovaný v rámci programu IREX v roce 1995 a c) „Ženy a muži na trhu práce“, který byl proveden v rámci projektu „Postavení ženské pracovní síly na trhu práce i mimo něj“ v roce 1995.

socialismu nejsou živiteli rodin, ale muži a ženy jsou jejich spoluživiteli. V genderových rolích se to odráží ve společném rozhodování manželů o rodinných financích či v převaze ženy v této oblasti.

Přítomnost této silné orientace na rodinu i užívání mužské optiky (i velkou částí žen) na ženské sociální role pak ústí v méně častou snahu o kariéerní postup, než je tomu u mužů, i v spokojení se s menším platem. Naše společnost tedy na skloubení práce a rodiny hledí jako na problém ženy a ne obou partnerů (či jen muže).

Přibližně stejná, jako v předlistopadovém období, je dělba práce v domácnosti – muži se účastní málo a ani nenesou odpovědnost za chod rodiny. Co se týče rodičovství, muži – otcové věnují dětem méně času než ženy – matky. Stále se v tomto směru od mužů i méně očekává a sami muži vidí rodinu jako důležitou, ale více se orientují na práci či mimo rodinu.

Tento stav, kdy žena i muž pracují a žena se přitom více věnuje i rodině, je přijatelný pro obě strany a nepředpokládá se tak brzká změna situace v tomto směru.

Zaměnitelnost rolí v rodině je však bližší ženám než mužům, kteří mají konzervativnější názory na roli mužů a žen v rodině. Změna rolí v rodině je také snáze přijatelná pro mladé, a pro vzdělanější lidi.

2.4.5. Muž-otec let 70. jako téma dnešních výzkumů

Po roce 2000, tedy v posledním desetiletí, přibylo mnoho prací, kde je středem zájmu současná podoba otcovství. Vzhledem k tématu své práce bych ale zmínila texty sice nedávného data, ale svým zaměřením směřující právě k otázce českých (československých) mužů a mužů – otců v období socialismu.

Nejdříve bych uvedla disertační práci I. Vodochodského z roku 2008 *Muži – rodina – socialismus*. Je to tedy práce nedávného data, ale jako jedna z mála se obrací právě do období sedmdesátých let. Jedná se o text, který se snaží postihnout specifickou situaci vztahu soukromého a veřejného, situaci jednotlivců v rámci práce i rodiny v období tuhého socialismu očima mužů, kteří v té době právě zakládali rodiny a stávali se otci. Autor používá

k analýze biografických vyprávění svých respondentů optiku genderovou a zároveň generační¹⁴.

Vodochodský charakterizuje stav veřejné sféry v období sedmdesátých let všudypřítomnou kontrolou a direktivním přístupem státu, který zapříčinil vymizení jakékoli veřejné (občanské, zájmové, o politické činnosti ani nemluvě) aktivity. Mužům tak zůstala jen sféra práce, kde byli pod neustálým tlakem hrozby postihu za neúčast na politické činnosti. Ženy měly navíc možnost jakéhosi úniku k mateřství. Sféra rodiny se tak stala téměř jediným ostrůvkem relativně svobodné seberealizace.

Muži i ženy měli společného nepřítele v podobě komunistického režimu, ženy tak ze svého útisku přímo muže neobviňovaly (Rozdílný pohled uvádí Možný; 1990). Ovšem je nutné konstatovat ten fakt, že i v této době společného nepřítele byla angažovanost mužů ve veřejné sféře socialistické společnosti oproti ženám velmi vysoká. Muži zřejmě cítili, že je pro ně výhodnější „držet spolu“ a zachovávat tradiční rozdělení rolí mužů a žen ve veřejné i soukromé sféře.

Dále bych zmínila některé, pro mou práci zajímavé, Vodochodského závěry plynoucí z rozhovorů uskutečněných s muži, kteří se v první polovině sedmdesátých let právě vstupovali do manželství, stávali se otci, nebo se starali o malé děti.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že jeden z nejdůležitějších zdrojů potvrzení jejich úspěšnosti bylo založení a fungování „normální rodiny“. Podobu oné „normální rodiny“ spoluurčovali rodiče respondentů i jejich vrstevníci. Jako všeobecně uznávaný ideál a zároveň i jediná možná varianta soužití se ve výpovědích vyskytuje manželství, nejlépe pak dvoudětný model rodiny. Mladá manželství musela hned zkraje soužití řešit bytovou situaci. Většinou toto řešení spočívalo ve spolubydlení s rodiči jednoho z manželů.

---

¹⁴ „Argument, že příslušníci různých generací ztělesňují různé „systémy patriarchy“ a tím pádem také různé „genderové režimy“ či „genderové řády“, mi připadá důležitý i pro porozumění tomu, jak se utváří gender v biografických vyprávěních. Vypravěči nejen že konstruují různé podoby mužství a generací, vůči nimž se vymezují, ale zároveň vykreslují také různé podoby patriarchy a genderových režimů – přinejmenším toho „tehdejšího“ a „současného“, přičemž se vůči některým z nich vymezují jako ze svého hlediska ideálním. To znamená, že každá generace si s sebou může nést svůj vlastní „systém patriarchy“ a „genderový řád“, které tak vedle sebe mohou v jedné a téže době a společnosti existovat paralelně jako konkurenční hodnotové rámce ovlivňující vztahy mezi generacemi i mezi rody.(Vodochodský; 2008: 42-43)

Brzy po sňatku běžně následovalo těhotenství manželky nebo už přímo porod prvního dítěte (nevěsty byly často těhotné). Mužům však tehdejší společnost přisuzovala během těhotenství, porodu i následné péči o malé dítě pasivní roli, což respondenti ve srovnání s dnešní situací hodnotí negativně.

Ve vyprávěních mužů se objevují strategie, které mají za úkol dát najevo převahu nad svou manželkou, zabránit představě, že jejich role „hlavy rodiny“ by mohla být jen formální.¹⁵

V péči o malé děti a domácnost dotazovaní muži mluví o tom, že nebylo žádoucí ani možné převzít stejný díl práce, jako zastávaly jejich ženy. Ovšem zdůrazňují svou ochotu ženě v tomto pomáhat. Z jejich výpovědí dále vyplývá, že pojem muž-živitel nevystihuje jejich roli. Manželky, pokud zrovna nebyly na mateřské, většinou pracovaly a hospodaření se dvěma příjmy v rodině bylo muži pokládáno za samozřejmé. Ženy a muži tak byli v roli spoluživitelů rodiny.

Ohledně vztahu respondentů k dětem mluví Vodochodský o několika opakujících se prvcích. Všichni vypravěči například deklarovali kladný vztah k dětem. Snadněji k nim také projevují citovou vřelost než ke svým manželkám.

Ovšem oproti manželkám, které se o děti hlavně staraly, tatínkové si s nimi převážně hráli. To ovšem neznamená, že by se o děti jinak nestarali, nebo je nevychovali. V oblasti zodpovědnosti za výchovu chtěli být manželkám rovnocennými partnery.

Vodochodský upozorňuje, že vyprávění dotazovaných mužů nesou často prvky „tradičního“ mužského pohledu, což je dle nich samotných způsobeno okolnostmi (možnosti a očekávání tehdejší doby). Péče o malé děti tak byla hlavně „ženskou záležitostí“, porod a poporodní péče pak hlavně medicínskou. Zodpovědnost za domácnost a péči o děti nechávali celou (což bylo dle jejich přesvědčení správné) na svých manželkách, ale zároveň prezentovali svou ochotu manželkám pomoci, „vyjít vstříc“ (přičemž není jasné, do jaké míry se jedná o jejich ochotu a do jaké míry o podřízení se tlaku ze strany manželky).

Hlavním zdrojem kladné sebeidentifikace respondentů je práce, ale ne ve smyslu kariéry, ale ve smyslu dobře odvedené práce. Toto hledisko (dobře odvedené práce) je v jejich kladné sebeidentifikaci důležité i v oblasti péče o děti. Některé ze svých dovedností a

---

¹⁵ S větším odstupem mluví o potenciálně velmi emotivních situacích. Staví se do role toho, kdo má pod kontrolou své emoce a je rozumnější. Tam, kde něco rozhodla manželka, zdůrazňují své přizpůsobení jako projev vlastní vůle.

koníčků v zájmu rodiny opustili, jiné naopak přizpůsobili tak, aby se na nich manželka a děti mohli také podílet.

Vodochodský identifikuje 4 hlavní kategorie sebe prezentace mužů, kteří vstoupili do manželství a založili rodinu v 70. letech minulého století : „...vypravěči líčí svůj tehdejší život jako do značné míry předurčený vnějšími okolnostmi, za druhé...ho zasazují do kontextu omezených zdrojů a možností...za třetí...sami sebe prezentují jako někoho, kdo se v této době měl zájem více než veřejné sféře a veřejnému životu, potažmo kariéře, věnovat svému soukromí, rodině či přátelům, a zároveň, za čtvrté...se prezentují jako někdo, kdo se snažil (se ctí) vypořádat s nutností či nucením nějak se do veřejného (politického) života zapojit“ (Vodochodský; 2008: 142).

Z dalších prací vzniklých po roce 2000 jsou pro mě samozřejmě přínosné ty, které se zabývají přímo obrazem muže ve Vlastě (či jiných československých periodikách) v 70. letech 20. století.

Zmínila bych zde jednak diplomovou práci M. Kočí a jednak práci L. Božovské, která byla přímou inspirací této bakalářské práce.

Pro mne zajímavou částí práce M. Kočí je obsahová analýza zjišťující, které konkrétní sociální role muže byly časopisy (analyzuje Vlastu, Květy a Svět v obrazech, ročníky 1954 a 1974) preferovány a které opomíjeny. Dále zjišťuje vztah sociálních rolí muže k sociálním rolím ženy a jiných mužů, také jejich věk a národnost.

Pokud se podívám na výsledky analýzy Vlasty ročníku 1974, vidím, že muž je prezentován v 46,93% informačního obsahu periodika. 27,59 % připadá na jeho sociální role v rámci organizací (na zaměstnání připadá 23,64%). Sociální role v rámci rodiny jsou zastoupeny méně, v 19,81%(manžel- 8,08%, otec – 4,83%, syn – 3,66%).

Muž je v ročníku 1974 časopisu Vlasta prezentován jako kolega jiných mužů stejnou měrou jako kolega a nadřízený žen. V rámci neformálních vztahů vidíme muže jako přítele jiných mužů spíše než žen. Sociální role muže v rámci intimních vztahů nejsou kromě manželství přítomny téměř vůbec (partner, přítel – 1,36%; manžel – 8,08%).

Z porovnání ročníků 1954 a 1974 vyplývá, že v 70. letech je muž o něco více prezentován jako člen rodiny, což Kočí vysvětluje situací po roce 1968, kdy velká část občanů ztratila zájem o veřejnou sféru a uchýlila se do soukromí.

V další části své práce provedla Kočí sémiotickou analýzu textů z *Vlasty*, *Květů* a *Světa* v obrazech ročníku 1954 a 1974.

Z výsledků vyplývá, že veškeré analyzované texty obsahují mýtus socialistického muže. Je to „aktivní pracovitý muž, který je zcela oddán své profesi. Muž, jehož práce přispívá ke zlepšení či obohacení života ostatních lidí i celé společnosti. Muž, který je členem KSČ, nebo přinejmenším je loajální vůči stávajícímu společenskému uspořádání. Muž, jehož život i práce jsou ovlivněny jeho pozitivním vztahem k SSSR či významnými sovětskými (ruskými) osobnostmi. Muž, jehož poctivá práce bývá režimem po zásluze oceněna. Muž, jehož soukromí není tak důležité a zajímavé, jako jeho práce“ (Kočí; 2006: 99).

Dále Kočí dodává, že analyzovaná periodika podporovala latentní patriarchální ideologii tehdejší socialistické společnosti a zároveň reflektovala reálné pracovní postavení žen i pohled společnosti na neformální vztahy mezi mužem a ženou.

L. Božovská se ve své práci z roku 2001 zaměřuje na otcovskou roli, a to tak jak je prezentována v časopise *Vlasta* v letech 1976 – 1980.

Rozlišuje ve své analýze „kulturu otcovství“ a „otcovské chování“. Konstatuje, že k „otcovskému chování“ není dostatek výzkumů, a právě proto se ve své práci na tento problém zaměřuje.

Analýzou článků dospěla Božovská k názoru, že u nás na přelomu 70. a 80. let panovala poměrně konzervativní otcovská kultura. Charakteristickým rysem této kultury je rozpor mezi veřejným egalitarismem a soukromou tradicionalitou reprezentovanou i např. státem záměrně podporovaným mýtem mateřství. Oblast otcovského chování vykazuje velkou pluralitu rolí. Mnoho mužů a žen však naráželo na vliv kultury, která nepřála novým modelům. Muži se ve velké míře účastnili i nejrannější péče o dítě, velký podíl vykazovali při činnostech ve volném čase dítěte, zejména při sportu. Vztah otců a dětí byl vyličen převážně jako velmi hezký,

zahrnující aspekt přátelství a obdivu, a to navzdory otcově větší přísnosti, která někdy bývala zaměňována s autoritou.

Požadavky kladené na muže kulturou byly minimální. Angažovaný přístup otců byl čistě v rovině dobrovolného rozhodnutí. Psali-li příspěvky přímo muži, vyjadřovali spíše spokojenost se sebou, s tím jak pomáhají, jak se starají o děti, atd.

Ve své analýze sledovala Božovská i vliv matek na otce, tato kategorie byla zastoupena málo. Matky často otcům bránily ve výkonu otcovské role. Nejčastěji však v souvislosti s rozvodem. Pokud matka v rodině dočasně nebo trvale není, jsou otcové s to zastat všechny role. Výchova mužů ženami se vyskytovala jen málo. Ovšem v oblasti domácích prací i otcovského chování je velká pluralita v názorech i praktickém chování. Většina mužů zaměstnaných žen uznává nutnost „pomoci“ v domácnosti. Otázkou je, nakolik byla pomoc účinná a pravidelná.

Z výše uvedeného tedy vyplývá Božovské závěr, že otcovská kultura byla mnohem konzervativnější než vlastní otcovské chování. To ostatně potvrzuje i výše uvedený Vodochodského výzkum (Vodochodský; 2008), ze kterého vyplývá kladný vztah mužů – otců ke svým dětem, jejich snaha o zapojení se do výchovy i obecně o „pomoc“ ženě v domácnosti aniž by to vůbec společnost od mužů vyžadovala či očekávala.

2.4.6. Časopis Vlasta

Časopis Vlasta byl založen roku 1947 jako časopis Českého svazu žen. První číslo bylo vydáno 9. ledna a celý název časopisu byl: *Vlasta – List Rady československých žen*. Tématy pokrývala širší veřejnost, a i když byla zaměřena spíše na ženy, obsahovala i články, které zaujaly muže. Zpočátku byla svým zaměřením Vlasta *profeministická*, ale začátkem 50. let se stala časopisem ve službách režimu. Prosazuje obraz ženy – budovatelky socialismu. V roce 1960 se mění název časopisu. *Vlasta – List výboru československých žen*. Od roku 1969 je Vlasta vydávána Českým svazem žen. Jednalo se o týdeník pro ženy, hlavními tématy časopisu byly rodinné problémy, móda, rady, kultura či dopisy čtenářů. Místo bylo věnováno i politickým tématům – v souladu s linií KSČ.

Vlasta byla mezi čtenářkami a čtenáři velmi oblíbená. Počet výtisků čítal v roce 1947 sto tisíc a v roce 1980 dosáhl na 803 tisíc výtisků týdně.

Čtenářkami byly nejčastěji vdané, zaměstnané ženy mezi 30 a 49 lety.

3. Empirická část

3.1. Obsahová analýza (definice)

Jako nejvhodnější metodu k výzkumu obrazu muže-otce na stránkách Vlasty v první polovině 70. let jsem zvolila metodu obsahové analýzy. Jedná se o kvantitativní metodu výzkumu sloužící ke zkoumání obsahu komunikace.

Metoda se vyvíjela již dříve, ovšem její přesné definování provedl v 50. letech 20. Století Bernard Berelson: „Obsahová analýza je výzkumná technika pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace.“(Jeřábek, H; 1993).

Hlavním bodem obsahové analýzy je kvantifikace vybraných jevů a jejich řazení do určených kategorií. Nutná je proto dostatečná velikost zkoumaného vzorku. Jedině tak mohou být získaná data statisticky zpracována s potřebnou validitou. Nezbytná je i snadná identifikovatelnou kvantifikovatelných jednotek v konkrétním obsahu. (Čábelová, Jiráková, Končelík, Reifová, Trampota in Klener, P.; 2004).

Prvním určením obsahové analýzy byla analýza literárních děl. Později se ukázalo její výborné uplatnění v různých dalších vědních oborech včetně sociologie.

Kromě vyhodnocení obsahu komunikace lze, pokud je to pro daný výzkum důležité, rozlišovat i to, kdo je autorem sdělení, komu bylo sdělení určeno, jakým způsobem, z jakého důvodu i s jakým efektem.

3.2. Použití obsahové analýzy

Prvním zásadním úkolem byla pro mě formulace výzkumných otázek, promyšlení toho, na co se ptát, když hledám *obraz muže-otce* v časopise *Vlasta* z první poloviny 70. let 20. století.

Nejdříve mě zajímalo, jak velké místo téma otcovství v týdeníku *Vlasta* zaujímal.

1) Jaké místo zaujímal téma otcovství v týdeníku *Vlasta* v letech 1971-1975?

Dále jsem si kladla otázku, co přesně potřebuji zjistit, abych mohla obraz muže-otce ve *Vlastě* co nejkompaktněji vykreslit. Důležitou se tak stala otázka konkrétních témat, která se ve spojitosti s otcovstvím ve *Vlastě* objevují i jejich četnost.

2) Která konkrétní témata se ve spojitosti s otcovstvím ve *Vlastě* objevovala a v jakém rozsahu?

Definice základního souboru jednotek pro mě byla určena mou snahou doplnit zmiňovaný Božovské výzkum týkající se období druhé poloviny 70. let. Zvolila jsem proto za základní soubor jednotek veškerá čísla časopisu *Vlasta* vydaná od ledna 1971 do prosince 1975. Jelikož jsem nevybírala jen určitá čísla, ale prostudovala jsem všechny, je mým vzorkem celý základní soubor.

Vzorek pak budu zkoumat jednak z hlediska četnosti výskytu článků s tématem otcovství ve sledovaném období a dále provedu kódování a analyzování článků ve zkoumaném vzorku.

Jako jednotku analýzy jsem zvolila celý článek. Konkrétní článek pak zahrnu do vzorku, pokud se dle titulku týká přímo otcovství. Dále také články týkající se rodičovství, rodiny, manželství, dětí – takové články nejdříve zběžně pročtu, a pokud se zde objeví téma spojené s otcovstvím, zahrnu takový článek do vzorku také.

Pro konstrukci kategorií obsahu (proměnných), které mají být analyzovány, budu ve vybraných člancích sledovat to, o čem článek pojednává, o jakém dílčím tématu otcovství. Dále budu sledovat kdo je autorem článku (zda novinář, odborník či čtenář).

Pro jednotlivé kategorie obsahu stanovím textové hodnoty a jim přidělím numerické kódy, do kterých se data roztrídí a kterých může ta která proměnná nabývat.

Kategorii proměnných zapisuji do kódovací knihy, který je součástí přílohy této bakalářské práce.

Jeden článek může obsahovat více kategorií.

Identifikační proměnné

Tyto proměnné slouží k identifikaci článků. Umožní mi případné zpětné dohledání už analyzovaných článků.

Zaznamenávám tyto identifikační proměnné v uvedeném pořadí:

1. Médium
2. Rok vydání
3. Číslo vydání
4. Číslo stránky, na které se článek nachází
5. Název článku

Analytické proměnné:

Přehled proměnných

V pěti analyzovaných ročnících týdeníku *Vlasta* jsem našla celkem 134 články, které odpovídaly zadaným kritériím.

V průběhu kódování jsem vytvořila 32 proměnných a rozdělila jsem je do pěti kódovacích jednotek.

První kódovací jednotku jsem nazvala *Činnost otce*. Přiřadila jsem k ní 12 proměnných: činnost otce, pomoc partnerce-domácí práce, intenzita pomoci s domácími pracemi, hodnocení pomoci s domácími pracemi, výhradní výkon-domácí práce, hodnocení výhradního

výkonu domácí práce, pomoc partnerce- péče o děti, intenzita pomoci s péčí o děti, hodnocení pomoci s péčí o děti, výhradní výkon- péče o děti, hodnocení výhradního výkonu péče o děti, motivace k pomoci/výhradnímu výkonu.

Druhou kódovací jednotku jsem nazvala *Doporučení činnosti otce*. Přiřadila jsem k ní 5 proměnných: doporučení činnosti otce, doporučení- pomoc s domácími pracemi, doporučení- výhradní výkon domácí práce, doporučení- pomoc s péčí o děti, doporučení – výhradní výkon péče o dítě.

Třetí kódovací jednotku jsem nazvala *Otcovská role*. Přiřadila jsem k ní 10 proměnných: Hodnocení důležitosti otce při výchově, emocionální vztah otce k vlastním dětem, emocionální vztah otce k nevlastním dětem, biologické otcovství, role otce, příprava na roli otce, schopnost otce pečovat o děti, schopnost otce vykonávat domácí práce, pozice otce ve vztahu k matce dítěte, otcova preference pohlaví dítěte.

Čtvrtou kódovací jednotku jsem nazvala *Rozvedený otec*. Přiřadila jsem k ní 5 proměnných: svěřením dítěte do péče, výživné, snaha o svěřením dětí do péče, styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů, bránění ve styku s dítětem.

Pátou kódovací jednotku jsem nazvala *Autor článku*. Přiřadila jsem k ní 1 proměnnou: autor článku.

3.3. Charakteristika proměnných

I. kódovací jednotka: Činnost otce

V rámci této kódovací jednotky se zabývám několika druhy činností otce. Jednak sleduji činnost otce, která se přímo nevztahuje k domácnosti a k péči o děti (zobrazení otce například také jako zaměstnanec, politicky činného člena společnosti, vykonávajícího svůj koníček, atd.). Dále sleduji zapojení muže do chodu domácnosti a do péče o děti. Činím tak na dvou úrovních – pomoci manželce/partnerce s danou činností, ale také zapojení ve formě úplného převzetí výkonu dané činnosti. V souvislosti s pomocí manželce/partnerce zjišťuji intenzitu této pomoci (jak často otec pomáhá) a její hodnocení (zda je na jeho pomoc nahlíženo pozitivně, negativně, nebo ambivalentně-s výhradami), v souvislosti s výhradním výkonem

činnosti sleduji jeho hodnocení. V rámci této kódovací jednotky sleduji i motivaci otce k zapojení se do péče o domácnost a o děti. Pokud je motivace zmíněna, snažím se rozlišit, zda se jedná o pomoc, kterou otec považuje za nezbytnou a nutnou, zda pomáhá na základě pozitivní motivace a povzbuzení od manželky, nebo zda se k tomu rozhodl až na základě vyjednávání s manželkou, nebo zda jej k zapojení přivedly okolnosti ve formě nemoci či nepřítomnosti manželky.

II. kódovací jednotka: **Doporučení činnosti otce**

Oproti předchozí kódovací jednotce, která **popisuje** činnosti otce, tato kódovací jednotka sleduje tytéž činnosti, ale na úrovni **doporučení**. Zachycuji zde tedy to, jaká je na stránkách Vlasty „ideální“ podoba otcovství, ke které tehdejší otcové měli směřovat.

III. kódovací jednotka: **Otcovská role**

Zde je mým hlavním zájmem charakterizovat veškeré stránky otcovské role, které byly ve Vlastě zmíněny. Zajímá mě jednak to, zda je otec považován za důležitého, či dokonce nezbytného při výchově dětí, nebo zda je jeho úloha opomíjena. Sledovala jsem také, zda je věnována, a v jaké míře, pozornost přípravě mužů na jejich budoucí otcovskou roli. Další kategorií je pak emocionální vztah k vlastním a nevlastním dětem. Zde mě zajímalo, zda vůbec a případně jaké emoce vyjadřují otcové vůči svým dětem, vlastním i nevlastním. Následující kategorie pak sleduje, zda je v časopise tematizováno biologické otcovství, jaké je mu věnováno místo. Další kategorie zachycuje role, v jakých byl otec prezentován a jejich četnost. Zajímá mne zde, v jakých rolích jsou otcové časopisu Vlasta nejčastěji zobrazováni, zda je větší důraz kladen na role spojené s „tradičním“ pojetím otcovství (zploditel, živitel, autorita), nebo na role odrážející novou společenskou situaci a požadavky (spoluživitel, vychovatel, vzor, pečovatel). Jelikož domácnost a péče o děti byly považovány za pevnou součást ženského života a identity, sledovala jsem i, jak byly hodnoceny schopnosti mužů v těchto dvou oblastech. Zda byli ve Vlastě považováni za zcela schopné starat se rovnocenně se ženou o děti i domácnost, nebo zda se vyskytovaly k jejich schopnostem kritické názory a reakce. Kategorie *Pozice otce ve vztahu k matce* pak sleduje, zda v článku zmíněný otec je v pozici manžela, nebo s matkou nesezdaného partnera, bývalého manžela/partnera nebo manžela jiné ženy. Poslední kategorie se týká otcovy preference pohlaví dítěte – tedy zda si

přál chlapce, děvče, nebo zda převažuje pouze přání mít dítě, aniž by byl kladen důraz na jeho pohlaví.

IV. kódovací jednotka: **Rozvedený otec**

V této kódovací jednotce chci sledovat to, jak je ve Vlastě zobrazován rozvedený otec, jaká problematika je v souvislosti s ním zmiňována. Zajímá mne, v jakém poměru jsou po rozvodu svěřovány děti do péče otcům a matkám. Dále se zajímám o to, zda otcové a matky, jimž byla určena povinnost placení výživného, platí pravidelně, nepravidelně, nebo neplatí vůbec. Rozhodla jsem se sledovat i to, zda jsou v souvislosti s rozvodem zmiňovány snahy bývalých manželů o svěřování dětí do jejich péče. Další proměnná pak zachycuje, jak často se rozvedený otec (matka) s dítětem v péči druhého z bývalých partnerů vídá. Poslední proměnná sleduje, zda je tematizováno bránění otci (matce) ve styku s dítětem bývalým partnerem, kterému bylo svěřeno dítě do péče.

V. kódovací jednotka: **Autor článku**

V rámci této kódovací jednotky sleduji, zda je autorem článku novinář, odborník, nebo čtenář.

3.4. Analýza

3.4.1. Činnost otce

Ke kódovací jednotce *Činnost otce* jsem našla celkem 89 článků. Z celkového počtu 134 článků se jedná o 66,4%. Jedná se o kódovací jednotku, která zachycuje téma otce věnujícího se ať už činnosti mimo domov, nebo činností souvisejícím s péčí o domácnost a péčí o děti.

3.4.1.1. Činnost otce mimo domácnost

První proměnnou jsem nazvala *Činnost otce mimo domácnost*. Proměnná nabývala tyto hodnoty: zaměstnání, politická činnost, sport, kultura, hospoda/alkohol, koníček (jiný než sport a kultura), jiná. Proměnná byla obsažena celkem ve 46 člancích, což je 34,3 % z celkového počtu. Nejčastěji byla zastoupena hodnota *zaměstnání* (28 x), dále následovala hodnota *hospoda/alkohol* (14 x), hodnota *koníček* (12 x), *politická činnost* (7 x), *sport* (4 x), *jiná* (2 x), hodnota *kultura* se neobjevila ani jednou. Tato proměnná zachycuje ve většině případů pouhý výčet činností otce, proto uvedu citace, které ilustrují případy, jež mají i další, dle mého názoru důležitý význam.

Vlasta, ročník 1973, č. 28, str. 15, *Recept na šťastné manželství*, autor: čtenář

Manžel pracuje jako řidič z povolání a jezdí domů velmi nepravidelně, někdy i dost pozdě večer. Jsem proto sama téměř na všechnu práci v domácnosti, manžel mi pomáhá jen o sobotách a nedělích. Přesto je naše manželství šťastné, neboť on žije jen pro naše děti a pro mne, má rád i svou práci. Má mnoho funkcí, které jsou náročné na čas (Lidové milice, požárníci, komise pro veřejný pořádek, je členem KSČ, já také). ...

Tato citace ilustruje jednak častou prezentaci otce v souvislosti se svým zaměstnáním, což je poněkud banální zjištění, ale také poměrně paradoxní situaci, kdy je muž-otec a manžel zaměstnán navíc i svou politickou činností natolik, že manželka je na domácnost i děti sama, a přesto vyjadřuje naprostou spokojenost se stávající situací. Politická práce, práce pro socialistický stát je zde v souladu s dobovou ideologií až nadřazena rodinnému životu. Zaneprázdněnost politickou činností je také jediný případ, kdy otec nemá na rodinu téměř

žádný čas a je mu to tolerováno a dokonce i chváleno. V ostatních případech, zejména návštěv hostinských zařízení, či koníčků (i když zde ne tolik často a výrazně), je zdůrazňována naopak důležitost rodiny a nevhodnost mužova jednání. To bych ráda předvedla na dalších dvou citacích.

Vlasta, ročník 1971, č. 3, str. 14-15, *Učíme se moudří býti*, autor: novinář

Manžel chodil pravidelně na tenis, já mu fandila, na podzim nevynechal jeden hon, já dělala z jeho úlovků pikantní večere... . Ale pak se nám narodila dvojčátka. Manžel chodil dál na tenis, na hony, na hokej, dál pokládal za samozřejmost pracná a chutná jídla i vyčištěné boty a já nevěděla kam dřív skočit. Vydržela jsem bez protestu rok. Pak jsem začala od muže požadovat pomoc. Nechtělo se mu, na pohodlný život si už příliš zvykl. Rodinná idylka utrpěla natolik vážné trhliny, že hrozil rozpad rodiny.

Vlasta, ročník 1971, č. 7., str. 15, *Volno pro maminku*, autor: novinář

Ta maminka neměla nikdy svědomí na chvíli si sednout, protože práce na ni koukala z každého kouta. ... Manželovi sice končila pracovní doba ve dvě, ale přicházel mnohem později. Musel se totiž vždycky stavět s kamarády v hospodě na pivo. V neděli ta maminka také neměla volný čas – ostatně nikdo o ni nestál a nepotřeboval ji, protože kluci byli někde se svými kamarády a manžel zase se svými.

3.4.1.2. Pomoc partnerce - domácí práce

Další proměnnou jsem nazvala *Pomoc partnerce – domácí práce*. Proměnná nabývala tyto hodnoty: vaření, praní, věšení prádla, žehlení, úklid (luxování, utírání prachu...), mytí nádobí, mytí oken, drobné opravy/úpravy interiéru, stavební práce, práce na zahradě, nošení těžkých břemen, nákup, jiná, blíže neurčeno, nepomáhá. Proměnná byla obsažena celkem ve 47 člancích, což je 35% z celkového počtu. Nejčastěji byla zastoupena hodnota *vaření* (18x), dále hodnota *blíže neurčeno* (14x) a *nepomáhá* (8x). Hodnoty *praní* a *úklid* se vyskytly šestkrát, hodnota *drobné opravy/úpravy interiéru* čtyřikrát, hodnoty *mytí nádobí*, *stavební práce*, *nošení těžkých břemen* a *nákup* dvakrát. Zbylé hodnoty (*věšení prádla*, *žehlení*, *mytí oken*, *práce na zahradě*, *jiná*) pouze jednou.

S touto proměnnou úzce souvisí následující dvě proměnné *Intenzita pomoci s domácími pracemi* a *Hodnocení pomoci s domácími pracemi*. První z nich nabývala hodnoty: *pravidelně a občas*. Druhá, *Hodnocení pomoci s domácími pracemi*, pak tyto hodnoty: *pozitivní, negativní, ambivalentní, negativní-nepomáhá*.

Intenzita pomoci v domácnosti, tedy to, jak často manžel pomáhá, bylo zmíněno celkem ve 24 článcích, což je 18% z celkového počtu článků a 51% z článků obsahující proměnnou *Pomoc manželce – domácí práce*. Ve zbylých článcích nebyla intenzita pomoci nijak zmíněna.

Pravidelná pomoc pak byla zmíněna v patnácti článcích a občasná pomoc ve dvanácti článcích. Hodnocení pomoci manželce bylo přítomno celkem ve 28 článcích, což je 20,9% z celkového počtu a 59,5 % z článků obsahujících proměnnou *Pomoc manželce – domácí práce*. Hodnocení pomoci s domácími pracemi obsahuje hodnoty *pozitivní* (13x), *negativní* (1x) a *ambivalentní* (12x), které se vztahují k hodnocení mužem vykonávané práce. Hodnota *negativní- nepomáhá* (4x) pokrývá případy, kdy muž nepomáhá vůbec (Proměnná *Pomoc manželce – domácí práce*, hodnota – *nepomáhá*), a je to manželkou, či jinou osobou negativně hodnoceno. Jiné hodnocení případu, kdy muž nepomáhá vůbec, se ani jednou nevyskytlo.

Jak vyplývá z výsledků, pokud se hovoří o konkrétní pomoci manžela v domácnosti, je to z velké části vaření. Zbytek je rozdělen mezi další domácí práce (jejich výčet a četnost výskytu je uvedena výše), nebo se jedná o tvrzení faktu, že „manžel se vším pomáhá“, bez další specifikace této činnosti. Vaření se vyskytuje v popisech chodu domácností manželkami nebo novináři. Překvapilo mě ale, jak často je na otce zaměřena i stránka věnující se vaření a receptům. Chtěla bych dále dodat, že vaření i jiné domácí práce v podání mužů-otců jsou celkově hodnoceny pozitivně, ale často se vyskytují případy, kdy má autor článku výhrady. V tom případě přiřazuji hodnotu *ambivalentní*. Vše se budu snažit ilustrovat na následujících citacích.

Vlasta. Ročník 1972, č.2, str. 30, *Dnes vaří táta*, autor: novinář

Jak se děti na to těší, protože říkají, že má táta víc fantazie než maminka! To víte, vaří jen jednou za týden, a to je snadné si vymyslet něco nového. Táta rád něco pikantního, hodně koření, na to se máma zlobí. I utratit dovede za jednu večeři víc, než si může máma dovolit, když vaří každý den. Tak co dnes bude?

Toto je poměrně typický příklad článků, ve kterých je otec na jednu stranu pozitivně prezentován jako ten, kdo pravidelně (zde jednou týdně) manželce pomáhá v domácnosti (zde přebírá starost o vaření), ale na druhou stranu je zmiňována i jeho menší kompetence v této oblasti. V tomto případě je například zmiňována i fantazie a ocenění dětí, ale na straně druhé je jeho pomoc znevažována tím, že na rozdíl od matky, která dovede šetrně hospodařit a dbá na zdravou výživu, otec uvaří, co mu chutná a zodpovědný pohled, vlastní ženě, mu chybí. Vidíme tedy genderové stereotypy ženy-matky, jako každodenní zodpovědné vládkyně domácnosti a pečovatelky o děti a muže-otce jako toho, jehož pomoc je sice vítána, ale kdo není v této oblasti každodenně a s plnou zodpovědností přítomen.

Vlasta, ročník 1974, č. 10, str. 18, *Všechno má své kouzlo*, autor: novinář

Dnešní zaměstnaná žena nemůže domácnost stačit sama. Manžel mi pomáhá. Například myje okna, pravidelně luxuje a dělá ještě další práce. Přijímám to od něho jako pomoc, ne jako povinnost.

Tato citace poskytuje příklad článků, kde ženy, nebo v několika člancích i sami muži uvádějí rozsah domácích prací, se kterými muž ženě v domácnosti pomáhá. Kromě této popisné informace zde mohu sledovat i další význam. I když je zmíněna dobová situace dříve neobvyklé vysoké zaměstnanosti žen a tedy i nezbytného zapojení muže do chodu domácnosti, stále je tato oblast považována za ženskou a muž není považován za zcela rovnocenného partnera, který by „povinně“ měl převzít rovný díl zodpovědnosti. Od mužů se rovnocenné zapojené automaticky neočekává a nevyžaduje, ale je chápáno jako vítaná pomoc zaměstnané a za domácnost zcela zodpovědné ženě.

Vlasta, ročník 1972, č. 15, str. 15, *Vlastina linka důvěry*, autor: čtenář

Provdala jsem se za nynějšího manžela po krátké známosti před 5 lety. Lituji, že jsem ho lépe nepoznala. ... Nic doma nedělá. Po příchodu domů si zapne televizi a dovede se na ni dívat až do noci.

Tuto citaci jsem uvedla jako příklad jednoznačně negativního hodnocení muže, který se na chodu domácnosti nijak nepodílí. V celém vzorku pěti ročníků časopisu jsem případů, kdy muž v domácnosti nijak nepomáhá, objevila celkem osm, u čtyř z nich bylo i negativní

hodnocení jejich počinání. U zbylých čtyř nebylo buď hodnocení vůbec, nebo byla jeho neúčast omlouvána.

Vlasta, ročník 1975, č. 20, *Janina schránka; Dopisy mámě V.*, autor: novinář

Je to teď dost zvláštní. S Petrem jsme si byli rovni po stránce vzdělání, po stránce výdělečné a dřív právě proto, že jsme oba žili v podstatě jen pro svou práci, i tím, že jsme se věnovali především jí. Přišly děti – a je naprosto samozřejmé, že mou jedinou povinností je dobře se o ně starat. Chodit s nimi ven, často i v sobotu a v neděli sama, vstávat k nim, nehnout se od nich, uvařit, poklidit, vyprat, pochopit mužovu zaneprázdněnost a zbytečně ho neobtěžovat malichernostmi. ... Bohužel já ani Ty nemůžeme za to, jak rodiče Petra vychovali, že vůbec zapomněli na to, že i on jednou bude tátou.

V této citaci i na jiných místech článku sledujeme popis chodu mladé domácnosti s malými dětmi z pohledu ženy. Opět je zde zmíněna nová situace zvyšující se vzdělanosti a zaměstnanosti žen. Autorka zmiňuje rovnoprávnost se svým mužem na této úrovni. Naopak v oblasti domácnosti a péče o děti (které se věnuje další kapitola) poukazuje na přítomnost tradičního rozdělení rolí, které, na rozdíl od manžela, nepocituje jako žádoucí. Na základě této citace nemohu usoudit, jak velké zapojení manžela by si přála, ale jisté je, že jakoukoliv účast by uvítala. Jeho pasivitu omlouvá výchovou jeho rodičů, není se situací spokojená, ale spíše přemýšlí, jak se se situací vyrovnat, než jak manžela přesvědčit k zapojení se do chodu domácnosti a péče o děti. Jelikož jsem našla poměrně dost článků, které se obracejí na otce a hovoří o jejich nutném podílu na práci v domácnosti a péči o děti (II. Kódovací jednotka: Doporučení činnosti otce), i na základě dalších článků usuzuji, že i když nebylo otcovo zapojení vyžadováno, bylo vítáno a v jisté míře ženami i očekáváno. Byla to ale nová situace. Na začátku s70. let se tato nová očekávání a nezbytná proměna rolí mužů a žen střetávala s tradičně chápaným rozdělením charakterizovaným pozicí muže jako „hlavy rodiny“. Institut „hlavy rodiny“ byl oficiálně zrušen na konci 40. let, ale zůstával přinejmenším v myslích starší generace, která vychovávala mladé lidi stávající se v sedmdesátých letech rodiči.

Převážná část článků však zobrazuje muže-otce, jako toho, kdo se, někde v malé, jinde ve větší míře, do péče o domácnost a o děti zapojuje.

Vlasta, ročník 1973, č. 35, str. 15, *Čtyři plus dva*, autor: novinář

Když nestihnu přes týden vykonat různé domácí práce, nechávám si je na sobotu a neděli. Manžel velice rád vaří, a tak ochotně za mne tuto práci převezme. Umí uvařit téměř vše. Rovněž obstarává nákupy, i když přichází z práce dosti unaven. ...

3.4.1.3. Výhradní výkon – domácí práce

Další proměnná, které se věnuji, je *Výhradní výkon – domácí práce*. Proměnná mohla nabýt, pro možnost srovnání, tytéž hodnoty, jako předchozí proměnná *Pomoc manželce – domácí práce*. Ovšem články, kde by muž převzal nějakou práci v domácnosti zcela na sebe, s plnou zodpovědností, jsem našla pouze tři, což je 2,2% z celkového počtu 134 článků. Proměnná nabyla pouze tyto hodnoty: *vaření, úklid, drobné opravy/úpravy interiéru a blíže neurčeno*.

S touto proměnnou pak úzce souvisí další proměnná *Hodnocení výhradního výkonu domácí práce*. Tato proměnná nabývala hodnoty: *pozitivní, negativní, ambivalentní*. Hodnocení u jednoho článku chybělo, u jednoho bylo pozitivní a u jednoho ambivalentní.

Z výsledků tedy vyplývá, že případy, kdy muž přebírá zodpovědnost za celou domácnost, nebo za výkon určité domácí práce, jsou velmi ojedinělé. To, že by manžel plnění určité domácí práce zcela převzal a vykonával ji pouze on, nebylo obvyklé. Spíše plní veškeré domácí práce žena a muž s některou občas pomůže, nebo pomáhá pravidelně, ale opět se jedná o to, že manžel například v sobotu uvaří, jiný den vyluxuje, ale každodenně jsou tyto práce na bedrech ženy.

Vlasta, ročník 1971, č. 30, str. 30, *Tatínek v domácnosti*, autor: novinář

Vnitřní uspořádání rodiny je značně netradiční, matka chodí do zaměstnání a o děti a chod domácnosti pečuje otec rodiny. K této „senzaci“ nedošlo z touhy po revoluční změně struktury lidské společnosti, vynutila si ji reálná situace rodiny. ... Protože ve Finsku platy ošetřovatelek stoupají rychleji než mzdy zaměstnanců pošt, je logické, že volba padla na otce rodiny. ... A tak již deset let pan Juntenen připravuje dětem snídani, vypravuje je do školy, uklízí, vaří, pomáhá s úkoly a snaží se, aby po návratu ze zaměstnání našla jeho ženy vše v dokonalém pořádku.

V této citaci je vidět, že převzetí domácnosti mužem bylo v roce 1971 v Československu natolik nepředstavitelné, že novinář tuto situaci ve finské rodině nazývá „senzaci“ a hovoří dokonce i o „revoluční změně struktury lidské společnosti“. Fakt, že muž zde vše zvládá bez nejmenších problémů, není zcela jednoznačně pozitivně hodnoceno, chváleno. Převzetí péče o děti a o domácnost mužem zde bylo „vynuceno“ situací, a je považováno za anomálii v běžném fungování společnosti.

Vlasta, ročník 1975, č. 6, str. 12, *Janina schránka; Mladé manželství*, autor – novinář

Muži, kteří se odpovědně společně se ženou dělí o péči o děti a jejich výchovu dnes nejsou už tak vzácní jako kdysi. Mnozí spěchají ze zaměstnání do školky, přebírají na sebe starosti o školní prospěch, někdy i o určité domácí práce. Dělají to s vědomím, že v dnešní době nelze žít jinak – než se ruku v ruce podílet na obtížích všedního dne.

Tato citace pochází naopak až z roku 1975 a je možno zde pozorovat jistý posun. Hovoří se zde o mužích, kteří se dělí se ženou o péči o děti, a je dokonce přípuštěno, že někteří na sebe přebírají i starost o určité domácí práce. Tento článek je v tomto výjimečný. Ve zbylých, jak již bylo zmíněno, se hovoří v souvislosti s vykonáváním domácích prací muži jen o jejich pomoci ženě, nikoliv o převzetí plného výkonu některé z nich.

3.4.1.4. Pomoc partnerce – péče o děti

Další proměnnou jsem nazvala *Pomoc partnerce – péče o děti*. Proměnná nabývala tyto hodnoty: přebalování, koupání, krmení, hry, učení/domácí úkoly, doprovod do školy/školky, výlety/procházky, sportování, jiná, blíže neurčeno, nepomáhá. Tuto proměnnou jsem našla v 41 článku, což je 30,6% z celkového počtu. Nejčastěji byla zastoupena hodnota *nepomáhá* (11x), následovaly hodnoty *učení/domácí úkoly* a *výlety/procházky* (8x), dále následovaly hodnoty *hry* a *blíže neurčeno* (6x), *koupání* a *jiná* (5x), *přebalování* (4x), *krmení* (3x), *doprovod do školy* a *sportování* (2x).

S touto proměnnou úzce souvisí další dvě proměnné: *Intenzita pomoci s péčí o děti* a *Hodnocení pomoci s péčí o děti*. Proměnná *Intenzita pomoci s péčí o děti* nabýval hodnoty: pravidelně a občas. Proměnná *Hodnocení pomoci s péčí o děti* nabývala hodnoty: pozitivní, negativní, ambivalentní a negativní – nepomáhá. Stejně jako u proměnné *Pomoc manželce* –

domáci práce jsem nenalezla ani jeden příspěvek, ve kterém by otec s péčí o děti nepomáhal vůbec žádným způsobem a byl hodnocen pozitivně. Takový otec byl v deseti případech hodnocen negativně, jednou ambivalentně.

Intenzita otcovy péče o děti byla určena ve 13 článcích, což je 9,7% z celkového počtu a 31,7% z počtu článků obsahujících proměnnou *Pomoc manželce – péče o děti*. Hodnota *pravidelně* se objevila v 10 článcích a hodnota *občas* ve 4 článcích. Ve zbylých článcích nebyla intenzita otcovi pomoci nijak specifikována. Hodnocení otcovy péče jsem našla celkem ve 22 článcích, což je 16,4% z celkového počtu a 53,6 % článků, které obsahovaly proměnnou *Pomoc manželce – péče o děti*. Nejčastěji byla zastoupena hodnota *pozitivní* a hodnota *negativní – nepomáhá* (10x), následovala hodnota *negativní* (3x) a *ambivalentní* (2x). Ve zbylých článcích bylo pouze konstatováno, že otec pomáhá, případně jak často, ale bez dalšího hodnocení jeho činnosti.

Vlasta, ročník 1971, č. 1, str. 6, *Pražská trojčata*, autor: novinář

Mám všechnu práci promyšlenou a přesně rozdělenou. Jinak by to ani nešlo. A hlavně – nejsem na to sama. Manžel mi pomáhá, kde může, ... Vstáváme v pět hodin, přebalíme kluky, manžel nachystá snídani a pomůže mi je nakrmit.

Vlasta, ročník 1973, č. 1, str.16 – 17, *Podívej, táta!*, autor: novinář

Co může takový mladík ... vědět o plenkách, kašičkách a dětském bolení bříška?. Nejenže věděl, ale v praxi už vše okusil s prvorozenou Haničkou. ... A plenky? Něco se jich napral a k Haničce v noci navstával.

Vlasta, ročník 1974, č. 2, str. 11, *Moje dítě telefonuje*, autor: novinář

Vím, co mám dělat; koupil jsem stavebnici, panenky, houpacího koně a každý večer, když jsem byl doma, jsem si s dítětem hrál a houpal je na kolenou.

Vlasta, ročník 1975, č. 7, str.10, *Čtení pro rodiče; Jak učit dítě matematice?*, autor: odborník

Maminky a tatínkové, kteří se učíte s malým žáčkem, nemučte dítě memorováním... Když se tatínkové-technici učí se svým dítětem, mají většinou před sebou papír a svůj výklad kreslí. Je to návyk z jejich povolání, a to návyk velice správný; měli bychom mu naučit i naše dítě.

Těchto několik krátkých citací ilustruje největší skupinu článků v rámci proměnné *Pomoc manželce – péče o děti*, které popisují, jak otec pomáhá s péčí o dítě. Někde je zmíněno, i jak často otec pomáhá, či jak je jeho pomoc hodnocena (proměnné *Intenzita pomoci s péčí o dítě, Hodnocení pomoci s péčí o dítě*). První a druhá citace je příkladem pravidelné, pozitivně hodnocené pomoci manžela s péčí o novorozence, batolata. Ve třetí citaci otec popisuje svou formu pomoci s péčí o předškolní dítě. Hraní si s dítětem je ale jediná forma péče o dítě, kterou v celém článku zmiňuje. Situace, kdy je v souvislosti s péčí o dítě uvedena pouze jedna činnost (nejčastěji procházky, hraní si s dítětem), nebo neurčité „pomáhá mi s dětmi“ je poměrně častá. Stejně jako starost o domácnost, je i péče o děti považována za ženskou doménu. Otcové tak opět hlavně ženám „pomáhají“, nebo je žena jejich činnosti přítomna. V největším shonu po narození dítěte, jak vyplývá z nalezených článků, často pomáhají otcové s přebalováním, krmením, koupáním dítěte. U starších dětí se pak často vyskytuje učení (nejen ve smyslu přípravy do školy, ale i formou trpělivého odpovídání na dětské otázky), chození na procházky a výlety, méně je pak zmiňováno společné sportování. Výjimky, kdy se otec celkově, nebo v určitých ohledech stará o děti sám, zmíním v další kapitole v souvislosti s proměnnou *Výhradní výkon – péče o děti*.

Vlasta, ročník 1972, č. 22, str. 12-13, *Janina schránka; A teď mám slovo já*, autor: novinář

A už jdu, panečku, do školy. Tak, tak, milá, zlatá maminko, nebudeš to mít zrovna nejlehčí. ... Také bych si manželský život představovalo jinak než vstávat první, udělat snídani, připravit všem svačinu, odvést děti do školky a do školy, osm hodin dělat jako šroub a potom honem na nákupy, pro děti, vařit, mýt nádobí, prát, zašívát atd. Ovšem, maminko, vždyť to takhle také není pořád. ... Někdy vstane tatínek, odvede nás sám, odpoledne po práci přijde a jde s námi ven.

V této citaci je v celku podrobně popsán běžný den ženy-matky v 70. letech v Československu. Chodí na plný úvazek do zaměstnání a zastává veškerou péči o děti a domácnost. V této přetíženosti pomáhá otec občasným odvedením dětí do školy a odpolední

procházkou. Není vyžadováno, aby se otec do veškeré péče zapojit rovnocenně. Jeho pomoc je dobrovolná. A pokud se rozhodne pomoci, jeho rozhodnutí je vítáno.

Mezi články lez ale nalézt i takové, které se na pomoc otce dívají ambivalentně, nebo negativně. Jak už jsem zmiňovala výše, téměř jednoznačně je negativně pohlíženo na otce, kteří se do péče o děti nezapojují vůbec žádným způsobem.

Vlasta, ročník 1971, č. 23, str. 6, *Je vina vždy sokyně?*, autor: čtenář

Domů chodil téměř jen se vyspat, poněvadž čtyři dny v týdnu strávil se svými zálibami jako: volejbal, kulečnick, karty, aj. Doma na něj marně čekával jeho malý chlapec, který si neměl s kým pohrát, poněvadž já jsem na něj mnoho času neměla. Po příchodu ze zaměstnání jsem musela obstarat celou domácnost...

V další citaci se jedná o případ, kdy se otec sice dítěti věnuje – učí se s ním, ale nezvládá svou činnost, tak jak by měl a je za to kritizován. Na rozdíl od jiných případů, kdy je kritika zároveň zdůrazněním toho, že péče o děti je oblastí vlastní matce a otec zde není zcela kompetentní, zde se jedná o případ, kdy je otec kritizován za vlastní výkon sám o sobě.

Vlasta, ročník 1973, č. 15, str. 10, *Čtení pro rodiče; Jak se má dítě učit?*, autor: odborník

Jeden pisatel píše, že přestože oba rodiče mají ještě dost času na svou vlastní zábavu, nemají trpělivost, když se učí se synem. Zvláště otec častuje syna nadávkami, hrubými přízvisky a políčky, které často dopadají na hlavu nebohého chlapce. Dědeček nás prosí, abychom rodičům vysvětlili, že to dělají špatně.

Úryvek z dalšího článku je pak popis případu, kdy se otec o dítě stará v nepřítomnosti matky, je si jist, že mužský racionální přístup mu jeho práci usnadní, ale nakonec vyjde najevo jeho neschopnost se o samotě, bez matky o dítě postarat. Takové články napomáhají udržování stereotypů o ženách-matkách jako jediných kompetentních pečovatelkách a mužích- otcích jako schopných a racionálních bytostí ve všech oblastech, kromě domácnosti a dětí. Matkám pak v podstatě naznačují i to, že je nezodpovědné svěřit dítě někomu jinému, než sobě nebo jiné ženě (případně státem zřízené instituci), natož otcí dítěte, muži!

Vlasta, ročník 1972, č. 52, str. 10, *Čtení pro rodiče; Po kom jsem?*, autor: čtenář

Matka odchází na nákup a nechává dítě doma s otcem.... *Budu klidně uklízet, to chce rozum, kdepak vy, ženy, jen samé city a co se rozumu týká, jste až po delfínech. Zapomináte, že kluci musí mít spartánskou výchovu! ... Za hodinku byla zpátky, ruce plné tašek. „Tak co, jak se tu máte?“ „Jak vidíš, kluk je zticha a já ještě uklízím. Jdi se podívat do pokoje, jak si sám hraje“ Probůh, co je to, sklo? Ze rtů mu tekla krev a i postýlka byla zamazaná. ... A už je tady táta, celý schlíplý a jako opářený. „Zabavoval jsem ho, jak se dalo. Nejprve si hrál s kvedlačkami, pak s poklicemi a pak jsem mu půjčil dvě lahvičky od léků. On si s nimi cinkal.“*

3.4.1.5. Výhradní výkon – péče o děti

Další proměnná *Výhradní výkon – péče o děti*, mohla, kvůli možnosti porovnání, nabýt stejné hodnoty, jako proměnná *Pomoc manželce – péče o děti*. Proměnná byla ale přítomna pouze ve 3 článcích, což jsou 2,2% z celkového počtu 134 článků. Nabyla pouze tyto hodnoty: *učení/domácí úkoly (2x)* a *blíže neurčeno (2x)*. S touto proměnnou pak úzce souvisí proměnná *Hodnocení výhradního výkonu – péče o děti*. Tato proměnná nabývala hodnoty: *pozitivní (1x)*, a *ambivalentní (1x)*, hodnotu negativní nenabyla ani jednou, jeden článek byl bez hodnocení výhradního výkonu.

Mohu tedy usoudit, že oproti pomoci manželce, která se vyskytla celkem ve 30,6% souboru článků, bylo úplné převzetí výkonu a tedy i zodpovědnosti za péči o dítě, nebo dílčí činnost související s péčí o dítě, velmi neobvyklá.

Vlasta, ročník 1971, č. 30, str. 30, *Tatínek v domácnosti*, autor: novinář

Vnitřní uspořádání rodiny je značně netradiční, matka chodí do zaměstnání a o děti a chod domácnosti pečuje otec rodiny. K této „senzaci“ nedošlo z touhy po revoluční změně struktury lidské společnosti, vynutila si ji reálná situace rodiny. ... Protože ve Finsku platy ošetřovatelek stoupají rychleji než mzdy zaměstnanců pošt, je logické, že volba padla na otce rodiny. ... A tak již deset let pan Juntenen připravuje dětem snídani, vypravuje je do školy,

uklízí, vaří, pomáhá s úkoly a snaží se, aby po návratu ze zaměstnání našla jeho ženy vše v dokonalém pořádku.

Jako příklad plného převzetí zodpovědnosti za péči o děti a domácnost slouží už jednou uvedený článek o finské rodině. Zde platí to, co jsem k němu poznamenal již výše, tedy to, že tento případ je uváděn jako něco výjimečného, co je označováno za „senzaci“, která by mohla být považována až za „revoluční změnu struktury lidské společnosti“ (pokud by k tomu rodina nebyla donucena okolnostmi a třeba se to i stalo běžným). Stereotypy rodinných rolí muže a ženy byly natolik silně zakořeněné, že přípustnou formou jejich narušení byla pouze, v předchozí kapitole rovněž zmíněná, pomoc manželce s péčí o děti (o domácnost), forma, kdy žena má stále tuto oblast plně ve své zodpovědnosti a muž-otec je zde považován platného, ale pouze pomáhajícího člena rodičovské dvojice (domácnosti).

Vlasta, ročník 1972, č. 32, str. 15, *Vlastina linka důvěry*, autor: čtenář

Je mi 24 let a mám ve výchově svoji téměř 3 letou dcerku. Bydlím na ubikaci, holčičku mám v celotýdenních jeslích a docházím za ní. ... Já mám dobré zaměstnání, ale nemám byt, dcerka maminku a já manželku. Snad v Praze nebo okolí žije nějaká žena, která hledá pro své dítě otce nebo je sama a nemůže mít svoje vlastní dítě. Jejího pochopení bych si velice vážil. Někdy v neděli, když pracuji a dcerka nemůže být v jeslích, musím prosit cizí lidi o pomoc.

Toto je jediný příspěvek, který se mi v souboru článků podařilo nalézt, kdy je dítě svěřeno do péče otci, který ještě nemá, například po rozvodu, nebo úmrtí manželky, novou ženu a rodinu. Sice má za dítě plnou zodpovědnost, je jediný pečovatel, ale z velké části přenechává starost o dítě na instituci (celotýdenní jesle) a sám se o dítě stará pouze o víkendech, když nepracuje. Poukazuje na to, že nemá vlastní byt a bydlí na ubikaci. V tehdejší Československu stát rozvíjel podporu mladých rodin a bytovou politiku tak, že získat byt bylo pro nesezdaného jedince velmi nesnadné. Oženit se, by pro něj znamenalo možnost získat bydlení, ať už skrze manželku, nebo přidělením od státu, a zároveň i pečovatelku pro své dítě, o které se nemůže dostatečně starat. Není ovšem zřejmé zda jen kvůli nemožnosti mít dítě na ubikaci, nebo proto, že se cítí nejistě jako výhradní pečovatel, a proto raději svěřuje dceru do celotýdenních jeslí.

Vlasta, ročník 1975, č. 6, str. 12, *Janina schránka; Mladé manželství*, autor – novinář

Muži, kteří se odpovědně společně se ženou dělí o péči o děti a jejich výchovu, dnes nejsou už tak vzácní jako kdysi. Mnozí spěchají ze zaměstnání do školky, přebírají na sebe starosti o školní prospěch, někdy i o určité domácí práce. Dělají to s vědomím, že v dnešní době nelze žít jinak – než se ruku v ruce podílet na obtížích všedního dne.

Posledním nalezeným článkem je už také jednou zmíněný článek z roku 1975, ve kterém se hovoří o stále neobvyklé, ale již častější situaci, kdy se muž dělí se ženou o péči o děti a některou z činností s ní související na sebe i zcela přebírá. Zde je zmíněna starost o školní prospěch. Je zde přítomen posun v tradičním chápání rolí ženy-matky a muže-otce. Nová společenská situace v podobě vysoké zaměstnanosti žen (i jejich zvyšující se vzdělanosti) už neumožňuje tradiční rozdělení rolí. Ve většině článků, které jsem ve Vlastě našla, se čeká pomoc ženám hlavně ze strany technických vymožeností v oblasti domácích prací a institucí v případě péče o děti. Jen občas, jako v tomto článku, probleskuje i muž-manžel a otec, jako ten, kdo by se měl se ženou o starost v těchto dvou oblastech podělit. I proto, je pomoc muže chápána jako dobrovolná, vítaná a v málokterém příspěvku se o podílu muže na péči o děti a o domácnost hovoří jako o jeho povinnosti, kde se muži přiznává stejná obratnost a možnost přebrání zodpovědnosti. Když už se takové články vyskytnou, jsou ihned vyváženy, ale spíše převáženy články, kde je domácnost oblastí, ve které je „královnou“ žena a muž jen „pomáhá“, případně články, kde se muž na některé činnosti účastní, ale je zároveň zdůrazňována jeho, oproti ženám-matkám, nedostatečná obratnost, citlivost a schopnost v této oblasti.

3.4.1.6. Motivace k pomoci

Poslední proměnnou v rámci kódovací jednotky *Činnost otce* je proměnná *Motivace k pomoci*. Proměnná nabývala hodnoty: chce pomoci sám/je to tak správné, pochvala/ocenění manželky, vyjednávání s manželkou, nemoc manželky, nepřítomnost manželky. Proměnnou jsem našla v 15 článcích, což je 11,2% z celkového počtu 134 článků. Nejčastěji proměnná *Motivace k pomoci* nabývala hodnotu *pochvala/ocenění manželky* (6x), následovala hodnota *chce pomoci sám/je to tak správné* (5x), dále hodnoty *vyjednávání s manželkou* a *nepřítomnost manželky* (3x), *nemoc manželky* (2x).

V rámci této proměnné jsem tedy sledovala, zda je v souvislosti s různými činnostmi otce v domácnosti a při péči o děti, uvedeno i to, proč, z jakého důvodu, s jakou motivací muž-otec tyto činnosti vykonává. Jak již bylo řečeno, mužovo zapojení nebylo samozřejmostí, a tak považuji tuto kategorii za nutnou součást výzkumu.

Vlasta, ročník 1972, č. 37, str. 15, *Šťastné manželství očima čtenářů*, auto: čtenář

Ale brzy po narození dcerky jsem onemocněla. Jsem velice vděčna manželovi, že mě svým pochopením, morální posilou a vydatnou pomocí v domácnosti podpořil tak, že jsem nepropadla beznaději. Chodil s dcerkou na procházky, byl stále dobré mysli....

Tato citace ilustruje motivaci muže k podílu na chodu domácnosti v souvislosti s nemocí manželky.

Vlasta, ročník 1972, č. 33, str. 29, *Slaměný vdovec vaří sám*, autor: novinář

Slaměný vdovec začne zpravidla vařit tehdy, je-li delší dobu opuštěn manželkou, případně i dospívající dcerou a přestane mu chutnat tzv. „hospodská strava“. ... Jindy je nucen vařit tehdy, když sám odjede na chatu. A pak ještě zbývá další důvod, proč muž vaří, a to ten, že vaří rád. Neberme proto mužům radost z vaření, nevyčítejme jim, že našpinili mnoho nádobí (vždyť si je přece sami umyjí), a nezlobme se, že spotřebovali všechnu slaninu nebo i ten kousek salámu, se kterým jsme počítali na večeri. Pohlížejme velkoryse na mužovo počínání, a hlavně ho nezapomeňme pochválit.

V této citaci lze sledovat dokonce několik hodnot proměnné *Motivace k pomoci*. Muži se i v jiných nalezených člancích chopí nejrůznější činnosti považované za „ženskou“ v případě, že jeho manželka je nepřítomna. Jak už jsem zmiňovala, je na více místech popsána samostatná činnost muže, ale jako i zde, je zároveň zdůrazněna jeho jistá neobratnost oproti ženě (zde – našpiní mnoho nádobí, spotřebuje všechnu slaninu, nabádání k velkorysému pohlížení na mužovo počínání). Další motivací muže je jeho záliba v určité činnosti – zde ve vaření. V citaci vidíme i pobízení k tomu, aby ženy své muže chválily. Další citaci, kterou zde uvedu, použiji jako rozvinutí této nejčastěji se vyskytující hodnoty - *Pochvala/ocenění manželky*.

Vlasta, ročník 1972, č. 19, str. 18, *Slasti a strasti po čtyřicítce; Hlava rodiny „jako kluk“*, autor: odborník

Mám čtyřletou Renátku. Je to šikovná dívenka, ale trochu umíněná. Když ji chci poslat do sklepa pro cibuli, musím se jí nejdříve zmínit o tom, jaká že je šikovná holčička, která jistě ví, kde ta cibule je. A potom jde a hrdě ji přinese. Je chyba se domnívat, že padesátiletý muž se do té míry liší od čtyřleté Renátky. Stejně rád – a v tom se nemylme – uslyší, jaký je šikovný chlapec, který jistě dovede spravit vypínač nebo umyje nádobí líp než sama hospodyně.

Z citace mohu usoudit, že domácnost je považována za ženskou starost, a rovný podíl muže není ve společnosti obecně chápán jako jeho povinnost. Ovšem v době, kdy jsou ženy, stejně jako muži, zapojeny kromě domácnosti i do placeného zaměstnání, je pro ně žádoucí, aby jim muž alespoň občas pomohl. Muži necítí svou povinnost a ženy nemají v podstatě právo jejich podíl nesmlouvavě vyžadovat, proto hledají možnosti, jak muže do chodu domácnosti více zapojit. Zde je jim z úst odborníka doporučována stejná cesta, kterou už dobře znají díky svým dětem – a muž je tak vlastně v oblasti domácnosti přirovnáván k dítěti – chválu a podpoření ješitnosti.

Vlasta, ročník 1975, č. 5, str. 12, *Janina schránka; Mladé manželství*, autor: novinář

Právně je rovnoprávnost muže a ženy zajištěna. Jenomže – chod domácnosti spojený s péčí o děti, odpovědnost za ni a tíha její organizace leží především na bedrech ženy. A její společenský i biologický úkol bude těžší a složitější, ať už bude podíl muže na domácích pracích a výchově dětí jak chce velký. Ale žena by měla ocenit manželovu pomoc, mít pro ni uznání i pře fakt, že jde o jeho právní povinnosti. Bez ní je život rodiny velice obtížný; odradíte-li, milé novomanželky, svého drahého hned zpočátku, kdy má spontánní chuť vám pomáhat, budete se v pozdějším životě této povinnosti těžko dovolávat.

Zde je vidět určitý rozpor mezi právním stavem – rovnoprávností muže a ženy obsaženým v legislativě státu – a ve společnosti pevně zakořeněnými genderově stereotypizovanými rolami mužů a žen a očekáváními společnosti i jednotlivců, které se k těmto rolím pojí. I když autorka hovoří o manželově pomoci jako o „právní povinnosti“, na jiném místě stejného příspěvku hovoří o tom, že celá váha chodu i zodpovědnosti za domácnost a péči o děti leží „na bedrech ženy“. Ani právní stav tedy v očích společnosti ženu neopravňuje k vyžadování mužovi pomoci a je opět nabádána k neustálé chvále sebemenší manželovi snahy, jen aby se mu práce v domácnosti nezprotivila a nepřestal ji vykonávat aspoň v malé míře.

Ovšem našla jsem i takové příspěvky, kdy muž chce ženě pomoci sám.

Vlasta, ročník 1975, č. 8, str. 12, *Janina schránka; Mladé manželství*, autor: novinář

Samozřejmě záleží i na dělbě práce v domácnosti. Já Janě moc rád pomáhám. Ona pak má více času na mne, spolu máme víc času na muziku...

Kromě vůle pomoci tu je i motiv společného koníčku.

Vlasta, ročník 1973, č. 13, str. 14, *Jsou delfíni chytřejší?*, autor: novinář

Před časem, ve snaze ulehčit práci své ženě, jsem jí vypracoval perfektní technologii pro pravidelný úklid. ...

... Jako většina ženatých mužů jsem i já zapojen do procesu domácích prací. Ale protože nerad dělám pod komandem nebo jen něco podávám, či pro něco skáči a něco přidržuji, rozhodl jsem se, že budu určitý ucelený úkon dělat samostatně, bez cizí pomoci. Po zralé úvaze jsem si vybral praní. Je to přece jen složitější technologický proces, má i mechanizaci, prostě je to práce, na které mohu ukázat racionálnější organizaci práce.

V tomto příspěvku bere muž své zapojení do domácích prací jako běžnou a nutnou záležitost. Zároveň zmiňuje i to, co už jsem našla i v jiných příspěvcích – tedy to, že muž ženě pouze „pomáhá“. Muž v tomto příspěvku to považuje za nedůstojné a se situací se vyrovnává tím způsobem, že si vybere jednu činnost, kterou bude zvládat sám „bez cizí pomoci“, vymaní se tak vlastně z podřadně chápané – pomocné - role muže v oblasti „ženských“ domácích prací převzetím plné zodpovědnosti. Aby ale neutrpěla v očích společnosti jeho maskulinita (muž, dobrovolně pracující v domácnosti mohl být, vzhledem k přetrvávajícímu tradičnímu chápání rozdělení mužských a ženských prací, považován za „bačkoru“¹⁶), ospravedlňuje svůj výběr – praní – tím, že se jedná o „složitější technologický proces“, „práce, na které mohu ukázat racionálnější organizaci práce“. Jako takové už může být praní považováno za práci hodnou muže. Jeho motivací byla tedy nejdříve nutnost a snaha ulehčit práci manželce (opět chápání domácích prací jako čistě „ženské“ záležitosti) a druhotně, v rámci pomoci formou převzetí zodpovědnosti za určitou činnost, pak i uplatnění své mužské racionality v oblasti, kde dle

---

¹⁶ Vlasta, ročník 1974, č. 8, str. 18, *Slasti a strasti čtenářek Vlasty; Žena a muž v rodině*, autor-odborník

... Tento intenzivní tlak vede k tomu, že o část úkolů v rodině se s ní musí rozdělit muž. ... Stane-li se to příliš radikálně, může být svým okolím posuzován jako neprůbojný, málo energický a podnikavý „bačkora“.

tradičního chápání, vládne neracionální a emocionální žena, a tím ji pozvednout na vyšší, muže hodnou, úroveň.

3.4.1.7. Shrnutí – Činnost otce

Kódovací jednotka *Činnost otce* byla v souboru nejčastěji zastoupená. Nalezla jsem 89 článků obsahujících tuto kódovací jednotku, což je z celkového počtu 134 článků, 66,4%.

V rámci této kódovací jednotky jsem zjistila, že muž-otec je na stránkách Vlasty zobrazován téměř rovnocenně jako činný mimo domácnost i v domácnosti, o něco méně pak jako osoba pečující o dítě.

Mimo prostředí domácnosti je muž-otec zobrazován jako zaměstnanec, osoba věnující se nějakému koníčku, nebo sportu a politické činnosti, v negativním slova smyslu pak nejčastěji při popíjení alkoholu.

V domácnosti z valné většiny pomáhá manželce, jen málokdy přebírá celkovou zodpovědnost za celou domácnost, nebo za nějakou dílčí činnost v domácnosti. Pokud muž pomáhá, pak nejčastěji vaří, často je jeho činnost blíže neurčena a musím se spokojit pouze s tvrzením, že „manžel doma pomáhá“, v menší míře se pak objevují informace o různých konkrétních činnostech, které doma manžel vykonává. Pokud je to zmíněno, pak muž většinou pomáhá pravidelně nebo občas, o málo čtenější jsou pak stížnosti na to, že nepomáhá vůbec.

V takovém případě je na muže nahlíženo jednoznačně negativně. V ostatních případech je pomoc manžela hodnocena pozitivně nebo, v téměř stejně velké míře, ambivalentně. Je oceňována jeho pomoc, ale provedení samotné činnosti je neustále zatíženo srovnáním s tím, jakým způsobem a jak často danou činnost vykonává žena.

Jen o něco málo početné je zastoupení článků zobrazujících muže-otce při péči o děti. Opět muž z velké většiny ženě pomáhá a sám přebírá zodpovědnost za péči o dítě, nebo za nějakou její dílčí část, jen výjimečně. Častěji je muž-otec hodnocen, jak péči o dítě vykonává, než že by byla zmiňována četnost této pomoci. Pokud už ale četnost zmíněna je, pak muž pomáhá pravidelně, nebo občas. Ovšem takových článků je zhruba stejně jako těch, ve kterých je zobrazen muž, který s péčí o dítě nepomáhá vůbec. Stejně jako v případě pomoci s domácími

pracemi, je na muže, který s péčí o dítě nepomáhá vůbec, pohlíženo velmi negativně. Ovšem hodnocení otcovy péče o dítě je mnohem méně často hodnoceno ambivalentně. Spíše je hodnoceno jednoznačně pozitivně, nebo jednoznačně negativně. V takových případech je zdůrazňována otcova menší obratnost, citlivost a zodpovědnost oproti matce.

Jako motivace muže-otce k tomu, aby se do chodu domácnosti a péče o děti zapojil, je nejčastěji zmiňována pochvala manželky. Není to ovšem důvod, který by uváděli nejčastěji sami muži, ale pochvala je v článcích ženám doporučována jako motivační prostředek pro přiměnění k i udržení muže u pravidelné i občasného pomoci. Pokud už o své motivaci hovořili muži, zmiňovali, že chtějí pomoci sami, že je to dnes běžné. Jiní muži pomáhají, až když o tom s nimi manželka vyjednává, nebo se nějaké práce chopí, až z důvodu její nepřítomnosti, či nemoci.

3.4.2. Doporučení činnosti otce

Ke druhé kódovací jednotce, kterou jsem nazvala *Doporučení činnosti otce*, jsem našla celkem 26 článků, což je 19,4% z celkového počtu 134 článků. Jedná se o kódovací jednotku, která se, oproti jednotce předchozí, nezabývá tím, co otec dělá, ale tím, co by dělat měl. Jedná se většinou o doporučení odborníků, novinářů, o přání žen. Na základě této kódovací jednotky bude pro mne snazší rozlišit obraz muže-otce, jak je ve Vlastě popsán, a obraz muže-otce, jakého by si novináři, odborníci a čtenáři Vlasty přáli mít, čemu by se měl, v rámci péče o domácnost a o děti, věnovat.

3.4.2.1. Doporučení činnosti otce mimo domácnost

První proměnnou této kódovací jednotky jsem nazvala *Doporučení činnosti otce mimo domácnost*. Proměnná mohla, kvůli možnosti porovnání, nabýt stejné hodnoty jako proměnná *Činnost otce mimo domácnost*. Nalezla jsem ale pouze jeden článek, což je 0,7% z celkového počtu a 3,8 % z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Doporučení činnosti otce mimo domácnost*. Proměnná nabyla pouze hodnotu *zaměstnání*.

Vlasta, ročník 1973, č. 28, str. 15, *Recept na šťastné manželství*, autor: čtenář

Do manželství by měli vstupovat mladí lidé po 20. roku věku. Muž by měl mít v každém případě po vojně, měl by být řádně zaměstnán a mít pravidelný příjem. Novomanželé by měli mít zajištěn svůj vlastní byt. Teprve za těchto podmínek by měli uvažovat o dítěti.

Pisatelka tohoto příspěvku vidí jako jeden z předpokladů pro založení rodiny i mužovo zaměstnání a pravidelný příjem. O nutnosti pravidelného příjmu ženy se nezmiňuje, muž je zde tak považován za hlavního živitele rodiny, na němž zajištění domácnosti, manželky a dětí leží.

3.4.2.2. Doporučení – pomoc s domácími pracemi

Druhou proměnnou je *Doporučení – pomoc s domácími pracemi*. Proměnná mohla, pro možnost porovnání, nabýt stejné hodnoty jako *Pomoc manželce – domácí práce*. Místo hodnoty *nevykonává* jsem zařadila hodnotu *nedoporučeno* pro případ výskytu článku, který by jakoukoliv pomoc muže s domácími pracemi výslovně nedoporučoval. K proměnné jsem našla 15 článků, což je 11,2% z celkového počtu 134 článků a 57,7% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Doporučení činnosti otce*. Proměnná nejčastěji nabyla hodnotu *blíže neurčeno* (12x), následovala s velkým odstupem hodnota *drobné opravy/úpravy interiéru* (3x), dále *úklid* (2x) a *vaření, nošení těžkých břemen, jiná, nákup*, (1x). Zbylé hodnoty (*praní, věšení prádla, mytí nádobí, mytí oken, stavební práce, práce na zahradě, nedoporučeno*) se neobjevily ani jednou.

Vlasta, 1971, č. 2, str., 29, *Dcera a syn se učí vařit*, autor: novinář

Malou školičku základního vaření jsme tentokrát nazvali “Dcera a syn se učí vařit“. A je to tak jistě správné, neboť ženy, které se staly rovnocennými partnery mužů ve studiu i v zaměstnání, jen uvítají, bude-li se jejich syn nebo manžel zajímat též o vařečku. Muž, který si umí v domácnosti poradit, je ideálním manželem.

Zde sleduji, jako v mnohých jiných článcích, opakování faktu, že ženy se staly v oblasti vzdělání a placené práce rovnocennými partnerkami mužů. Jednak opakování tohoto tvrzení považuji za zdůrazňování role socialistického státu v procesu zrovnoprávnění lidí (jednoduše za „propagandu“, jelikož o úplné rovnoprávnosti se zdaleka hovořit nedalo), a jednak za snahu redakce periodika tento fakt opakovat proto, aby si jej muži i ženy uvědomili, za snahu jakési osvěty, která by měla přispět ke změně rozdělení rolí mužů a žen (oné proklamované rovnoprávnosti) v mnohem rezistentnějším prostředí rodiny. Posun v chápání mužské role v domácnosti vidím v tvrzení, že „muž, který si umí v domácnosti poradit, je ideálním manželem“. Což je oproti předchozí době s mužem jako „hlavou rodiny“ jistě posun.

Vlasta, 1973, č. 12, str. 19, *Rodičům do notesu- Přípravy na příchod děťátka*, autor: odborník

A pospíší-li si děťátku na svět trochu dříve, leží pak všechny přípravy na tatínkovi a příbuzných. Při veškeré úctě k tatínkům, kteří jsou v období narození své ratolesti schopni překvapivých výkonů, je přece jen lépe, zaměří-li svou iniciativu na náročnější práce, kterých je s nákupem, úpravou v bytě apod. dost a dost. A nad něžnými věcičkami, které maminka pro dítě chystá, nechť jsou jen obdivovateli.

Otec je v této citaci považován za nedílnou součást rodiny připravující se na příchod dítěte. Jsou mu doporučovány „náročnější“ práce, jako nákup, úpravy v bytě. Ovšem nákup „něžných věciček“ pro dítě má být starostí pouze matky. Mužova účast je tedy považována za nezbytnou při budování zázemí pro dítě, ovšem opět je v rámci stereotypu silného racionálního a méně citlivého muže odrazován od činností spojených s něhou, s emocemi, které mají zůstat v rukou matky.

Vlasta, ročník 1974, č. 8, str. 18, *Slasti a strasti čtenářek Vlasty; Žena a muž v rodině*, autor: odborník

... Především to, že žena odchází z domova do zaměstnání stejně jako muž a věnuje se samostatnému zaměstnání, jako on. Aby mohla odejít, musela se nejprve vyřešit odpovídající

péče o děti. To se, díky rozsáhlým opatřením socialistického státu, v podstatě podařilo. Co však dosud zbývá, je vyřešení druhého úkolu, to je péče o domácnost. Dnešní, stejně zaměstnaná žena jako muž, má ještě stačit péči o děti, domácnost a rodinu vůbec, má a převážně musí najít čas na úklid, nákup, přípravu stravy, atd. ... Tento intenzivní tlak vede k tomu, že o část úkolů v rodině se s ní musí rozdělit muž.

Tato citace zastupuje většinu článků, ve kterých je zmíněna blíže nespécifikovaná nutnost zapojení muže do chodu domácnosti. Je zdůrazněno přetížení pracujících žen, a zde navíc snaha socialistického státu o ulehčení ženě. Muži, dosud do chodu domácnosti obvykle nezasahující, by měli pomoci ženě při zvládání tohoto množství domácích povinností. Zmíněním role státu je tak zdůrazněno to, že přetíženost ženy je opravdu bez pomoci nezvládnutelná, apeluje tak na muže kromě obrazu udřené ženy i vahou práce pro společnost, účasti na blahu a rozvoji socialistického státu.

3.4.2.3. Doporučení – výhradní výkon domácí práce

Další proměnnou jsem nazvala *Doporučení – výhradní výkon domácí práce*. Proměnná mohla nabýt, pro možnost srovnání, stejné hodnoty jako proměnná *Výhradní výkon-domácí práce*. Proměnná je přítomna pouze v 1 článku, což je 0.7% z celkového počtu 134 článků a 3,8% z článků obsahujících proměnnou *Doporučení činnosti otce*. Proměnná nabyla pouze hodnoty *nošení těžkých břemen (1x), nákup (1x)*.

Vlasta, ročník 1975, č. 2, str. 18, *Rodičům do notesu; Očekávání děťátka*, autor: odborník

Nejbližším a nejvydatnějším pomocníkem v přípravách na příchod nového člena rodiny by měl být nastávající mamince její manžel. Pomoc v domácnosti už není pro moderního muže ničím mimořádným, avšak v době čekání na dítě by měl plně převzít některé povinnosti. Především těžké domácí práce, při nichž se musí stát; přenášet věci i nosit nákup.

Jediný článek, ve kterém jsem našla doporučení k výhradnímu převzetí určité domácí práce mužem. Ovšem plné převzetí, v tomto případě přenášení věcí a nošení nákupu, by zřejmě mělo trvat pouze po dobu, kdy je žena oslabená těhotenstvím. Dále se počítá se zapojením manžela formou „pomoci“ manželce. Pomoc ženě v domácnosti nebyla naprosto běžným jevem, v této citaci vidíme tvrzení, že „pomoc v domácnosti už není pro moderního muže ničím mimořádným“. Usuzuji, že účelem publikování takových tvrzení bylo přesvědčit zejména muže, že ostatní muži to běžně dělají, přesvědčit je, že je to normální. Navíc jistě každý muž chce být „moderní“. Taková tvrzení měla oslabit mužovu nechuť a nedůvěru k práci v domácnosti oslabením rozporu mezi pojmy „muž“ a dosud jednoznačně ženského pojmu „domácnost“. S pojetím muže a domácnosti už nadále nemá být oslabením mužnosti, ale naopak se stát její součástí.

3.4.2.4. Doporučení- pomoc s péčí o děti

Následuje proměnná *Doporučení- pomoc s péčí o děti*. Proměnná mohla, pro možnost srovnání, nabýt stejné hodnoty jako proměnná *Pomoc manželce-péče o děti*. Hodnotu *nevykonává*, jsem nahradila hodnotou *nedoporučeno*. Proměnou jsem našla v 15 článcích, což je 11,2% z celkového počtu 134 článků a 57,7% z článků obsahujících kódovací jednotku *Doporučení činnosti otce*. Proměnná nejčastěji nabyla hodnotu *blíže neurčeno* (7x), následovaly hodnoty *hry, jiná* (3x), dále hodnoty *koupání, výlety/procházky* (2x) a *přebalování, čtení, sportování* (1x), ani jednou se neobjevila hodnota *učení/domácí úkoly, doprovod do školy a nedoporučeno*.

Vlasta, ročník 1+73, č. 28, str. 19, *Rodičům do notesu; Tentokrát tatínkům*, autor: odborník

Někteří otcové se totiž v prvních týdnech o své ratolesti příliš nezajímají a považují všechny záležitosti kolem kojence za ryze ženské. Čekají trpělivě, až dítě povyroste a bude hodno otcovské péče. Něco na tom sice je – zachovat v rodině určitou tradiční dělbou práce -, ale zůstane-li otec úplně stranou, není to správné.

Vlasta, ročník 1973, č. 28, str. 15, *Recept na šťastné manželství*, autor: čtenář, novinář

Po narození dítěte by se měl muž o ně starat právě tak jako manželka. To znamená dítě přebalovat, koupat, prát pleny, v noci k němu vstávat. ... Jak je pěkné počasí, vzít ženu a kočárek s děckem a jít na procházku. Je to hezké a potřebné. Když už jsme dítě přivedli na svět, jsme povinni se o ně řádně starat.

Tyto dvě citace ilustrují převažující část článků v rámci této proměnné, a to těch, které se týkají nejmenších dětí. Je poukazováno na starost o kojence jako na činnost, která je tradičně považována za ženskou. V první citaci je autor ve formulaci opatrnější, poukazuje na jistou prospěšnost „tradiční dělby práce“, která je ve společnosti stále hluboce zakořeněna, ale nabádá muže k jejich alespoň částečnému opuštění ve prospěch péče o novorozence. Autorka druhého článku je už nekompromisní a tradiční roli otce, jako toho, kdo péči o kojence pozoruje spíše z jen povzdálí, zcela zavrhuje a po otci požaduje rovnocenné zapojení. Zde tedy je patrný posun v chápání i v požadavcích na roli muže-otce.

Vlasta, ročník 1973, č. 3, str. 10, *Čtení pro rodiče; Je to tvá země*, autor: novinář, čtenář

Máma i táta by si i v tom uspěchaném tempu života měli najít čas a už od malička využít volných chvil k procházkám a rozmlouvám s dětmi. Učit je rozeznávat stromy, jmenovat každou kytíčku, broučka, pozorovat přírodu kolem sebe.

Vlasta, ročník 1971, č. 15, str. 23, *Chováme se k sobě dobře?*, autor: novinář

U zaměstnané ženy je rozdělení domácích prací mezi manžela, ženu a odrostlejší děti povinností. ... Žena, která je doma, si obvykle domácí práce zvládne sama, ale jistě ocení pomoc při práci namáhavější. Pro obě ženy však nespočívá rovnoprávnost jen v pomoci při úklidu, nýbrž tkví v partnerství s mužem. To je možnosti spolurozhodování o problémech rodiny a výchovy dětí. Zatímco někteří pánové se o čemkoliv se ženou neradi radí, rádi neradí při výchově potomků – to klidně přenechají ženě. Ono je to pro ně jaksi příliš namáhavé a znervózňující, že ano ...

Tyto dvě citace se týkají výchovy už starších dětí (než kojenců). V první citaci se autorka obrací na oba rodiče a nabádá je k tomu, aby si našli dost času na společné procházky a zvyšování vědomostí dětí. V jiných podobných příspěvcích jsou otcové (často spolu s matkami) nabádáni, aby se pravidelně věnovali dítěti i jinými způsoby – plavání, cvičení, čtení.

Druhá citace poukazuje zřejmě na častou zkušenost žen s nechutí mužů zabývat se každodenně a zodpovědně výchovou svých potomků. Drží se tradičního obrazu muže, který se věnuje svému zaměstnání a doma odpočívá nebo se po práci věnuje svým koníčkům, přičemž domácnost a nepříjemnosti s výchovou dětí přenechává z valné části na ženě. Autorka se snaží poukázat na potřebný krok ve zrovnoprávňování žen a mužů, a to na potřebu partnerství v rodině a společném rozhodování o rodinných a výchovných záležitostech. Ironizuje počinání některých mužů, kteří se této zodpovědnosti vyhýbají, a zřejmě doufá, že to povede k zamýšlení některých z nich nad možnou změnou jejich přístupu.

3.4.2.4. Doporučení – výhradní péče o dítě

Poslední proměnnou v rámci druhé kódovací jednotky je proměnná *Doporučení – výhradní péče o dítě*. Proměnná mohla nabýt, pro možnost srovnání, stejné hodnoty jako proměnná *Výhradní výkon- péče o dítě*. Hodnotu nevykonává, jsem nahradila hodnotou nedoporučeno. Proměnnou jsem našla v 1 článku, což je 0,7% z celkového počtu 134 článků a 3,8% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Doporučení činnosti otce*. Proměnná nabyla pouze hodnotu *blíže neurčeno* (1x).

Vlasta, ročník 1975, č. 3, str. 18, *Rodičům do notesu; Otcovo těhotenství*, autor: odborník
Kromě hlavní úlohy – být ženě duševní oporou – musí být muž připraven pomoci i fyzicky. Zvláště po návratu maminky s dítětem z porodnice, kdy má pomáhat ve všem, oč ho maminka požádá. Rozhodně by neměl dopustit, aby se kojící matka nadměrně vyčerpávala. Občas má sám převzít i péči o dítě, aby si mohla matka odpočinout a udělat si vlastní program...

V tomto jediném příspěvku k proměnné *Doporučení – výhradní péče o dítě*, se otec má stát výhradním pečovatelem o dítě, ale jen občas, aby ulevil matce. Péče o dítě je zde považována jednoznačně za práci ženy-matky. Je ale zmíněn otec, jako ten, kdo má se vším pomáhat, a další posun v chápání role muže-otce jako role v péči o dítě „pomocné“, spatřuji v předpokladu, že otec je o dítě schopen se bez problémů postarat i za nepřítomnosti matky a dokonce by to, alespoň občas, měla být jeho povinnost.

3.4.2.5. Shrnutí – Doporučení činnosti otce

Kódovací jednotka *Doporučení činnosti otce* patří k těm méně zastoupeným. Vyskytla se ve 26 člancích, což je z celkového počtu 134 článků, 19,4 %.

Jen v jednom případě byla pro výkon otcovské role shledána jako důležitá kategorie *Činnost otce mimo domácnost*. Jednalo se o nutnost mít dobré zaměstnání. Mezi povinné činnosti „správného“ otce pak, také pouze po jednom výskytu, patří převzetí plné zodpovědnosti (výhradního výkonu) za určitou domácí práci, nebo činnost spojenou s péčí o děti. Jedná se o nošení těžkých břemen a o zodpovědnost za školní přípravu a prospěch dítěte.

Mezi doporučené činnosti pro „správného“ otce tak patří rovným dílem pomoc s domácími pracemi a pomoc s péčí o dítě.

V rámci proměnné *Doporučení-pomoc s domácími pracemi* jsem zaznamenala nejčastěji blíže neurčené nabádání otců, aby „se vším doma pomáhali“. Pokud už byla nějaká činnost uvedena konkrétně, jednalo se o drobné opravy a různé úpravy bytu či domu, méně pak o úklid a vaření.

Rovněž v rámci proměnné *Doporučení-pomoc s péčí o dítě* byla jako nejčastější uváděna nutnost pomáhat s péčí o dítě, aniž by tato činnost byla nějak blíže specifikována. Ovšem častěji než v souvislosti s péčí o domácnost byly uváděny konkrétní doporučené práce spojené s péčí o dítě. Jednalo se o hraní s i s dítětem, o koupání, chození na procházky, ojedinele pak o přebalování, čtení či sportování.

Muž-otec by tedy měl (ideálně) rovnocenně se vší prací v domácnosti ženě pomáhat.

Zdůrazňováno je i zapojení, dosud zřejmě neobvyklé, muže do péče o novorozence a batolata.

Na základě nalezených článků usuzuji, že pomoc s domácími pracemi je ceněna, ale větší důležitost je kladena na zapojení muže do péče o dítě. „Správný“ otec se tak už od narození věnuje dítěti stejně jako matka, a později spolurozhoduje o jeho výchově a nese za ní stejnou odpovědnost s matkou. Domácím pracím se nevyhýbá, ale zodpovědnost za její chod přebírat nemusí.

3.4.3. Otcovská role

Ke třetí kódovací jednotce *Otcovská role* jsem našla celkem 81 článek, což je 60,4% z celkového počtu 134 článků. Jedná se o kódovací jednotku, která sleduje problematiku role otce v rodině a jeho vztahu k dětem.

3.4.3.1. Hodnocení důležitosti otce při výchově

První proměnnou jsem nazvala *Hodnocení důležitosti otce při výchově*. Proměnná nabývala tyto hodnoty: nezbytný, důležitý, nedůležitý. Proměnná byla obsažena v 15 článcích, což je 11,2% z celkového počtu 134 článků a 18,5% z článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Nejčastěji byla zastoupena hodnota *důležitý* (14x), hodnota *nezbytný* byla zastoupena jednou a hodnota *nedůležitý* se neobjevila ani jednou.

Vlasta, ročník 1973, č. 5, str. 19, *Rodičům do notesu; K budoucí matce patří budoucí otec!*, autor: odborník

Všimli jste si, že jakmile jde o záležitosti rodiny, o děti a věci kolem nich, vystupuje vždycky jako hlavní osoba matka? .... Svědčí to o tom, že u nás převládá tradiční postoj k rodině, že se vztah matky a dítěte chápe v podstatě jako biologická záležitost. .... A co má být, řeknou ženy pobouřené. Vždyť je to v pořádku. Chcete snad tvrdit, že nás v tom mohou muži zastat? Nic takového nechci a nemohu tvrdit. Ale chci jen připomenout, že dítě potřebuje k životu od samého začátku také otce. Mateřství není v lidské společnosti jen biologickou záležitostí ženy, ale je i věcí sociální jednotky, která se nazývá rodina, jejímž plnohodnotným článkem i ve vztahu k dítěti je muž-otec. ... Je tedy zřejmé, že již v první, počáteční fázi rodinného života je

otec tím člověkem, který spoluvytváří budoucí rodinu jako dynamickou jednotku, tvořenou vztahy mezi matkou, dětmi a otcem.

Tato citace je zde jako jediný zástupce hodnoty *nezbytný*. Autor poukazuje na převládající tradiční chápání záležitostí kolem rodiny a dětí jako záležitostí matky. Dále poukazuje na to, že narozením dítěte se nevytváří pouze, někdy jen jako biologický chápání, vztah mezi matkou a dítětem, ale že pro úspěšnou výchovu dítěte lidé utváří sociální jednotku – rodinu, ve které je otec plnohodnotným členem, kterého dítě již od narození potřebuje k životu. Role matky je zde nezastupitelná, role otce rovněž.

Vlasta, ročník 1974, č. 2, str. 11, *Moje dítě telefonuje*, autor: novinář

Dvakrát, mnohdy i třikrát týdně se vidám se svými přáteli. Pak hrajeme poker, konzumujeme tvrdý alkohol a občas se vrátím domů až k páté hodině ranní a zpívám staré písničky. ...dřepěli jsme zrovna u Güntera a hráli jedenadvacet voko bere. Najednou zazvonil telefon. Günter se ohlásil a podal mi sluchátko, šeptaje: „Tvoje paní, neustupuj!“

Manželka předá dítě, to pláče do telefonu, že nemůže bez tatínkovy písničky usnout.

.... Pokrčil jsem rameny a odcházel rychle domů. Tam na mne čekalo dítě, pohoupal jsem je na kolenou, zazpíval píseň o koníčkovi a Monika spokojeně usnula. ... Od té doby hrají doma, když mne popadne hráčská vášeň, s manželkou halmu. Tvrdý alkohol jsem vyměnil za mléko a uvědomil si, že jako otec rodiny mám také své povinnosti.

V této citaci z krátké povídky lze sledovat, spisovatelsky poněkud zveličené, uvědomění si otce vlastní důležitosti pro dítě i jeho výchovu. Důležitost otce si dítě uvědomilo ve chvíli, kdy si zvyklo na otcovo uspávání, na chvíli během dne, kdy se mu otec sám věnuje. Otec se dosud choval, jak by byl pro dítě postradatelný – má matku, která se o něj postará, on tedy může být několikrát týdně pryč. Až když dítě dalo samo najevo, jak moc je pro ně důležitý, uvědomil si tento fakt i otec. Čtenářům pak povídka sděluje, že s příchodem dítěte se objevují nové povinnosti i pro muže, nejen pro ženu. Tyto povinnosti však mohou přinášet radost, která snadno nahradí zábavy „svobodného“ života. Povídka tak apeluje na muže, aby hledali

význam svého života právě v dětech a rodině, pro jejichž život a správné fungování jsou důležití. Podotkla bych, že v souladu s dobovou ideologií, kde byl za správný život muž považován ten, který je zasvěcen práci, politické činnosti a rodině (výchově nových členů socialistické společnosti), je karban a pití tvrdého alkoholu v rozporu s oficiálně prosazovanou podobou socialistického muže, stejně jako určitý náznak původní „nevázanosti“ otce.

Vlasta, ročník 1973, č. 31, str. 10, *Čtení pro rodiče; O čápovi a vráně*, autor: odborník

Poučení je ovšem v celé problematice pohlavní výchovy a přípravy dětí na budoucí úlohu rodičů jen jednou, byť ne právě zanedbatelnou částí- za hlavní však pokládáme život ve vlastní rodině, osobní příklad, který dává otec vztahem k matce a matka vztahem k otci. Obraz, který si dítě takto vytváří, stává se později modelem pro vztahy ve vlastní rodině, již jednou založí.

V této citaci je zmíněna důležitost otcovy (i matčiny) úlohy v přípravě na budoucí rodinný život dítěte. Jako hlavní zdroj této přípravy jsou určeny vztahy v rodině, vztahy mezi matkou a otcem. Právě přítomnost obou rodičů, matky i otce a jejich příklad je pro dětské učení mezilidských vztahů nejdůležitější.

Vlasta, ročník 1975, č. 2, str. 19, *Po kom to dítě je?*, autor: odborník

Nejjednodušší cestou, jak zjistit, zda je osoba otce v rodině tak důležitá, je sledovat rodiny, v nichž otec chybí. Bylo zjištěno, že v rodinách, kde otec chyběl nebo jeho autorita byla slabá, se děti častěji dopouštěly trestních přestupků. Vztah k otci opravdu zřejmě vtiskuje dítěti určité rysy osobnosti. Děti bez otce jsou často méně samostatné, méně energické a aktivní, mívají horší chování a prospěch ve škole. Není to samozřejmě pravidlem.

Zde je důležitost otce pro správný vývoj dítěte dokládána na výsledcích zřejmě nějakého výzkumu rodin bez otce, který v článku není nijak blíže určen. Autor poukazuje na důležitost

otce pro správný vývoj osobnosti dítěte. Pokud otec chybí, nebo je jeho autorita slabá, může to mít vliv, dle autora článku, na zhoršení některých jeho osobnostních rysů.

3.4.3.2. Emocionální vztah otce k vlastním dětem

Další proměnnou jsem nazvala *Emocionální vztah otce k vlastním dětem*. Tato proměnná nabývala hodnoty: kladný, záporný, nejednoznačné hodnocení, nevyjadřuje. Proměnnou jsem našla ve 22 článcích, což je 16,4% z celkového počtu 134 článků a 27,2% z článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nejčastěji nabývala hodnotu *kladný* (15x), dále *jiny* (3x), *nevyjadřuje*, *záporný* (2x).

Vlasta, ročník 1974, č. 38, str. 12, *Janina schránka; Místo pro mne*, autor: čtenář, novinář

Manžel se po dvou letech vrátil z vojny a zanedlouho se nám narodil syn. Novopečený otec byl nadšen. Karlička miloval až neuvěřitelně...

Vlasta, ročník 1971, č. 1, str. 6, *Pražská trojčata*, autor: novinář

Přichází tatínek. Nestačil si ještě odložit a již měl malou Kristýnku v náručí. „To je tátův mazel“, prozradila máma. „Kdepak“, hájí se otec „mám je všechny stejně rád“.

Tyto dvě citace zastupují nejpočetnější skupinu v rámci této proměnné, a to články, kde je emocionální vztah k vlastním dětem vyjádřen jako bezpochyby kladný. Ať už hovoří o citu otce k dětem vnější pozorovatel, nebo sám otec, je kladen důraz na vyjádření otcovy lásky k dětem, jako silného citu.

Vlasta, ročník 1974, č. 26, str. 12, *Janina schránka; Místo pro mne*, autor: čtenář, novinář

Dřív mi pomohl připravit alespoň potřebné věci na koupání dítěte. Dnes řekne, že bych si na to pomáhání moc zvykla. Máme půlroční dcerku. A když jsem ji čekala, tak to také byl jeden smutný rok v našem manželství. Měla jsem komplikace, on však tvrdil, že prý simuluju, že se mi nechce dělat a tak podobně. Že prý dítě ani nechce.

Tato citace je jedna ze dvou, ke které jsem přiřadila hodnotu *negativní*. Učinila jsem tak na základě (v obou případech), vyjádření otce během těhotenství manželky, že dítě nechce. V této citaci je ale vidět, že negativní emoce tu panují mezi manželi, muž měl k početí dítěte negativní postoj, ale už nelze posoudit, zda i po porodu dítě nechce, nemá je rád, nebo zda jen odmítá pomáhat manželce. Než o negativní vztah otce k dítěti se tak v obou případech jedná spíše o negativní postoj k jeho početí.

Vlasta, ročník 1973, č. 28, str. 19, *Rodičům do notesu; Tentokrát tatínkům*, autor: odborník
Někteří muži totiž na dítě žárlí. Především na intimní a jen ženě vyhrazené spojení s dítětem při kojení, které vytváří mezi matkou a dítětem zvláštní pohodu, bezpečí a potěšení.

Tato citace doplňuje vyobrazení emocionálního vztahu otců o žárlivost. I když jistě ke svým dětem chovají muži převážně kladné city, paleta emocí spojených s otcovstvím je mnohem pestřejší. Zde je poukázáno na to, že vztah mezi dvěma manželi jistým způsobem změnilo dítě, které si spolu s matkou vytváří specifický, velmi intimní vztah. Ten mohou otcové pociťovat jako narušení jejich vztahu se ženou, upozadění jejich osoby i v systému vztahů uvnitř rodiny.

Vlasta, ročník 1971, č. 27, str. 6, *Manželka delegáta*, autor: novinář

Ted' je (matka) doma s jedenáctiletou dcerkou.... Děvčátko s dlouhými plavými copy, jaké si táta vždycky přál, ... Manžel, který by mohl být předlohou pro důvěryhodného stranického pracovníka, se letos poprvé zúčastnil stranického sjezdu. Když o něm hovoří, rozsvítí se mu v očích stejné plamínky, jako když se zadívá na svoji malou plavovlásku.

Propaganda KSČ může někdy nabývat bizarních podob. Standardní je prezentace „správného“ muže jako dobrého otce a stranického pracovníka, ovšem zde je nepodmíněná otcovská láska k dceři přirovnávána k zážitku ze stranického sjezdu. Zadáním výzkumu je hledání obrazu muže-otce na stránkách Vlasty. Jednou z podob, naštěstí minoritní, je propagandou KSČ ovlivněný obraz muže-otce jako muže, který miluje své dítě stejně jako stranu.

Vlasta, ročník 1973, č. 9, str. 10, *Čtení pro rodiče; Otec diktátor*, autor: čtenář, odborník

Nemám výchovné problémy se svými dcerami (5let a 5měsíců), ale trápí mě postoj mého manžela k jejich výchově. Vím, že má dcery rád, ale své city skrývá. Je u nás téměř nemožné dosáhnout jednoty alespoň v nejzákladnějších výchovných otázkách. Manžel je ke starší dceři velice strohý, nedokáže se vžít do jejího dětského světa, nemá trpělivost a vyžaduje od ní okamžitou poslušnost.

Tato citace ilustruje hodnotu *nevyjadřuje*. Muž-otec zde má problémy vyjádřit své city k dětem, nechápe jejich chování. Genderová socializace vede děvčata kromě jiného k hraní si s panenkami, jsou zapojovány i do péče o sourozence, chlapci jsou naopak vedeni k činnostem vně rodiny. Pro některé muže, možná i pro muže z příspěvku, pak může být problém přistupovat k dětem, vžít se do jejich mentality a opustit svůj racionální svět. Nejsou připraveni na potřebu jiného stylu komunikace. Dítěti pak nerozumí a vynucuje si až příliš autoritativně poslušnost.

3.4.3.3. Emocionální vztah otce k nevlastním dětem

Další proměnnou jsem nazvala *Emocionální vztah otce k nevlastním dětem*. Proměnná nabývala hodnoty: kladný, záporný, jiný, *nevyjadřuje*. Proměnná se objevila v 5 člancích, což je 3,73% z celkového počtu 134 článků a 6,2% z článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nejčastěji nabývala hodnotu *kladný* (4x), dále *záporný* (1x), hodnotu *jiný* a *nevyjadřuje*, nenabyla ani jednou.

Vlasta, ročník 1971, č. 6, str. 26, *Naše manželství*, autor: čtenář

První chlapec je z prvního manželství, ale kvůli němu jsme nikdy žádné hádky neměli. V tomto případě byl manžel k dětem vždy spravedlivý. Chlapec má stejné jméno s námi a v okolí nikdo neví, že manžel je jeho adoptivní otec.... Dnes, když se muž vrátí z práce domů, je jeho prvním přáním jít za dětmi...

Tato citace je příkladem neproblematického vztahu mezi otcem a jeho nevlastním dítětem.

Vlasta, ročník 1972, č. 32, str. 15, *Vlastina linka důvěry*, autor:čtenář

Seznámila jsem se na inzerát s mužem o sedm let starším a vzali jsme se. Věřila jsem mu, chtěla jsem pro své dítě hodného tátu, ale zklamala jsem se. Dítě nesnášel, začal mě bít a sprostě mi nadávat...

Druhá citace je jediným zástupcem, kdy proměnná nabyla hodnotu *negativní*. Mužův negativní vztah k nevlastnímu dítěti je, jak se domnívám, způsoben spíše problematickou osobností nevlastního otce, než faktem, že otec nedokáže najít vztah k dítěti, jehož není biologickým otcem.

Na základě nalezených článků obsahujících proměnnou *Emocionální vztah otce k nevlastním dětem*, i přes jejich malý počet, se domnívám, že obecně převládá kladný vztah otců k dětem, ať už byli jejich vlastní nebo nevlastní. Usuzuji tak z poměru kladných a negativních hodnocení vztahu otec-dítě u obou proměnných.

3.4.3.4. Biologické otcovství

Proměnná *Biologické otcovství* se týká článků, v nichž je výslovně upozorněno na problematiku biologického otcovství v rámci vztahů mezi otci a dětmi. Proměnná nabývala hodnoty: tematizováno, netematizováno. Proměnnou jsem našla v 5 článcích (tedy 5x nabyla hodnotu *tematizováno*), což je 3,73% z celkového počtu 134 článků a 6,2% z článků obsahujících proměnnou *Otcovská role*.

Vlasta, ročník 1973, č. 36, str. 19, *Rodičům do notesu; Uznání otcovství*, autor:odborník

Doba početí dítěte je určena zpravidla porodnicko-gynekologickým posudkem, který určuje okamžik početí dítěte s třídní tolerancí. Dále je zpravidla posudek proveden takzvanou

krevní zkouškou, při níž znalec vyloučí nebo nevyloučí označeného otce z možného otcovství podle shledaných krevních znaků u narozeného dítěte a obou jeho rodičů. ...

V této první citaci je biologické otcovství tematizováno v souvislosti s problematikou soudních sporů o určení otcovství. Hovoří o průběhu soudu a o metodách určování otcovství.

Vlasta, ročník 1971, č. 50, str. 12-13, *Janina schránka*, autor: novinář, čtenář

Celou dobu říkal, že nahradí mému synovi tátu, a nyní si myslím, že ani jeho vlastní dítě nepozná společnou lásku obou rodičů.

Tato citace zastupuje zbylé články, které biologické otcovství zmiňují v souvislosti s popisem nějaké životní situace, kde je důležité pro porozumění souvislostem, rozlišení dětí na vlastní a nevlastní.

3.4.3.5. Role otce

Další proměnnou jsem nazvala *Role otce*. Proměnná nabývala hodnoty: zploditel, živitel, spoluživitel, autorita, vychovatel, vzor, pečovatel. Proměnná se objevila ve 29 člancích, což je 21,6% z celkového počtu 134 článků a 35,8% z článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nejčastěji nabývala hodnotu *vzor* (13x), následovala hodnota *vychovatel* (10x), dále hodnota *autorita* (7x), hodnoty *zploditel* a *spoluživitel* (5x), *živitel* (3x), *pečovatel* (1x).

Vlasta, ročník 1974, č. 37, str. 18, *Slasti i strasti čtenářek Vlasty; Mužská odpovědnost*, autor: odborník

Podle toho, jak se otec chová k ženám vůbec, ale najmě k manželce, matce, sestrám, tak se patrně bude chovat k ženám i syn, až dospěje. Vzor mužnosti otce pro syna nespočívá jen ve fyzických vlastnostech, ale spíše v projevech jeho celkového chování, v jeho autoritě a vztazích.

Tato citace prezentuje otce jako vzor „mužnosti“ pro syna. Dokládá důležitost příkladu otce pro syna ve formování vztahů k ženám i celkovému přístupu k okolí. Otec je tak vzorem celou svou osobností. Článek vede muže k uvědomění si váhy svého každodenního jednání před očima dětí.

Vlasta, ročník 1972, č. 15, str. 20, *Tátovi to sluší*, autor: novinář

Muž postupně zjišťuje, že úloha táty tkví hlavně v tom, být synovi zářným příkladem a dceři prvním idolem, a že to není úloha lehká.

Otec má tedy kromě nelehké úlohy být vzorem pro syna i úlohu být dceři „prvním idolem“. V podstatě tedy mužem s takovými vlastnostmi, které bude dcera v budoucnu hledat u svého partnera. Vzorek mužnosti, který otec představuje, se v životě dětí stane normou, podle které budou poměřovat i ostatní muže a v případě syna i sami sebe. Vidíme zde vlastně příklad socializace dětí napodobováním rodičů.

Vlasta, ročník 1975, č. 47, str. 10, *Čtení pro rodiče; Vždyť ty jsi také takový!*, autor: čtenář

Doporučuji, aby rodiče věnovali jeden večer společnému rozvržení práce a úkolů v domácnosti. Bez druhého partnera není výchova úspěšná. Když dcera vidí, že matka otci ledacos promine, vynucuje si úlevy také.

Tento příspěvek doplňuje předchozí o význam, který v nich byl přítomen, dle mého názoru, pouze latentně. V době, kdy je všeobecně upozorňováno na vysokou vyčerpávanost zaměstnaných žen-matek, a kdy se mnohdy, spíše opatrně hovoří o zapojení manžela („pomoc“ manžela, nikoliv samozřejmý rovný podíl na práci v domácnosti i v péči o děti) do chodu domácnosti, se otci stávají muži, kteří měli většinou vzor v „tradičních“ otcích, pro které byla tato oblast práce více méně neznámá. Nyní je ale zapojení mužů nutné, díky tomu, jak ale byli vychováni, to pro muže není samozřejmost. Musí si ovšem uvědomit, že bez jejich pomoci se chod domácnosti už neobejde. Samozřejmé přijetí tohoto faktu, které znamená další krok ke zrovnoprávnění žen a mužů i v domácnosti, je tak nejspíše dosažitelné skrze výchovu další generace v rodinách, kde se muž svému podílu na práci v domácnosti nebrání. Konkrétně

v této citaci pak sleduji i obecnou rovinu výchovy dětí. Chtějí-li rodiče mít zajištěnou disciplínu a pracovitost dětí, nesmí se jí sami vyhýbat. Jejich chování je vzorem pro chování dětí.

V těchto citacích je přítomna i hodnota *vychovatel*. Otec vychovává své děti zejména svým příkladem.

Vlasta, ročník 1973, č. 31, str. 10, *Čtení pro rodiče; O čápovi a vráně*, autor: odborník

Dítě by mělo vědět, že nový život vzniká spojením otcova semínka a mamčinina vajíčka, spojením, ke kterému je třeba vzájemná láska a shoda obou rodičů.

Vlasta, ročník 1973, č. 1, str. 19, *Rodičům do notesu; O přípravě mladých lidí pro manželství a rodičovství*, autor: odborník

Moderní rodina opustila patriarchální systém, kdy muž byl životem a žena obstarávala děti a domácnost. Nyní jdou oba za vzděláním a jsou výdělečně činní; na druhé straně však obyčejně cítí též svou povinnost ze všech sil se oba postarat o společnou domácnost a o děti.

Vlasta, ročník 1974, č. 28, str. 18, *Čtyři a ta pátá*, autor: novinář

„Cožpak může tak zaměstnaná žena udělat opravdový domov?“ říkával muž. „A je možné dobře vychovat dítě bez pomoci otce?“ říkávala jsem já a dodávala, že jestliže se někdo nechce chodit do školy ptát na své dítě, nemá zakládat rodinu. ... „Z toho děvčete vyrůstá naprostý sobec!“ křičel manžel, když se ve vzácných chvílích zajímal o charakter své dcery.

První z výše uvedených citací ilustruje roli otce, jako zploditele. V další je pak muž prezentován jako spoluživitel rodiny, který je zapojen i do chodu domácnosti a výchovy dětí. Jedná se ovšem o citaci pojednávající o jakési abstraktní „moderní rodině“, která by zřejmě měla být pro čtenáře vzorem. Další citace prezentuje rodinu, která má již konkrétnější podobu. Ovšem otec, i když žije z části v oné „moderní rodině“, kde žena je zaměstnána stejně jako on, drží se pozice tradiční hlavy rodiny a vystupuje v pozici autority, která se do běžného každodenního dění rodiny nezapojuje a chápe ji jako záležitost ženy. Žena tak má

zajistit „opravdový domov“, dle tradičního pojetí má tedy vykonat veškeré domácí práce i se starat o výchovu dítěte. Muž se pak do „opravdového“ domova vrací jako do místa odpočinku po dni v zaměstnání a vyžaduje klid a pohodu. Nesplňuje tak požadavky na člena „moderní rodiny“, ke které by se manželka, jak dává najevo, ráda přiblížila. Od tradičního pojetí rodiny udělala krok k „moderní rodině“ zatím pouze ona – chodí do zaměstnání. Otec to zřejmě chápe jako nutné zlo, a roli ženy stále spatřuje hlavně v domácnosti.

3.4.3.6. Příprava na roli otce

Další proměnnou jsem nazvala *Příprava na roli otce*. Proměnná mohla nabýt hodnoty: zmíněno, nezmněno. Hodnotu *zmíněno* nabyla proměnná v 7 člancích, což je 5,2% z celkového počtu 134 článků a 8,6% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*.

Vlasta, ročník 1973, č. 2, str. 19, *Rodičům do notesu*, autor: novinář

Vždyť o rodičovství a o všem, co s ním souvisí, by měli ledacos vědět každá dívka a mladý muž daleko před tím, než dají vzniknout novému životu. ... Být matkou nebo otcem je velice přirozeným, ale zároveň vysoce odpovědným posláním. Člověk by k němu měl být veden už od chvíle, kdy začne rozum brát.

Vlasta, ročník 1973, č. 14, str. 19, *Rodičům do notesu; Příprava vybavičky*, autor: odborník

Je dobré, když si knížky pročte i budoucí tatínek. Podobně jako maminka je pln dobrých předsevzetí správně vychovávat dítě už od malička, a proto si jistě rád najde čas něco se o tom dovědět.

Vlasta, ročník 1975, č. 3, str. 18, *Rodičům do notesu; Otcovo těhotenství*, autor: odborník

Již v době očekávání dítěte se muž učí být otcem, tedy osobou, která má porozumění pro obtížná období v životě rodiny, osobou, na niž je spolehnutí a která dovede dodat jistotu a účinně pomoci. ... Má-li nastávající otec navíc alespoň základní znalosti toho, co se v době těhotenství děje v organismu ženy, předejde se mnoha nedorozuměním, oboustranným

pocitům nepochopení a zbytečným zklamáním. ... kromě hlavní úlohy – být ženě duševní oporou – musí být připraven pomoci i fyzicky. Zvláště po návratu maminky s dítětem z porodnice, kdy má pomáhat ve všem, oč ho maminka požádá. ... Důležité je, aby měl tatínek své dítě přirozeně rád od prvopočátku, aby se mu snažil porozumět a nestyděl se na ně usmát a pohrát si s ním. ... Je pozdě začínat být otcem až tehdy, kdy je možné si s dítětem rozumně pohovořit.

Tyto citace dokládají, že sice jen v malé míře, ale je věnována pozornost přípravě budoucího otce na jeho roli. Příprava na otcovství nebyla tak samozřejmá, jako příprava ženy na roli matky. Což lze sledovat například ve druhé citaci z článku, kde je matkám, mimo jiné, doporučována vhodná literatura k přípravě na rodičovství a výchovu dítěte. Až v jeho závěru je malá poznámka o vhodnosti prostudování této literatury i otcem. Stále je tedy výchova dítěte a zejména péče o to nejmenší, pokládána za přirozenou součást ženské úlohy.

V poslední citaci jsou ale otcové nabádáni, aby se už od těhotenství matky dítěte připravovali na svou roli. Jako i v jiných člancích jsem zde narazila na výtku směrem k otcům, že se dítěti věnují až ve chvíli, kdy je možno si s ním „rozumně pohovořit“ a během prvních měsíců života se dítěti moc nevěnují. V citaci jsou budoucí otcové vedeni ke vzdělávání už o průběhu těhotenství, dále jsou připravováni na nutnost být psychickou i fyzickou oporou čerstvé matce a v neposlední řadě jsou vedeni k zapojení se do péče o novorozence už od jeho narození.

Otcové by tedy měli, dle těchto článků, být na otcovství připravováni, měli by vědět, že matka bude potřebovat už od narození dítěte jejich pomoc. Jejich role v péči o nejmenší dítě je tak viděna jako „pomocná“. Ovšem ve vytváření vztahu s dítětem je otcova přítomnost považována za nezbytnou už od narození. Komunikace, citové projevy, hraní si umožní otci a dítěti vytvořit si kvalitnější vztah, než když se otec o dítě začíná více zajímat a trávit s ním čas až když si s ním může „rozumně pohovořit“.

3.4.3.7. Schopnost otce pečovat o děti

Následující proměnnou jsem nazvala *Schopnost otce pečovat o děti*. Jedná se články, ve kterých lze nalézt výslovné vyjádření ke schopnostem otce, nezařazovala jsem tedy články, ze

kterých lze tuto proměnnou až druhotně odvodit například z informace, že „manžel, když je doma, děti přebalí a nakrmí“. Tyto jsou zařazeny v rámci kódovací jednotky *Činnost otce*. Proměnná nabývala hodnoty: schopen, neschopen, nejednoznačné hodnocení. Proměnnou jsem našla ve 3 článcích, což je 2,2% z celkového počtu 134 článků a 3,7% z článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nabyla hodnoty *nejednoznačné hodnocení, schopen* i *neschopen* pokaždé jedenkrát,

Vlasta, ročník 1973, č. 35, str. 19, *Rodičům do notesu; Otcové, hrajte si!*, autor: odborník

V raném dětství je pro dítě nejdůležitější aktivitou hra. ... Mnohdy je pro přátelské škádlení nejlepší osobou právě otec. Matka bývá unavena, o dítě se starala celý den, ale otec přichází domů s chutí nějak se dítěti věnovat. Dítě se cítí v pevných mužských rukou bezpečně a otcové jsou ve svých projevech často klidnější a rezervovanější.

Vlasta, ročník 1973, č. 9, str. 10, *Čtení pro rodiče; Otec- diktátor*, autor: čtenář, odborník

Manžel je ke starší dceři velice strohý, nedokáže se vžít do jejího dětského světa, nemá trpělivost a vyžaduje od ní okamžitou poslušnost.

Na dopis čtenářky reaguje odborník a konkrétní příklad čtenářka zobecňuje.

Stává se také, že se otcové nedovedou dobře vžít do citových potřeb a vůbec do mentality malých dětí, ale že si dobře rozumějí se školáky nebo staršími dětmi.

První citace hodnotí kladně otce jako schopného, ne-li nejlepšího v péči o vývoj dítěte formou hry. Autor zdůvodňuje svoje tvrzení na jedné straně tím, že se nestaral se o dítě celý den jako matka, má tedy více chuti se mu věnovat, na straně druhé vhodnými mužskými charakteristikami, kterými podle něj muži disponují. Kromě toho, že dají matce čas k odpočinku, tak otcové zároveň i vykonávají činnost důležitou pro rozvoj jejich dítěte.

Naopak druhá citace poukazuje na to, že někteří muži si nedovedou s malými dětmi vůbec porozumět. Jiné mužské charakteristiky zde naopak jsou překážkou v navázání uspokojivé komunikace, vztahu s malým dítětem, ale ne už tak dítětem odrostlejším.

Vzhledem k malé velikosti vzorku nemohu určit, jak byla ve Vlastě posuzována schopnost otce pečovat o dítě. Ve vztahu k dítěti a otcově péči jsem našla hodnotící články týkající se zejména schopnosti vžít se do dětského světa a účastnit se jeho her. Otec je tak na jedné straně prezentován jako výborný partner pro hru s dítětem, ale jinde je naopak zmiňována mužská neschopnost vcítění se do dětské mentality.

3.4.3.8. Schopnost otce vykonávat domácí práce

Další proměnnou jsem nazvala *Schopnost otce vykonávat domácí práce*. I zde jsem k výběru článků přistupovala stejně jako u předchozí proměnné – vybírala jsem jen ty příspěvky, které se výslovně vyjadřovali ke schopnosti otce vykonávat domácí práce. Proměnná mohla nabýt hodnoty: schopen, neschopen, nejednoznačné hodnocení. Proměnnou jsem našla ve 4 článcích, což je 2,9% z celkového počtu 134 článků a 4,9% z počtu článků, které obsahují kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nabyla nejčastěji hodnotu *nejednoznačné hodnocení* (2x), dále hodnoty *schopen* a *neschopen* (1x).

Vlasta, ročník 1974, č. 10, str. 18, *Všechno má své kouzlo*, autor: novinář

Jsou muži, které domácí práce baví, ale je jich dost, kteří doma pomáhají jen neradi. Mnozí jsou spíš specialisté – například kuchaři, krejčí, ale zvládnout domácnost v její komplexnosti nedovedou. ... „Žena určuje ducha rodiny a domácnost je pro ni jakýmsi malým královstvím. Vytváří v něm tradice, vymýšlí způsob, jak se budou třeba slavit svátky, což muži většinou tak neumějí...“.

Tato citace je příkladem nejednoznačného hodnocení schopnosti manžela vykonávat domácí práce. Autorka článku přiznává mužům schopnost v určitých specializovaných činnostech, ale už jim nepřiznává schopnost zvládnout celou domácnost jako celek. Je silně přítomen stereotyp ženy, jako přirozené vládkyně domácnosti. Ženy tak mají, dle autorky, na rozdíl od mužů, jen proto, že jsou ženy, zvláštní schopnost zvládat celou domácnost a určovat jejího „ducha“. Podle stejně genderově stereotypního chápání pak muži nezvládají celou domácnost jen proto, že jsou muži, stejně tak nemají schopnost vytvářet onoho „ducha rodiny“.

Vlasta, ročník 1972, č. 19, str. 18, *Slasti i strasti po čtyřicítce; Hlava rodiny jako „kluk“*, autor. Odborník

Nevím, čím to je, ale tyhle rodinné opory nejsou nikdy muži. Doufal jsem, že ji objevím třeba v učiteli, ale zjistil jsem, že muži i tohoto zaměření v domácnosti zklamou. ...90 procent mých pacientek jsou ženy a z nich opět 90 procent trpí nedostatkem pocitu odpovědnosti u svých partnerů...

Tato citace se týká hodnocení schopnosti mužů být spolu se ženou zodpovědný za chod a organizaci domácnosti. Z pera odborníka se zde dovídáme, že takové muže nelze téměř najít. Otázkou ovšem je, proč se muži této odpovědnosti vyhýbají. Jedním z možných vysvětlení může být to, že tradičně chápané role mužů a žen viděly odpovědnost za chod domácnosti jako záležitost ženy. Muži, kteří byli v rodině ctící toto rozdělení rolí vychovaní, to přenáší do své vlastní rodiny. Z podobného důvodu mohou také samy ženy své muže od převzetí dílu odpovědnosti odrazovat svým chováním, jak už bylo zmíněno v kapitole 4.3 teoretické části práce. Ženy spojují odpovědnost za chod domácnosti se svou ženskou identitou a mužům vlastně ani reálnou odpovědnost přenechat nechtějí. Od mužů tak očekávají pomoc, ale svou rozhodující roli si ponechávají.

3.4.3.9. Pozice otce ve vztahu k matce dítěte

Další proměnnou jsem nazvala *Pozice otce ve vztahu k matce dítěte*. Tato proměnná sleduje, pokud je to na základě informací uvedených v článku možné, zda je otec dítěte v pozici manžela matky, nebo v pozici jiné. Proměnná tedy může nabýt hodnoty: manžel, svobodný-žijící s matkou, manžel jiné ženy, bývalý partner. Proměnnou jsem našla ve 36 článcích, což je 26,9% z celkového počtu 134 článků a 44,4% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nabývala nejčastěji hodnotu *manžel* (27x), dále hodnotu *bývalý partner* (12x), *manžel jiné ženy* (2x) a případ, kdy by žili otec s matkou jako svobodný, nesezdaný pár se nevyskytl ani jednou.

Tato proměnná poskytuje údaje více méně shodné s demografickými daty¹⁷, která poukazují na to, že většina dětí se rodila v manželství. Otec dítěte tak byl v 70. letech v Československu nejčastěji v pozici manžela matky svého dítěte. Vzhledem k vysokému počtu rozvodů tak ani není překvapující, že druhá nejčastější hodnota je *bývalý partner*. Absenci nesezdaného páru s dítětem také nepovažuji za překvapující, jelikož, jak vyplývá z nalezených článků i demografických dat, i velmi mladé páry v případě otěhotnění partnerky, což byl poměrně častý případ, uzavíraly sňatek. Důvodem tolika těhotenství byla nedostatečná dostupnost účinné antikoncepce.

3.4.3.10. Otcova preference pohlaví dítěte

Další proměnnou jsem nazvala *Otcova preference pohlaví dítěte*. Proměnná mohla nabýt hodnoty: chlapec, děvče, obojí/není důležité. Proměnnou jsem našla v 7 článcích, což je 5,2% z celkového počtu 134 článků a 8,6% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Otcovská role*. Proměnná nabývala nejčastěji hodnotu *chlapec* (4x), následovala hodnota *obojí/není důležité* (3x) a *děvče* (2x).

Vlasta, ročník 1973, č. 28, str. 15. *Recept na šťastné manželství*, autor: čtenář

...neměl by si nárokovat, že chce jen syna nebo jen dceru, ale rád přijmout, co přijde.

Vlasta, ročník 1975, č. 1, str. 16-17, *U nás doma...*, autor: novinář

„Moc jsem si přál druhé dítě, aby Vladěnka nebyla jedináček. A chtěl jsem kluka – kterýpak táta by nechtěl mít v rodině, kde jsou samé ženské, budoucího kamaráda a posilu, že?“

---

¹⁷ Fialová, L, 2005.... 90-95% mužů a 96-97% žen prožilo alespoň část svého života v manželství. Sňatky se uzavíraly brzy: průměrný věk svobodných mužů při vstupu do manželství byl 24-25 let, svobodných žen 21-22 let; z toho byl značný počet tzv. časných sňatků (ženy vdávající se mladší 18 let, muži ženící se mladší 20 let). Sňatek býval velmi často uspišen či „vyvolán“ těhotenstvím snoubenky, neboť se obecně uvolňovalo sexuální chování při téměř neexistující antikoncepci. Možnosti potratu, který přestal být považován za trestný čin od roku 1958, mladé ženy při prvním těhotenství příliš nevyužívaly a volily raději sňatek (až polovina nevěst bývala v 70. a 80. letech těhotná). ... Podíl osob žijících v manželství se však s věkem nejprve mírně a posléze výrazněji snižoval vinou rozvodovosti. Rozvodovost se zvyšovala po celé poválečné období, takže v 80. letech končilo rozvodem téměř 40% uzavřených manželství.

Vlasta, 1973, č. 11, str. 10, *Na slovíčko, babičko...*, autor: odborník

Manžel prý chtěl kluka, a proto byl dcerou velmi zklamán. O dítě se příliš nezajímal, chodil pozdě domů...

Vlasta, ročník 1972, č. 51, str. 13, *Galerie mladých úspěchů*, autor: novinář

Táži se vás, paní Jiřino Viktorová, co jste si přála. Chlapečka nebo holčičku? „Vzhledem k tomu, že již jednoho malého muže máme, pak samozřejmě holčičku.“

Táži se vás, pane Miroslave Viktore, co můžete dodat k výpovědi manželky. „Že jsem si ji přál také.“

Vzhledem k malému počtu nalezených článků, které obsahovaly proměnnou *Otcova preference pohlaví dítěte*, usuzuji, že toto téma nebylo považováno za problematické. Spíše, než o jednoznačnou a výlučnou preferenci pohlaví dítěte, kterou lze sledovat ve třetí citaci, se v nalezených člancích jedná o preferenci pohlaví druhého dítěte v souvislosti s pohlavím dítěte prvního. Otcové i matky tak vyjadřují touhu po pohlavně vyvážené dvojici sourozenců chlapec-děvče, nebo jak vidím ve druhé citaci, po „vyrovnání sil“ v rodině.

3.4.3.11. Shrnutí – Otcovská role

Kódovací jednotka *Otcovská role* je, co do počtu článků, ve kterých je zastoupena, druhou nejpočetnější. Tuto kódovací jednotku jsem našla v 81 článku, což je z celkového počtu 134 článků, 60,4%.

Otcova role byla z valné většiny považována při výchově dětí za důležitou, ve dvou případech dokonce za nezbytnou. Přesvědčení, že otec není při výchově dětí vůbec potřebný, se nevyskytlo ani jednou.

Články, ve kterých by byl zmíněn emocionální vztah otců k dětem (vlastním i nevlastním) se objevili přibližně ve 20% analyzovaného souboru článků. Ve většině případů se jednalo o kladný, láskyplný vztah.

Téma biologického otcovství se vyskytlo pouze v několika málo článcích, a usuzuji tak, že nebylo považováno za problematické.

Zajímavější pro mě bylo sledovat, jaké role jsou otcům přisuzovány, v jakých rolích jsou nejčastěji zobrazováni. Otec na stránkách Vlasty je, dle výsledků analýzy, nejčastěji pro své děti vzorem a vychovatelem. Pro syny představuje, nebo by měl, vzor mužnosti hodný napodobování. Pro dcery také vzor mužnosti, ale ve smyslu mužských kvalit, které by měla hledat později i u svého budoucího partnera. Otec děti často i vychovává, snaží se jim vštípit, co považuje za důležité. Vzorem je otec pro své děti vším, co dělá, jak jedná, jak se chová k okolí. Role vychovatelská je naopak založena na záměrném a cíleném působení na děti.

Otec je tu pro své děti také jako autorita. Autorita ve smyslu „tradičnějším“, plynoucí ze strachu dětí z otce, z jeho přísnosti, tak i (a to je v souvislosti s „moderní“ rodinou 70. let prezentováno jako žádoucí) autorita ve smyslu demokratické autority, otce účastnícího se každodenního rozhodování o dění v rodině.

Dále je zmiňována i zploditelská role otce, role živitele a spoluživitele, nejméně pak role pečovatele. To, že otec děti zplodí, není tedy bráno jako nejdůležitější úloha v roli otce, tou je, skrze každodenní přítomnost a účast na životě dítěte, jeho role vzoru a vychovatele, dále i autority. Hlavním pečovatelem je ale matka dítěte. Vzhledem k vysoké zaměstnanosti žen se také neobjevuje jako nejdůležitější role živitele, ta je přesouvána na oba rodiče, a pokud už je v této souvislosti muž zmíněn, tak častěji jako spoluživitel.

Role otce je bezpochyby náročná a zodpovědná, sledovala jsem tedy, zda je na stránkách Vlasty věnováno místo i přípravě otce na jeho budoucí roli. Jelikož je Vlasta časopisem určeným zejména pro ženy, považuji nález 7 článků (5,2% z celkového počtu 134 článků), sice za malý, ale i tak poměrně překvapující. Kromě kusých doporučení k četbě odborné literatury se vyskytly i podrobnější články, které otce chtějí připravit na příchod dítěte i problémy, radosti a konkrétní činnosti, které otce čekají.

Výslovné hodnocení schopnosti muže-otce pečovat o děti a o domácnost se objevilo stejně málo často jako články obsahující téma přípravy otce na otcovství. Je zde tak těžké dělat jakékoliv závěry. Jen podotknu, že na otcovu schopnost (předpoklady) vykonávat dobře (vzor

dokonalé matky, hospodyně a pečovatelky je neustále přítomen!) tyto činnosti je pohlíženo spíše ambivalentně.

Otec byl v analyzovaném souboru článků nejčastěji v pozici manžela matky dítěte, méně často pak v pozici bývalého manžela a jen ojediněle v pozici jiné. Toto rozložení odpovídá demografickým údajům, které zaznamenávají v tomto období nebývale vysoké procento sňatečnosti, tedy i dětí narozených v manželství, a zároveň i vysoké procento rozvodovosti.

Vzhledem k malému počtu nalezených relevantních článků usuzuji, že téma preference pohlaví dítěte nebylo považováno za problematické. Přeci jen ale získala převahu, i když zcela nepatrnou, otcova preference narození chlapce.

3.4.4. Rozvedený otec

Ke čtvrté kódovací jednotce *Rozvedený otec* jsem našla celkem 21 článků, což je 15,7% z celkového počtu 134 článků. Jedná se o kódovací jednotku, která sleduje témata pojící se k situaci otce po rozvodu.

3.4.4.1. Svěření dítěte do péče

První proměnnou jsem nazvala *Svěření dítěte do péče*. Proměnná nabývala hodnoty: otce, matky, státu. Proměnná byla obsažena v 19 člancích, což je 14,2% z celkového počtu 134 článků a 90,4 % článků obsahujících kódovací jednotku *Rozvedený otec*. Nejčastěji nabývala proměnná hodnotu *matky* (17x), dále pak hodnotu *otce* (4x), *státu* (1x).

Vlasta, ročník 1971, č. 35, str. 12-13, *Ohlasy na Janinu schránku*, autor: čtenář

Muž nás opustil kvůli mladší dívce, ale již po půlroce všeho litoval a chtěl se vrátit. ... Je to kruté, ale já jsem mu nedokázala odpustit a požádala jsem o rozvod. Nyní žije sám, platí výživné a já mám na starosti obě děti.

Vlasta, ročník 1973, č. 11, str. 10, *Na slovíčko, babičko...*, autor: odborník

... soud nakonec manželství přece jen rozvedl, a to na návrh vaší dcery. Dítě bylo svěřeno matce.

Tyto dvě citace reprezentují nejpočetnější skupinu článků, kde se hovoří o svěřeni dítěte do péče matky.

Vlasta, ročník 1972, č. 27, str. 10, *Právní pomoc Vlasty*, autor: odborník

Žila podle vlastního tvrzení v neuspořádaných poměrech se svým manželem, s nímž měla tři děti. Manžel se opijel, bil ji, a proto ze společné domácnosti odešla. Děti ponechala u manžela a jeho matky. Když došlo k rozvodu jejího manželství, byly dvě děti svěřeny do výchovy manžela, třetí dítě bylo dáno do ústavu.

Tato citace pak ilustruje méně obvyklé případy, kdy je po rozvodu manželů dítě svěřeno do rukou otce, nebo státu. Jak z článku vyvozují, matka odešla ze společné domácnosti a nebyla pak zřejmě schopná poskytnout třem dětem dostatečné podmínky, aby jí mohly být děti svěřeny do péče. Soud následně rozhodl o umístění dvou dětí k otci a jednoho do dětského domova.

Z poměru vyskytnuvších se hodnot usuzují, že obvyklou situací bylo svěřování dětí do péče matek. Ke svěřeni dítěte do rukou otce zřejmě docházelo mnohem méně často, a to navíc v případech, kdy nebyla matka schopná se o děti postarat.

Více méně automatické svěřování dětí po rozvodu rodičů do rukou matek trvá i dnes, důvody k tomuto jednání soudů byly, jak předpokládám shodné. Hlavním důvodem jsou a byly stereotypní představy mateřské a otcovské role, které jsou sdíleny všemi účastníky rozvodového řízení včetně sociálních pracovníků a pracovníc, soudců a soudkyň i samotných rodičů, kteří mnohdy ani o jiném uspořádání neuvažují. (Dudová; 2006)

3.4.4.2. Výživné

Následující proměnnou jsem nazvala *Výživné*. Proměnná nabývala hodnoty: otec platí pravidelně, otec neplatí pravidelně, otec neplatí vůbec, matka platí pravidelně, matka platí

nepravidelně, matka neplatí vůbec. Proměnnou jsem našla ve 14 článcích, což je 10,4% z celkového počtu 134 článků a 66,6% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Rozvedený otec*. Proměnná nabývala nejčastěji hodnotu *otec platí pravidelně* (8x), následuje hodnota *otec neplatí vůbec* (6x), hodnota *matka neplatí vůbec* (2x), *otec platí nepravidelně* (1x) a hodnoty *matka platí pravidelně* a *matka platí nepravidelně* se nevyskytly ani jednou.

Vlasta, ročník 1972, č. 28, str. 15, *Akce Ali*, autor: čtenář, novinář

Ale skutečnost je neúprosná, neboť z počtu rozvedených manželství jsou to v naprosté většině muži, kterým je uloženo přispívat matce na děti řádně stanoveným výživným. Na dnešní stránce hovoří ti otcové, kteří se svým povinností nevyhýbají, a těch je opravdu více, nežli těch, co nedokáží na své děcko zaplatit ani pár korun.

Jaroslav Macháček, Praha 2: „Jsem také jeden z těch, který platí, a to již devět roků, podotýkám poctivě a částku dosti vysokou.“ ...

Vlasta, ročník, 1973, č. 3, str. 19, *U lékaře dětských duší*, autor: novinář

„A jsou to smutné případy. Mnozí otcové se spokojí tím, že platí na dítě výživné, někteří ani to ne!“ ...

Tyto dvě citace reprezentují nejpočetnější skupinu článků, které obsahují hodnotu *otec platí pravidelně*. Lze zde sledovat jednak informaci o převažujícím počtu rozvedených otců, kteří plní řádně svou vyživovací povinnost, ale také dva různé postoje, kterými je na placení výživného pohlíženo. Otce, který platí výživné je vnímán jednak pozitivně, jelikož řádně plní svou povinnost, ovšem pokud jeho vztah k dítěti není rozvíjen i jinak (např. pravidelným kontaktem s dítětem), je jeho plnění otcovské role považováno za nedostatečné a takový otec čelí kritice (případy, kdy je otcům ve styku s dětmi bráněno, popíšu u jedné z dalších proměnných).

Vlasta, ročník 1972, č. 13, str. 16-17, *Akce Ali*, autor: novinář

V poslední době však listonoš nepřinášel už ani tu stokorunu. Bývalý manžel, v době, kdy jsme psali tyto řádky, neznámo kde, dluží na alimentech přes šest tisíc... Na malém kanapíčku sedí chlapec Jan a malá Ivetka. Dívají se moudře a trochu se stydí. Za tátou, který nikdy nesplnil, co slíbil. Slova z dětských úst obviňující otce jsou nemilosrdná.

V případě, že otec neplatí výživné, je na něj pohlíženo velmi kriticky. Jednak jako na nemorálního otce, který nesplní ani onu jedinou, soudem určenou povinnost ke svým dětem. Je zmiňována také neradostná a náročná role matky v této situaci a v neposlední řadě jsou zdůrazňovány děti, které nejenže přišly o otce, ale jsou nuceny žít bez jeho příspěvku v nuzných podmínkách. Konkrétně v této citaci je kladen důraz na emocionální vyličení situace, což má ženy dojmout, přimět k soucitu a muže, chovající se stejným způsobem, přimět k zamyšlení, zda opravdu chtějí, aby se jejich děti „styděly“ za otce, „který nikdy nesplnil, co slíbil“.

Vlasta, ročník 1972, č. 27, str. 15, *Akce Ali*, autor: čtenář, novinář

Mají pravdu v jednom. Že totiž jsou také ženy, které neplatí alimenty, což je daleko otřesnější.

Konkrétní případy rozvedených žen, které by neplatily výživné, se neobjevily vůbec. Nalezla jsem však dva příspěvky, ve kterých se na obecné rovině hovoří o tom, že mezi rozvedenými rodiči existují i ženy, nejen muži, které neplatí výživné. Zde se navíc hovoří o tom, že je takový případ daleko otřesnější. Stereotyp ženy-matky chápe vztah mezi matkou a dítětem jako silnější a specifitější než vztah mezi otcem a dítětem. „Správná“ matka své dítě dobrovolně neopustí, a pokud k tomu, z jakýchkoliv důvodů došlo po rozvodu, předpokládá se snaha matky své děti co nejvíce podporovat a co nejčastěji vídat. Matka, která to nedělá, je pak velmi kritizována a její jednání je považováno za „daleko otřesnější“ než stejné jednání otcovo.

3.4.4.3. Snaha o svěření dětí do péče

Další proměnnou jsem nazvala *Snaha o svěření dětí do péče*. Proměnná nabývala hodnoty: otec se snaží, otec se nesnaží, matka se snaží, matka se nesnaží. Proměnnou jsem našla ve 3 článcích, což je 2,2% z celkového počtu 134 článků a 14,3% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Rozvedený otec*. Proměnná nabývala nejčastěji hodnotu *matka se snaží* (3x), dále už jen hodnotu *otec se snaží* (1x), hodnoty *otec se nesnaží*, *matka se nesnaží* se neobjevily ani jednou.

Vlasta, ročník 1972, č. 27, str. 10, *Právní pomoc Vlasty; Změna soudního rozhodnutí*, autor: odborník

Žila podle vlastního tvrzení v neuspořádaných poměrech se svým manželem, s nímž měla tři děti. Manžel se opijel, bil ji, a proto ze společné domácnosti odešla. Děti ponechala u manžela a jeho matky. Když došlo k rozvodu jejího manželství, byly dvě děti svěřeny do výchovy manžela, třetí dítě bylo dáno do ústavu. Ona sama se znovu provdala, má dobré předpoklady pro řádnou výchovu dětí, které má velmi ráda, těžce nese odloučení od nich, zvláště když bývalý manžel jí nedovolí děti ano navštívit.

Vlasta, ročník 1973, č. 8, str. 10, *Právní pomoc Vlasty; Několik úvah o výchově nezletilých dětí*, autor: odborník

Z obsahu jednoho takového dopisu vyplývá, že po narození druhého dítěte se manžel odstěhoval od své manželky k ženě, se kterou již dříve udržoval milostný poměr. Určitou dobu po svém odchodu od rodiny neprojevoval o výchovu svých dětí žádný zájem. Asi po půlroce požádal matku, aby mohl s dětmi strávit dovolenou. Po jejím uplynutí přivezl zpět matce pouze mladší dítě a starší ponechal u sebe s odůvodněním, že podle jeho názoru je spravedlivé, aby každý z rodičů pečoval o jedno dítě.

Odpověď odborníka: *Obrátit se na soud se žádostí o rozhodnutí, komu z rodičů mají být děti svěřeny do výchovy.*

... Tak tomu bylo i v případě čtenářky, jejíž manžel, který odešel bez závažnějšího důvodu ze společné domácnosti, jí vyhrožoval, že dítě dostane do výchovy on, ačkoli se o ně od jeho narození nestaral.

V první citaci lze sledovat situaci, kdy jsou děti svěřeny do péče otci a státu, jelikož se o ně matka po rozvodu nedokázala postarat. Ovšem po změně podmínek se žena snaží o svěřeni dětí do své péče. Ve druhé citaci si ještě před rozvodem otec rozhodl „rozdělit“ děti podle svého uvážení, matka se tak bude snažit dosáhnout soudní cestou svěřeni obou dětí do své péče. V závěru druhé citace se sice o svěřeni dítěte snaží otec, ale pokud lze z citace soudit, tuto snahu má jako prostředek pro zlepšení života matce dítěte, než kvůli touze moci o své dítě pečovat.

Z malého počtu nalezených článků, které by obsahovaly proměnnou *Snaha o svěřeni dětí do péče*, usuzuji, jak už bylo popsáno u předchozí proměnné, že soudy svěřovaly děti více méně automaticky do péče matce a tento fakt přitom nebyl chápán jako problematický. V rámci zakořeněného stereotypu, že dítě patří k matce, nenapadlo nikoho, že by to mohlo být i jinak (svěřeni do péče otci, střídavá péče...). Těch několik málo případů, na které jsem narazila, se pak týkají matek, které snaží, i přes nepříznivé okolnosti, které je o děti mohou, nebo už mohly připravit, získat děti do své péče. Zmínku o stejné snaze otce jsem nenalezla.

3.4.4.4. Styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů

Další proměnnou jsem nazvala *Styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů*.

Proměnná nabývala hodnoty: otec se s dítětem stýká pravidelně, otec se s dítětem stýká nepravidelně, otec se s dítětem nestýká vůbec, matka se s dítětem stýká pravidelně, matka se s dítětem stýká nepravidelně, matka se s dítětem nestýká vůbec. Tato proměnná je obsažena v článcích, které zmiňují, jak často se matka, nebo otec s dítětem „dobrovolně“ vídají. Do hodnot *otec/matka se nestýká vůbec*, jsem proto nezařadila ty články, ve kterých je zmíněno, že k tomuto dochází z důvodu bránění ve styku s dítětem druhým rodičem, což zahrnuji do následující proměnné, *Bránění ve styku s dítětem*. Proměnnou *Styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů* jsem našla v 8 článcích, což je 6% z celkového počtu 134 článků a 38%

z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Rozvedený otec*. Proměnná nejčastěji nabývala hodnotu *otec se s dítětem stýká pravidelně* (4x), dále následovala hodnota *otec se s dítětem nestýká vůbec* (3x) a hodnota *otec se s dítětem stýká nepravidelně* (2x). Hodnoty *matka se s dítětem stýká pravidelně*, *matka se s dítětem stýká nepravidelně* a *matka se s dítětem nestýká vůbec*, se nevyskytly ani jednou.

Vlasta, ročník 1974, č. 2, str. 11, *Moderní dítě*, autor: novinář

Každou neděli trávím se svým otcem. ... Otec se se mnou rád prochází a nevynechá ani jednu neděli. ... Rozešli se s mámou před pěti lety. Podnes ještě nevím proč. Bylo by zapotřebí vidět se státou častěji, ale co se dá dělat, když mám tolik práce.

Vlasta, ročník 1973, č. 27, str. 12, *Můj kamarád deník; Děti bokem*, autor: novinář

Už jsem to zažila. Promítání otcovství v zelených útržcích poštovních poukázek. Mihnutí v chodbě společného domu. Bez pozdravu – nebo taky s napomenutím: „Neumíš pozdravit tátu?“ ... Rozvedená manželství jsou. Ale přece záleží na úrovni vztahu k dětem! Jsou otcové, kteří, třebaže žijí zvlášť, mají dítě v hlavě, v mysli, v srdci – tráví s ním dovolenou, výlety, pouštějí draky a proměňují se v milou návštěvu se zájmem o školu, úspěchy. Jsou otcové – jistoty.

V první i ve druhé citaci lze sledovat příklad otce, který se s dítětem vídá pravidelně a rád. Ve druhé citaci je takový otec dáván do opozice s otcem, který své dítě vidí občas, a to ještě spíše náhodou, když se potkají. Toto vyobrazení je také emocionálně zbarveno, ale než radostí ze setkání, tak spíše trpkostí, rozpačitostí, která vzniká ve vztahu dítěte s otcem, který se tak ale nechová, neplní, kromě placení výživného, žádné další otcovské funkce. Jeho role se tak pro dítě stává nejasná. Na stejné zjištění jsem upozorňovala už u proměnné *Výživné*.

Vlasta, ročník 1972, č. 39, str. 10, *Ze soudní síně; Jednostranná výchova*, autor: novinář

Otec opustil rodinu. Jiná žena se stala předmětem jeho zájmu a na Pavla posílal jen výživné. Stejně tak syna ani jednou nenavštívil. ... Zůstal tedy s matkou. I když se snažila, aby měl všechno, co potřebuje, otce však nenahradila. Pavel se cítil volnější a začal využívat toho, že matka mu odpouštěla prohřešky, pro které měl otec nejen slova, ale občas i řemen.

Třetí citace dává příklad případu, kdy otec opustí rodinu a dítě nenavštěvuje vůbec. Na jeho úplnou absenci v rodině je pohlíženo kriticky. Kromě samotného faktu, že se otec o své dítě více nestará, je zde zmíněn i stereotypní motiv „měkké“ matky a chybějící otcovy „pevné“ ruky, vedoucí k matčinu nezvládnání synovy výchovy,

3.4.4.5. Bránění ve styku s dítětem

Poslední proměnnou v rámci kódovací jednotky *Rozvedený otec* jsem nazvala *Bránění ve styku s dítětem*. Proměnná nabývala hodnoty: otec brání ve styku s matkou, matka brání ve styku s otcem. Proměnnou jsem našla v 5 článcích, což je 3,7% z celkového počtu 134 článků a 23,8% z počtu článků obsahujících kódovací jednotku *Rozvedený otec*. Proměnná nabyla častěji hodnotu *matka brání ve styku s otcem* (3x), méně pak hodnotu *otec brání ve styku s matkou* (2x).

Vlasta, ročník 1972, č. 22, str. 23, *Akce Ali*, autor: čtenář, novinář

Evžen K. Ostrava: „Jsem jeden z těch co platí výživné. Dovolil bych si proto napsat svůj názor. Nějakého uznání se nedočkáte. Platím 17 let, a když jsem se zeptal, co dítě dělá, obdržel jsem dopis, kde jsem titulován: Vážený pane. Styk s dítětem mi není umožněn.

Vlasta, ročník 1972, č. 28, str. 15, *Pátrací skupina pokračuje v Akci Ali*, autor: čtenář, novinář

Jaroslav Macháček, Praha 2: „Jsem také jeden z těch, který platí, a to již 9 roků, podotýkám poctivě a částku dosti vysokou. Za dětmi stále jezdím – i proti přání jejich a též matky. – Dříve jsem dával dárky i psal k narozeninám, jmeninám i vánocům, podepisoval jsem povolení na cesty do zahraničí atd. ... Jak vypadá situace na straně druhé? Tak nějak podobně, jak píše pan Evžen K. z Ostravy. Dobře vědí, že jsem táta na placení, ale na nic jiného už ne....

Tyto dvě citace dokládají nesnáze otců, kteří i přes pravidelné placení výživného a projevený zájem, se nesečkávají s očekávanou odezvou od bývalé manželky a dětí. V prvním případě je

otci ve styku s dítětem zabráněno zcela, ve druhém případě jezdí otec za dětmi, ale přes odmítavý postoj dětí i matky. Nikde není zmíněno, zda se otcové snažili domoci, za pomoci soudu, nápravy. Nemohu tak posoudit, zda soudy nebyly v takových případech nápomocny, nebo zda se otcové o to nesnažili.

Vlasta, ročník 1972, č. 5, str. 15, *Příběh o lásce a nelásce*, autor: novinář

Rok trvalo, než manželství bylo rozvedeno. Podle rozhodnutí okresního soudu byl starší synek svěřen do péče otci a mladší matce. Anna podala odvolání proti tomuto rozhodnutí ke krajskému soudu. Ten rozhodl, že obě děti se svěrují do matčiny péče. Od vynesení rozsudku uplynuly víc než tři roky a Anna podnes svého staršího synka nemá. Bývalý manžel prohlásil, že ani deset rozsudků soudu ho nepřiměje, aby dítě vydal. ... O občanské kázni, o dodržování zákonů nelze jen mluvit. Ty je třeba plnit. A jestliže jedinec je neplní, pak musí zasáhnout společnost. Nikoliv Anna, ale ten soud, který rozhodl, že dítě má být v matčině péči, měl už před třemi lety dosáhnout, aby Karel jeho rozsudek dodržel.

Tato citace naopak ilustruje případ, kdy je otcem bráněno ve styku dítěte s matkou. Na rozdíl od článků, ze kterých pochází předchozí citace a ve kterých brání matka otci ve styku s dítětem, je zde vyjádřeno opovržení nad takovým jednáním a je připomínána povinnost soudů vymáhat dodržení svého rozhodnutí.

Ve zmíněných člancích jsou také uvedeny další reakce na dopisy otců, kterým není umožněno své děti vídat. Obsahem těchto reakcí jsou ale spíše výtky k otcům a ospravedlňování matčina konání, než, jako v poslední uvedené citaci, jeho kritika a též zdůraznění povinnosti dodržovat rozhodnutí soudu.

Počet nalezených článků byl v případě proměnné *Bránění ve styku s dítětem* malý. Je tak těžké jakkoliv zobecňovat. Přesto ale, na základě 5 nalezených článků usuzuji, že na stránkách Vlasty je v tomto případě a priori kritičtější pohled na konání otců, přičemž na ženy, jako přirozené pečovatelky, které mají na zřeteli pouze nejlepší zájem dítěte, je a priori pohlíženo shovívavěji.

3.4.4.6. Shrnutí – Rozvedený otec

Kódovací jednotku *Rozvedený otec* jsem zaznamenala ve 21 článku, což je z celkového počtu 134 článků 15,7%.

Z provedené analýzy vyplývá, že děti byly po rozvodu rodičů svěřovány ve většině případů do matčiny péče. Otec děti získal jen v případě, že se matka nemohla o děti dostatečně postarat, či v jiných, výjimečných případech. Nenarazila jsem na články, které by tematizovaly snahu otců (či odborníků, novinářů, žen....) tuto praxi změnit. Fakt, že dítě patří k matce, byl chápán natolik samozřejmě, že se o jiném řešení zřejmě ani neuvažovalo.

Jak z výše uvedeného vyplývá, plátcí výživného byli z valné většiny muži. Na stránkách Vlasty jsou prezentováni častěji otcové, kteří svou povinnost plní. Měně, ale ne nijak výrazně otcové, kteří neplatí výživné vůbec. Žádoucí a kladně hodnocená je situace, kdy je sice otec rozvedený, ale řádně platí výživné a dítě často navštěvuje, zajímá se o jeho život a je stále jeho pevnou součástí. Na otce, kteří svou vyživovací povinnost plní, ale o dítě se jinak nezajímají, je pohlíženo kriticky. Nejvíce odsuzovaní jsou ale otcové, kteří neplatí vůbec. Stejně tak, spíše ale ještě hůře jsou hodnoceny matky, které neplatí výživné. Zmínku o neplatících matkách jsem ale objevila pouze ve dvou článcích a jednalo se pouze o krátkou zmínku o jejich existenci. Neplatícím otcům byl oproti tomu ve Vlastě věnován celý seriál čtyř obsáhlých článků.

Sledovala jsem i výskyt článků tematizujících snahu o svěřením dětí do péče. Jak už bylo zmíněno výše, praxe byla taková, že děti se téměř automaticky přidělovaly do péče matkám. A jsou to i matky, které se snaží získat dítě do péče, pokud jim k němu otec dítěte zamezí přístup, nebo je získal předchozím rozhodnutím soudu. Případ, kdy se o svěřením dítěte snaží otec, jsem našla jen jeden. Otcové se většího kontaktu s dítětem domáhají převážně v rámci návštěv dítěte svěřeného do péče matky.

Častěji jsou také zmíněni otcové, kteří se se svými dětmi chtějí stýkat. Po rozvodu tak své dítě vidají převážně pravidelně nebo alespoň občas. V polovičním počtu jsem narazila na články, ve kterých se hovoří o otcích, kteří své dítě z vlastní vůle nevidají vůbec. Nenalezla jsem ani jeden článek, který by se zabýval porozvodovým stykem dítěte s matkou. Tedy kromě případů, kdy je matce se s dítětem bráněno se vidat.

V malé míře jsou zmiňovány případy bránění styku s dítětem druhým z rodičů. Tato kategorie se objevila jen ve 4 člancích. Zhruba ve stejné míře, s mírnou převahou matek, brání otcové i matky. Kromě jednoho případu, kdy otec odvede dítě od matky ještě před rozhodnutím soudu, jsou zbylé případy porušováním jeho nařízení. Kritičtěji je na stránkách Vlasty pohlíženo na otce, kteří zabraňují kontaktu mezi matkou a jejím dítětem, než na, otcům totéž činící matky. Na jejich konání je pohlíženo shovívavěji, někdy se snahou je ospravedlnit.

3.4.5. Autor článku

V rámci této kódovací jednotky jsem sledovala, kdo je autorem článku, zda novinář, odborník, nebo čtenář.

Z celkového počtu 134 článků je autorem 69 z nich novinář, 37 čtenář a 32 odborník. U některých článků, složených například z dopisu čtenáře a reakce odborníka, jsou autoři zaznamenáni dva. Ve dvou případech krátkých povídek jsem autora zahrnula do kategorie novinář.

Převažují tedy články, jejichž autorem je novinář. Zhruba o polovinu méně je pak článků, jejichž autorem je čtenář a jejichž autorem je odborník. Jelikož Vlasta byla oficiálním časopisem Československého svazu žen a vzhledem k fungující vládní cenzuře usuzuji, že články pocházející od novinářů jsou tendenčnější, než například články odborníků, které mohou zůstat objektivnější uvnitř svého oboru, i když i zde bylo úkolem prezentovat takové názory odborníků, které nijak nevybočovali z oficiální názorové linie. U čtenářů jsem zaznamenala vyjadřování spíše ke konkrétním situacím „ze života“, sdělování osobních zážitků a názorů, tedy příspěvky hlavně popisné, deskriptivní. Ovšem ani příspěvky čtenářů se oficiální kontrole nevyhnuly.

Veřejná diskuse nebyla umožněna, a tak od obsahu Vlasty, oficiálního časopisu Československého svazu žen, nelze čekat zveřejňování hlubších polemik na jakémkoliv téma. Lze ale sledovat, jaká byla stanoviska státem prosazovaná, a prostřednictvím čtenářů lze do jisté míry sledovat, jaká byla praxe. S vědomím, že i zveřejňované příspěvky čtenářů prošly cenzurou.

4. Závěr

Záměrem této bakalářské práce bylo nalézt a popsat obraz muže-otce v první polovině 70. let 20. století v Československu v časopisu *Vlasta* a doplnit tak práci L. Božovské z roku 2001. Zjistit, jaká témata se ve *Vlastě* v souvislosti s otcovstvím nejčastěji vyskytovala, v jakém rozsahu, a zda byla často zastoupena, jak zjistila Božovská ve své práci, kategorie „pomáhající otec“.

V rámci teoretické části jsem se snažila získat zázemí pro svou empirickou část, obsahovou analýzu časopisu *Vlasta*, ročníků 1971-1975. Součástí teoretické části je tak kapitola věnovaná historickému kontextu. Totalitní komunistický režim ovlivňoval, jak už z definice pojmu totalita vyplývá, veškeré stránky života lidí žijících na území, které kontroloval. Oproti svobodné části světa, zejména Západní Evropě a Severní Americe, zde nebyla umožněna svobodná veřejná diskuse na jakékoli téma. Byla přípustná jediná oficiální myšlenková linie, jejíž prosazování bylo kontrolováno cenzurou. I když je mým záměrem popsat muže-otce na počátku 70. let v Československu, zahrnuji do své teoretické části i krátkou kapitolu, která shrnuje vývoj diskuse kolem otcovství ve svobodné části světa. Jako nejvýraznější se projevuje téma „nepřítomného otce“ a „nového otce“.

Následuje pak výběr z témat a z literatury, který zachycuje, jakým způsobem bylo (fakticky spíše nebylo) tematizováno otcovství v dobové odborné literatuře. Na stránkách těchto publikací je často zdůrazňována role komunistické vlády, která se zasadila o zrovnoprávnění mužů a žen. Hlavním chvályhodným počinem mělo být zrušení institutu *hlavy rodiny* v roce 1948 a umožnění ženám v masovém měřítku studovat a chodit do placeného zaměstnání. Hovoří se i o opuštění *patriarchálního* modelu rodiny a přechodu k modelu *partnerskému*. Ovšem shora nařízená vysoká zaměstnanost žen se pojila s mýtem mateřství. Ženy byly ve skutečnosti diskriminovány na poli pracovním (nižší platy, méně kvalifikované pozice) i soukromém. Stále se předpokládala ženina plná zodpovědnost za chod domácnosti a péči o děti. Úloha muže byla i nadále spatřována na poli zaměstnání a práce pro společnost. Jeho měnící se role ve společnosti ani specificky v rodině nebyla problematizována. Výjimkou je práce sociologa Iva Možného, kterému věnuji celou rozsáhlejší kapitolu. Možný upozornil právě na ten fakt, že ve vědeckém i v laickém prostředí je na poli zkoumání rodiny uplatňována mužská optika vnímání. Rodina tak byla studována hlavně jako záležitost ženy a pohled muže byl zcela opomíjen. Ve svém výzkumu z roku 1983 se věnuje manželstvím

vysokoškolsky vzdělaných partnerů, kde díky jejich vysoké pracovní exponovanosti, předpokládá nejvyšší tlak na změnu uspořádání rolí v rodině. Za základní problém v takových rodinách považuje kompatibilitu rodinných a pracovních funkcí. Jako jeden z mála poukazuje na to, že se nejedná jen o problém ženy, ale i muže. Jeho výzkum potvrdil, že trvá klasické rozdělení prací na mužské a ženské, a že je to většinou partnery chápáno jako správné a funkční. Do praxe se ale častěji promítá větší potřeba podílu muže na chodu domácnosti. Po vyjednávání s mužem žena většinou pomoc od muže dostává, ale jen v omezené míře. O práci v domácnosti a v péči o děti by se často otcové rádi dělili se ženou rovným dílem, zároveň by ale rádi dosáhli stejných pracovních výsledků, jako muži v jednokariérových manželstvích. Obě pohlaví také, v případě nutnosti, dávají přednost tradičnímu řešení, což je, jak upozorňuje Možný, dáno spíše kulturou, než biologií. Za neméně důležité považují Možného zjištění o nevědomém vytváření „konfliktu ve sdělovateli“ oběma manželi. Muži přejí ženám úspěšnou kariéru, chtějí je plně podpořit, ale podvědomě očekávají, že jako matky se budou chovat stejně, jako matky v tradičních rodinách. Ženy pak u svých mužů předpokládají netradiční způsob sdílení péče o domácnost a děti, a zároveň očekávají od svých mužů nad ostatní vynikající výkon v jejich profesi. Přetrvává zde silná asociace maskulinity se superioritou. V 90. letech hovoří Možný o otevírání vnitřního soukromého prostoru rodiny moderní univerzalitě. Zároveň ale dodává, že zejména muži se na změnu od tradiční komplementarity k moderní univerzalitě mužské a ženské role adaptují jen obtížně.

V další části, kde shrnuji poznatky o české rodině v desetiletí po pádu komunistického režimu, zjišťuji, že oproti výše uvedeným zjištěním Možného z roku 1983, se oblast rodiny a rolí mužů a žen v ní, moc nezměnila. Muži a ženy jsou spoluživiteli rodin. I když je práce pro ženu zdrojem sociálního kapitálu a má pro ni vysokou seberealizační hodnotu, stojí rodina v jejím životě na prvním místě. Je stále užívána mužská optika vnímání, ženy se tedy méně snaží o kariérní postup a společnost stále vnímá problém skloubení práce a rodiny jen jako problém ženy. Přibližně stejná je i dělba práce v domácnosti a od mužů se zde i méně očekává.

V další kapitole teoretické části své práce zmiňuji poměrně nové texty (vzniklé po roce 2000), které se ale obracejí svým zadáním právě do období 70. let v Československu. Všechny se shodují na stažení se obyvatelstva z veřejného života z důvodu politické situace a naopak realizaci obyvatelstva v prostředí rodiny. Oficiálním mužským vzorem byl v té době pracující muž, jehož práce přispívá k obohacení celé společnosti a který je členem nebo příznivcem KSČ. Důležitější je pak pracovní stránka jeho života, než ta soukromá. „Běžným“ mužem,

jak zjistil I. Vodochodský na základě rozhovorů s pamětníky, byl v té době muž, který pracuje se zřetelem na „dobře“ vykonanou práci, ne na kariéru (ta byla vyhrazena hlavně politicky loajálním pracovníkům) a je pro něj důležité založení a udržení „normální“ rodiny (což byl v té době všeobecně sdílený model rodiny o manželském páru a dvou dětech). Zodpovědnost za domácnost a péči o děti nechávali muži celou na svých manželkách, ale zároveň měli snahu svým ženám pomoci. To vyplývá i z analýzy článků Vlasty z let 1976-1980 L. Božovské, na kterou jsem se snažila navázat. Božovská hovoří o existenci konzervativní otcovské kultury. To znamená, že kulturou kladené požadavky na muže-otce byly v té době minimální. Angažovaný přístup otců tak byl záležitostí jejich dobrovolného rozhodnutí. Většina mužů zaměstnaných žen tak v té době, jak už bylo zmíněno výše, uznávala nutnost ženě s prací v domácnosti a s péčí o děti „pomoci“, nevyřešenou otázkou ale je, nakolik byla tato pomoc častá a účinná.

Jak jsem již uvedla v úvodu bakalářské práce, mým záměrem je doplnit Božovské výzkum o analýzu ročníků 1971-1975 časopisu Vlasta a zjistit tak, zda mnou nalezená podoba otcovství, se v době začínající normalizace a teprve se zvyšující vlny porodnosti bude shodovat s podobou otcovství, charakterizovanou kategorií „pomáhající otec“, kterou našla Božovská.

Na základě provedené obsahové analýzy mohu konstatovat, že vzhledem k nalezenému poměrně vysokému počtu článků, týkajících se otcovství, a vzhledem k velmi početnému zastoupení kategorií spojených s „pomocí“ otce v nich, ať už v domácnosti, nebo v oblasti péče o děti, je i v první polovině 70. let. ve Vlastě, „pomáhající otec“ výrazně přítomen.

V období leden 1971 až prosinec 1975 vyšlo celkem 261 čísel týdeníku Vlasta, z čehož 134 čísla obsahovala téma otcovství. Jedná se o 41% vydání, což považuji za poměrně vysoké číslo.

Muž-otec byl na stránkách Vlasty nejčastěji zastoupen kódovací jednotkou *Činnost otce* (89 článků, 66,4% vzorku) a *Otcovská role* (81 článek, 60,4% vzorku). Méně pak kódovací jednotkou *Doporučení činnosti otce* (26 článků, 19,4% vzorku) a *Rozvedený otec* (21 článek, 15,7% vzorku).

Muž-otec je na stránkách Vlasty zobrazován téměř rovnocenně jako činný mimo domácnost i v domácnosti, o něco méně pak jako osoba pečující o dítě.

Mimo prostředí domácnosti je muž-otec zobrazován jako zaměstnanec, osoba věnující se nějakému koníčku, nebo sportu a politické činnosti, v negativním slova smyslu pak nejčastěji při popíjení alkoholu.

V domácnosti z valné většiny pomáhá manželce, jen málokdy přebírá celkovou zodpovědnost za celou domácnost, nebo za nějakou dílčí činnost v domácnosti. Pokud muž pomáhá, pak nejčastěji vaří, často je jeho činnost blíže neurčena a musím se spokojit pouze s tvrzením, že „manžel doma pomáhá“, v menší míře se pak objevují informace o různých konkrétních činnostech, které doma manžel vykonává. Pokud je to zmíněno, pak muž většinou pomáhá pravidelně nebo občas, o málo čtenější jsou pak stížnosti na to, že nepomáhá vůbec. Míra pomoci ale nadále zůstává otázkou. Často je totiž za pravidelnou pomoc považována pomoc jednou- dvakrát týdně, ne tedy pravidelná každodenní pomoc.

Pokud muž nepomáhá vůbec, je na něj nahlíženo jednoznačně negativně. V ostatních případech je pomoc manžela hodnocena pozitivně nebo, v téměř stejné velké míře, ambivalentně. Je oceňována jeho pomoc, ale provedení samotné činnosti je neustále zatíženo srovnáním s tím, jakým způsobem a jak často danou činnost vykonává žena.

Jen o něco málo početné je zastoupení článků zobrazujících muže-otce při péči o děti. Opět muž z velké většiny ženě pomáhá a sám přebírá zodpovědnost za péči o dítě, nebo za nějakou její dílčí část, jen výjimečně. Častěji je muž-otec hodnocen, jak péči o dítě vykonává, než že by byla zmiňována četnost této pomoci. Pokud už ale četnost zmíněna je, pak muž pomáhá pravidelně, nebo občas. I zde, jako u pomoci s domácími pracemi, je ale skutečná míra pomoci otázkou. Méně častý je případ, kdy muž nepomáhá vůbec. Stejně jako v případě pomoci s domácími pracemi, je na muže, který s péčí o dítě nepomáhá vůbec, pohlíženo velmi negativně. Ovšem hodnocení otcovy péče o dítě je mnohem méně často hodnoceno ambivalentně. Spíše je hodnoceno jednoznačně pozitivně, nebo jednoznačně negativně. V takových případech je zdůrazňována otcova menší obratnost, citlivost a zodpovědnost oproti matce. Přeci jen byl prosazován kult mateřství a matka zůstávala v oblasti péče o děti autoritou.

Jako motivace muže-otce k zapojení do chodu domácnosti a péče o děti je nejčastěji zmiňována pochvala manželky. Není to ovšem důvod, který by uváděli nejčastěji sami muži, ale pochvala je v člancích ženám doporučována jako motivační prostředek pro přiměnění k i udržení muže u pravidelné i občasné pomoci. Pokud už o své motivaci hovořili muži, zmiňovali, že chtějí pomoci sami, že je to dnes běžné a správné. Méně mužů pomáhá, až

když o tom s nimi manželka vyjednává, nebo se nějaké práce chopí, až z důvodu její nepřítomnosti, či nemoci. Zde ale musím podotknout, což musím mít na zřeteli u interpretace všech výsledků, že Vlasta, jako oficiální časopis Československého svazu žen, byla nástrojem propagandy. Zveřejňované články tak měly být v souladu se státní ideologií a utvrzovat čtenáře ve správnosti jí prosazovaných myšlenek. Domácnost i děti byly záležitostí ženy, od mužů fakticky nikdo zapojení nepožadoval, ale oficiální tvář „moderní“ rodiny zároveň hovořila o rovnoprávnosti, partnerství. Ivo Možný zjistil, že větší míry zapojení dosáhly ženy až vyjednáváním se svým mužem, mnou zjištěné časté tvrzení mužů, že pomáhají, protože je to tak správné, i nabádání žen k neustálému chválení mužů, pak ukazuje, že v praxi opravdu účast mužů až tak častá nebyla, a že muži prezentovaní ve Vlastě spíše byli manželkou k pomoci přiměni (i kdyby třeba chválou), ale v souladu se socialistickou ideologií, kde jsou si všichni rovni, byla zveřejňována prohlášení a tvrzení, že pomoc manželce je dnes normální a správná.

Dále jsem zjišťovala, jaká doporučení byla ve Vlastě otcům udělována, co by měl „správný“ otec dělat, s čím pomáhat a co zastat zcela sám.

Mezi doporučené činnosti pro „správného“ otce patří rovným dílem pomoc s domácími pracemi a pomoc s péčí o dítě.

Nejčastěji jsem zaznamenala blíže neurčené nabádání otců, aby „se vším doma pomáhali“. Pokud už byla nějaká činnost uvedena konkrétně, jednalo se o drobné opravy a různé úpravy bytu či domu, méně pak o úklid a vaření.

Rovněž v rámci péče o děti byla jako nejčastější uváděna nutnost pomáhat s péčí o dítě, aniž by tato činnost byla nějak blíže specifikována. Ovšem častěji než v souvislosti s péčí o domácnost byly uváděny konkrétní doporučené práce spojené s péčí o dítě. Jednalo se o hraní s i s dítětem, o koupání, chození na procházky, ojedinele pak o přebalování, čtení či sportování.

Muž-otec by tedy měl (ideálně) rovnocenně se vší prací v domácnosti ženě pomáhat. Zdůrazňováno je i zapojení, dosud neobvyklé, muže do péče o novorozence a batolata. Na základě nalezených článků usuzuji, že pomoc s domácími pracemi je ceněna, ale větší důležitost je kladena na zapojení muže do péče o dítě. „Správný“ otec se tak už od narození věnuje dítěti stejně jako matka (i když matka je stále prezentována jako nejkompetentnější), a

později spolurozhoduje o jeho výchově a nese za ní stejnou odpovědnost s matkou. Domácím pracím se nevyhýbá, ale zodpovědnost za její chod přebírat nemusí.

Otcova role byla z valné většiny považována při výchově dětí za důležitou, ve dvou případech dokonce za nezbytnou. Přesvědčení, že otec není při výchově dětí vůbec potřebný, se nevyskytlo ani jednou. Otcův vztah k vlastním i nevlastním dětem byl ve většině případů prezentován jako kladný a láskyplný.

Téma biologického otcovství se vyskytlo pouze v několika málo článcích, a usuzuji tak, že nebylo považováno za problematické.

Otec na stránkách Vlasty je, dle výsledků analýzy, nejčastěji pro své děti vzorem a vychovatelem. Pro syny představuje, nebo by měl, vzor mužnosti hodný napodobování. Pro dcery také vzor mužnosti, ale ve smyslu mužských kvalit, které by měla hledat později i u svého budoucího partnera. Otec děti často i vychovává, snaží se jim vstřípit, co považuje za důležité. Vzorem je otec pro své děti vším, co dělá, jak jedná, jak se chová k okolí. Role vychovatelská je naopak založena na záměrném a cíleném působení na děti.

Otec je tu pro své děti také jako autorita. Autorita ve smyslu „tradičnějším“, plynoucí ze strachu dětí z otce, z jeho přísnosti, tak i (a to je v souvislosti s „moderní“ rodinou 70. let prezentováno jako žádoucí) autorita ve smyslu demokratické autority, otce účastnícího se každodenního rozhodování o dění v rodině.

Dále je zmiňována i zploditelská role otce, role živitele a spoluživitele, nejméně pak role pečovatele. To, že otec děti zplodí, není tedy bráno jako nejdůležitější úloha v roli otce, tou je, skrze každodenní přítomnost a účast na životě dítěte, jeho role vzoru a vychovatele, dále i autority. Hlavním pečovatelem je ale matka dítěte. Vzhledem k vysoké zaměstnanosti žen se také neobjevuje jako nejdůležitější role živitele, ta je přesouvána na oba rodiče, a pokud už je v této souvislosti muž zmíněn, tak častěji jako spoluživitel.

V malé míře se objevily i články, které chtějí otce na jejich roli připravit. Kromě kusých doporučení k četbě odborné literatury se vyskytly i podrobnější články, pojednávající o těhotenství, o přípravě na příchod dítěte, i o problémech, radostech a konkrétních činnostech, které otce čekají.

Otec byl v analyzovaném souboru článků nejčastěji v pozici manžela matky dítěte, méně často pak v pozici bývalého manžela a jen ojediněle v pozici jiné. Toto rozložení odpovídá

demografickým údajům, které zaznamenávají v tomto období nebývale vysoké procento sňatečnosti, tedy i dětí narozených v manželství, a zároveň i vysoké procento rozvodovosti.

Vzhledem k malému počtu nalezených relevantních článků usuzuji, že téma preference pohlaví dítěte nebylo považováno za problematické. Přeci jen ale získala převahu, i když zcela nepatrnou, otcova preference narození chlapce.

Z provedené analýzy dále vyplývá, že děti byly po rozvodu rodičů svěřovány ve většině případů do matčiny péče. Otec děti získal jen v případě, že se matka nemohla o děti dostatečně postarat, či v jiných, výjimečných případech. Nenarazila jsem na články, které by tematizovaly snahu otců (či odborníků, novinářů, žen...) tuto praxi změnit. Fakt, že dítě patří k matce, byl chápán natolik samozřejmě, že se o jiném řešení zřejmě ani neuvažovalo.

Jak z výše uvedeného vyplývá, plátcí výživného byli z valné většiny muži. Na stránkách Vlasty jsou prezentováni častěji otcové, kteří svou povinnost plní. Méně, ale ne nijak výrazně otcové, kteří neplatí výživné vůbec. Žádoucí a kladně hodnocená je situace, kdy je sice otec rozvedený, ale řádně platí výživně a dítě často navštěvuje, zajímá se o jeho život a je stále jeho pevnou součástí. Na otce, kteří svou vyživovací povinnost plní, ale o dítě se jinak nezajímají, je pohlíženo kriticky. Nejvíce odsuzovaní jsou ale otcové, kteří neplatí vůbec.

Sledovala jsem i výskyt článků tematizujících snahu o svěřením dětí do péče. Jak už bylo zmíněno výše, praxe byla taková, že děti se téměř automaticky přidělovaly do péče matkám. A jsou to i matky, které se snaží získat dítě do péče, pokud jim k němu otec dítěte zamezí přístup, nebo je získal předchozím rozhodnutím soudu. Případ, kdy se o svěřením dítěte snaží otec, jsem našla jen jeden. Otcové se většího kontaktu s dítětem domáhají převážně v rámci návštěv dítěte svěřeného do péče matky.

Častěji jsou také zmíněni otcové, kteří se se svými dětmi chtějí stýkat. Po rozvodu tak své dítě vidají převážně pravidelně nebo alespoň občas. V polovičním počtu jsem narazila na články, ve kterých se hovoří o otcích, kteří své dítě z vlastní vůle nevidají vůbec. Nenalezla jsem ani jeden článek, který by se zabýval porozvodovým stykem dítěte s matkou. Tedy kromě případů, kdy je matce se s dítětem bráněno se vidat.

V malé míře jsou zmiňovány případy bránění styku s dítětem druhým z rodičů. Zhruba ve stejné míře, s mírnou převahou matek, brání otcové i matky. Kritičtěji je na stránkách Vlasty pohlíženo na otce, kteří zabráňují kontaktu mezi matkou a jejím dítětem, než na, otcům totéž činící matky. Na jejich konání je pohlíženo shovívavěji, někdy se snahou je ospravedlnit.

5. Seznam použité literatury

- Badinter, E. *XY; O mužské identitě*, Praha - Litomyšl: Paseka, 2005
- Bartošová, M. *Československá populační politika včera a dnes*. Praha: Panorama, 1979
- Bauerová, J.; Bártová, E. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987
- Božovská, L. *Hledání otcovské role: otcovství, jak bylo prezentováno na stránkách Vlasty v letech 1976-80*. Praha: FHS UK, 2001
- Burgess, A. *Návrat otcovství; Jak se stát moderním otcem*, Brno: Jota, 2004
- Čábelová, L.; Jiráček, J.; Končelík, J.; Reifová, I.; Trampota, T. Praktický projekt Český rozhlas o České televizi. In Klener, P. (ed.). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004
- Čermáková, M. Sociální postavení ženy v Československé společnosti. In Havelková, H. (ed.) *Člověk a jeho práva I. Lidská práva, ženy a společnost*. Praha: ESVLP, 1992, s. 49-58
- Čermáková, M. *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997
- Čornej, P.; Pokorný, J. *Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce*. Práh, 2003
- Fišerová, V. Rodina v sociální struktuře společnosti. In Machonin, P. a kol. *Československá společnost. Sociologická analýzy sociální stratifikace*. Bratislava: Epoque, 1969, s. 451-468
- Gál, J. *Československo v letech 1968-1990*. Banská Bystrica: Metodické centrum, 1991
- Horský, J.; Seligová, M. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny, 1997
- Jeřábek, H. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 1993
- Ježek, V.; Likeš, K.; Prokš, P. *Historie v nepokřiveném zrcadle. Československo 1968-1989*. Praha: Fortuna, 1992
- Karsten, H. *Ženy-Muži; Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006
- Katříňák, T. (ed). *Sociologie jako umění Možného: k sedmdesátinám brněnského sociologa*. Brno: FSS MU, 2002.
- Kočí, M. *Obraz muže v československých časopisech z 50. a 70. let*. Praha: FSV UK, 2006
- Maříková, H. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999
- Maříková, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In Věšínová-Kalivodová, E.; Maříková, H. (ed.). *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Found , 1999b

Maňák, J. Proces tzv. normalizace a horní vrstva byrokracie v Československu v roce 1970. In Kárník, Z.; Kopeček, M. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek V. Praha: Dokořán, 2005

Měchýř, J. O lidech v čase normalizace; Poznámky na okraj let 1970-1989. In *Česká a slovenská společnost v období normalizace. Slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie : liberecký seminár 2001*. Bratislava: Veda, 2003

Možný, I. Jak feminismus zídka kolem kostela přeskočil. In Balon, J; Tuček, M. (ed.) *Chaos a řád ve společnosti a v sociologii*. Praha: FSV UK, 2006

Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Brno: Blok, 1990

Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006

Možný, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983

Možný, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999

Oakley, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000

Prokš, P. *Konec jednoho experimentu*. Praha: ČSAV, 1993

Scherer, H. Úvod do metody obsahové analýzy In Klener, P. (ed.). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004

Šiklová, J. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice. In Věšíňová-Kalivodová, E.; Maříková, H. (ed). *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Found , 1999b

Šmejkalová, J. Možnosti využití genderové perspektivy ve výzkumu otcovství ve střední Evropě. In Filipowicz, M.; Królak, J.; Zachová, A. (eds). *Od patriarchy k tatínkovi; Západoslovanské modely otcovství*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008

Vodochodský, I. *Muži – rodina – socialismus: mužství a generace v biografických vyprávěních o manželství a rodičovství v 70. letech 20. století*. Praha: FSV UK, 2008

Zoja, L. *Soumrak Otců; Archetyp otce a dějiny otcovství*, Praha: Prostor, 2005

Elektronické zdroje:

www.rovneprolezitosti.cz

Dudová, R. *Rozporuplné diskursy otcovství*, [online]. 2007- [cit. 4. ledna 2007]. Dostupný z WWW: www.genderonline.cz

Fialová, L. *K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. Století*, [online]. 2004- [cit. 4. prosince 2005]. Dostupný z WWW: www.genderonline.cz,

Šmausová, G. *Kdopak by se genderu bál*. [online]. 2008- [cit. 6. prosince 2008]. Dostupný z WWW: <http://www.cec-wys.org/prilohy/1dc3aec4/Kdopak%20by%20se%20genderu%20bal.pdf>

6. Přílohy

6.1. Příloha teoretické části

Tabulka č. 1 Kdo rozhoduje v rodině?

Kdo v rodině rozhoduje	Manžel	Manželka	Oba společně	Jiná odpověď	Celkem
Jak budou vynaloženy finanční prostředky	12	21	66	1	100
Kolik bude mít rodina dětí	3	8	73	16	100
Jaká bude výchova dětí	3	10	80	7	100
Jaké povolání budou mít děti	6	4	60	30	100
Jak bude zařízen byt a domácnost	3	35	60	2	100
Kam se pojede na dovolenou	9	9	70	12	100

Zdroj: Bauerová, J.; Bártová, E.; 1987: 74, tab. č. 2

Tabulka č. 2

Využití časového fondu mužů a žen v roce 1979-1980 v hodinách a minutách (průměr za pracovní dny)

Druh činnosti	Dělníci	Zaměstnanci	Družstevní rolníci
	Dělnice	Zaměstnankyně	Družstevní rolnice
Pracovní činnost	M 9,37	9,20	10,17
	Ž 8,28	8,26	8,30
Nutný čas	M 3,57	3,56	3,15
	Ž 6,55	5,44	6,26
Volný čas	M 3,20	3,31	3,13
	Ž 2,17	2,34	2,03
Spánek	M 7,60	7,13	7,25
	Ž 7,10	7,16	7,10

Zdroj: Bauerová, J.; Bártová, E.; 1987: 74, tab. č. 4

6.2. Příloha analytické části

Kódovací kniha

Identifikační proměnné:

1. Médium
2. Rok vydání
3. Číslo vydání
4. Číslo stránky, na které se článek nachází
5. Název článku

Analytické proměnné

I. kódovací jednotka: Činnost otce

Číslo proměnné	Název proměnné	Hodnota proměnné

6.	Činnost otce mimo domácnost	1- zaměstnání
		2- politická činnost
		3- sport
		4- kultura (kino, divadlo, výstava, apod.)
		5- hospoda/alkohol
		6- koníček
		7- jiná

7.	Pomoc partnerce – domácí práce	1- vaření
		2- praní
		3- věšení prádla
		4- žehlení
		5- úklid (luxování, utírání prachu...)
		6- mytí nádobí
		7- mytí oken
		8- drobné opravy/úpravy interiéru
		9- stavební práce
		10- práce na zahradě
		11- nošení těžkých břemen
		12- nákup
		13- jiná
		14- blíže neurčeno
		15- nepomáhá

8.	Intenzita pomoci s domácími pracemi	1- pravidelně
		2- občas
		3- neurčeno

9.	Hodnocení pomoci s domácími pracemi	1- pozitivní
		2- negativní
		5- negativní -nepomáhá
		3- ambivalentní
		4- neurčeno

10.	Výhradní výkon – domácí práce	1- vaření
		2- praní
		3- věšení prádla
		4- žehlení
		5- úklid (luxování, utírání prachu...)
		6- mytí nádobí
		7- mytí oken
		8- drobné opravy/úpravy interiéru
		9- stavební práce
		10- práce na zahradě
		11- nošení těžkých břemen
		12- nákup
		13- jiná
		14- blíže neurčeno
		15- nevykonává

11.	Hodnocení výhradního výkonu -domácí práce	1- pozitivní
		2- negativní
		3- ambivalentní
		4- neurčeno

12.	Pomoc partnerce – péče o děti	1- přebalování
		2- koupání
		3- krmení
		4- hry
		5- učení/domácí úkoly
		6- doprovod do školy
		7- výlety/procházky
		8- čtení
		9- sportování
		10- jiná
		11- blíže neurčeno
		12- nepomáhá

13.	Intenzita pomoci s péčí o děti	1- pravidelně
		2- občas
		3- neurčeno

14.	Hodnocení pomoci s péčí o děti	1- pozitivní
		2- negativní
		3- ambivalentní
		4- neurčeno
		5- nepomáhá-negativní

15.	Výhradní výkon – péče o děti	1- přebalování
		2- koupání
		3- krmení
		4- hry
		5- učení/domácí úkoly
		6- doprovod do školy
		7- výlety/procházky
		8- čtení
		9- sportování
		10- jiná
		11- blíže neurčeno
		12- nevykonává

16.	Hodnocení výhradního výkonu – péče o děti	1- pozitivní
		2- negativní
		3- ambivalentní
		4- neurčeno

17.	Motivace k pomoci	1- chce pomoci sám/je to tak správné
		2- pochvala/ ocenění od partnerky
		3- vyjednávání s partnerkou
		4- nemoc partnerky
		5- nepřítomnost partnerky
		6- žádost partnerky

II. kódovací jednotka: Doporučení činnosti otce

18.	Doporučení činnosti otce mimo domácnost	1- zaměstnání
		2- politická činnost
		3- sport
		4- kultura (kino, divadlo, výstava, apod.)
		5- hospoda/alkohol
		6- koníček
		7- jiná

19.	Doporučení – pomoc s domácími pracemi	1- vaření
		2- praní
		3- věšení prádla
		4- žehlení
		5- úklid (luxování, utírání prachu...)
		6- mytí nádobí
		7- mytí oken
		8- drobné opravy/úpravy interiéru
		9- stavební práce
		10- práce na zahradě
		11- nošení těžkých břemen
		12- nákup
		13- jiná
		14- blíže neurčeno
		15- nedoporučeno

20.	Doporučení – výhradní výkon domácí práce	1- vaření
		2- praní
		3- věšení prádla
		4- žehlení
		5- úklid (luxování, utírání prachu...)
		6- mytí nádobí
		7- mytí oken
		8- drobné opravy/úpravy interiéru
		9- stavební práce
		10- práce na zahradě
		11- nošení těžkých břemen
		12- nákup
		13- jiná
		14- blíže neurčeno
		15- nedoporučeno

21.	Doporučení- pomoc s péčí o děti	1- přebalování
		2- koupání
		3- krmení
		4- hry
		5- učení/domácí úkoly
		6- doprovod do školy
		7- výlety/procházky
		8- čtení
		9- sportování
		10- jiná
		11- blíže neurčeno
		12- nedoporučeno

22.	Doporučení – výhradní péče o dítě	1- přebalování
		2- koupání
		3- krmení
		4- hry
		5- učení/domácí úkoly
		6- doprovod do školy
		7- výlety/procházky
		8- čtení
		9- sportování
		10- jiná
		11- blíže neurčeno
		12- nedoporučeno

III. kódovací jednotka: Otcovská role

23.	Hodnocení důležitosti otce při výchově	1- nezbytný
		2- důležitý
		3- nedůležitý
		4- nejednoznačné hodnocení
		5- nezmněno

25.	Emocionální vztah otce k dětem	1- kladný
		2- záporný
		3- jiný
		4- nevyjadřuje
		5- nezmněno

26.	Emocionální vztah otce k nevlastním dětem	1- kladný
		2- záporný
		3- jiný
		4- nevyjadřuje
		5- nezmněno

27.	Biologické otcovství	1- problematizováno
		2- neproblematizováno

28.	Role otce	1- zploditel
		2- živitel
		3- spoluživitel
		4- autorita
		5- vychovatel
		6- vzor
		7- pečovatel

29.	Příprava na roli otce	1- zmíněno
		2- nezmněno

30.	Schopnost otce pečovat o děti	1- schopen
		2- neschopen
		3- nejednoznačné hodnocení
		4- nezmněno

31.	Schopnost otce vykonávat domácí práce	1- schopen
		2- neschopen
		3- nejednoznačné hodnocení
		4- nezmněno

32.	Pozice otce ve vztahu k matce	1- manžel
		2- žije s matkou dítěte bez uzavření sňatku
		3- manžel jiné ženy
		4- bývalý partner
		5- neurčeno

33.	Otcova preference pohlaví dítěte	1- chlapec
		2- děvče
		3- obojí/není důležité
		4- nezmněno

IV. kódovací jednotka: Rozvedený otec

34.	Svěření dítěte do péče	1- otec
		2- matky
		3- státu

35.	Výživné	1- otec platí pravidelně
		2- otec platí nepravidelně
		3- otec neplatí vůbec
		4- matka platí pravidelně
		5- matka platí nepravidelně
		6- matka neplatí vůbec
		7- nezmíněno

36	Snaha o svěření dětí do péče	1- otec se snaží
		2- otec se nesnaží
		3- matka se snaží
		4- matka se nesnaží
		5- nezmíněno

37.	Styk s dítětem svěřeným do péče druhého z manželů	1- otec se s dítětem stýká pravidelně
		2- otec se s dítětem stýká nepravidelně
		3- otec se s dítětem nestýká vůbec
		4- matka se s dítětem stýká pravidelně
		5- matka se s dítětem stýká nepravidelně
		6- matka se s dítětem nestýká vůbec
		7- nezmíněno

38.	Bránění ve styku s dítětem	1- otec brání ve styku s matkou
		2- matka brání ve styku s otcem
		3- nezmíněno

V. kódovací jednotka: Autor článku

39.	Autor článku	1- novinář
		2- odborník
		3- čtenář